

Ketabton.com

کابل ښار

د پېر یو په اوږدو کې

لیکوال: پوهاند غلام جیلانی عارض

ژباړونکی: د سرخپرونکی مرستیال نصر الله ناصر

۱۳۸۱ لمریز کال - ۲۰۰۲ میلادي کال

کتاب پېژندنه

- د کتاب نوم : کابل ښار د پېړيو په اوږدو کې
- ليکوال : پوهاند غلام جيلاني عارض
- ژباړن : د سرخيرونکي مرستيال نصر الله ناصر
- د پښتې عکاسۍ : محمد رفيع فاروق
- خپروونکي : د اريک د گرځنده کتابتونونو اداره
- پرله پسې نومره : ۹۴
- لومړۍ چاپ : ۱۳۸۱ هـ. ش کال، د خپروونکي له خوا، پېښور
- چاپ شمېر : ۵۰۰ ټوکه
- دمخونو شمير : ۱۴۰
- کچه : ۱۳، ۵ × ۲۱ سانتي متره
- د خپروونکي پته : دويم کور، رحمان باباروډ،
- پوسټ بکس : ۱۰۸۴، هونيورستي ټاون - پېښور
- تيلفون : ۵۷۰۴۳۹۲ - ۸۵۰۸۳۹
- ۵۷۰۲۵۳۱ - ۵۷۰۲۹۶۲
- ۸۴۱۲۹۶
- فکس : ۰۹۱ - ۸۴۰۴۷۱
- الکترونيکي پوسټ : aric@brain.net.pk
- کمپوز او چاپ : احمد پرنټنگ پريس، تيليفون ۲۱۵۵۴۰
- د ویش او پلورنې ځای : د اکبر دفتر (د افغانانو له پاره د مرستو د انسجام اداره)

د کتاب له مطالبو څخه اقتباس د ماخذ په ښودلو سره جایز دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د اکبر د اطلاعاتی او نشراتي منابعو مرکز (اریک) له پنځو کالو راهیسې د افغانستان ولایتونو ته د گرځنده کتابتونونو پروگرام تر لاس لاندې نیولي دي. گرځنده کتابتونونه چې د فلزي صندوقونو په بڼه جوړ شوي دي، په یو خاص ځای کې ایښودل کیږي. د سیمې خلک ورڅخه امانت کتابونه وړي، لولي یې او خپلو شاوخوا خلکو ته یې هم اوږوي. کله چې په سیمه کې د کتابتون ټول کتابونه ولوستل شول، کتابتون بلې سیمې ته لیږدول کیږي او یا پرې یو شمیر نور نوي کتابونه ورزیات او هماغه ځای کې پاتې کیږي.

مونږ دا هڅه کړې ده چې د گرځنده کتابتونونو له پاره داسې کتابونه راټول کړو چې د لیکنې ژبه یې ساده او د خلکو د اړتیاوړ مطالب ولري، ترڅو چې په ورځني ژوند کې له هغوی سره په دیني، ټولنیزو، اقتصادي، ښوونیزو، روزنیزو، روغتیايي، تاریخي، فني، مسلکي او... مسایلو کې مرسته وکړي.

مونږ د گرځنده کتابتونو تر څنګ د اسروې هم ترسره کوو چې خلک څه ډول آثارو او موادو ته اړتیا لري او د کومو موضوعاتو او مطالبو د مطالعې هیله من دي. مونږ لومړی هڅه کوو چې غوښتل شوي کتابونه له بیلابیلو منابعو (کتاب پلورنځیو او خپرونیزو مرکزونو) څخه برابر او راوښو. په نوموړو مراجعو کې د مطالبو او موادو د نشتوالي په صورت کې اریک هڅه کوي چې د اړتیاوړ آثارو په تالیف، ترجمه او چاپ سره دغه تشه ډکه کړي.

ددغه موخې او هدف د تحقق او په عمل کې پلي کولو په منظور څلور کاله

دمخه د لوستونکو د علاقې وړ کتابونو د چاپ او خپراوي کار پیل شو اوله هغه وخت راهیسې تراوسه پورې د اریک گرځنده کتابتونونو ادارې د محترمو همکارو مؤسسو په مرسته په دغه برخه کې پیاوړې گامونه اخیستي او گټور فعالیتونه یې ترسره کړي دي.

د بڼه او سیستماتیک کار له پاره د اریک د ادارې استازيو او یوشمیر خپرونکو او لیکوالو یوگډهيات وټاکل شو چې د مطلوبو کتابونو د پلان کولو، آماده کولو او چاپ کولو پړاوونه چې د تکراره او مسلکې لیکوالو له خوا تالیف کيږي، په گډه پرمخ بوځي.

دغه هیات د افغانانو د صمیمې همکارې میرمن نانسي هنج دوپري، سیدمحي الدين هاشمي، خواجه غلام جیلاني شبل، فیض محمد نایاب عطایي محمد شکیب افضلې او محمد رفیع فاروق څخه تشکیل شوی دی.

مونږ له خپلو ټولو درنولو ستونکو څخه چې د هیواد په بیلابیلو ښارونو او کلیوالو سیمو کې زموږ له کتابتونونو څخه گټه اخلي، هیله لرو چې خپلې اړتیاوې، غوښتنې او پوښتنې راولیږي او د هیواد له لیکوالو او پوهانو څخه غواړو چې چه له موږ سره په دې لاره کې مرستندوی شي، چې وکړای شو خپلو خلکو ته لابڼه او گټور کتابونه وړاندې کړو.

په درنښت

د اریک د گرځنده کتابتونونو اداره

فهرست

سرليکونه

مخ

سريزد ۱-۲

لومړی څپرکی

د کابل موقعیت، کابل د بنار په توگه، کابل د ولایت
په توگه، کابل د یوې حوزې په توگه، د کابل اقلیم،
د کابل جیولوژیکي جوړښت، غرونه، غاښې، د کابل
سیندونه، ویالې، په کابل کې د اوبو رسولو معاصرې

شبکې، ۳-۲۶

دویم څپرکی

د کابل د تسمیې وجه او تاریخي لرلید، کابل له
اسلام څخه مخکې، کابل د کوشانیانو په دوره کې،
کابل د اسلام په وخت کې، کابل د مغلو په دوره کې،
کابل د احمد شاه دراني او تیمور شاه په وخت کې،

د کابل تاریخي ځایونه. ۲۷-۴۹

درییم څپرکی

د کابل د بنار لرغونی نقشه، د ځمکو جوړښت.
ستراتیژیکي نقش، تجارتي نقش، مذهبي نقش،
د کابل بنارې شبکه، د لرغوني کابل اجزاوې،

د معاصر کابل نقشه. ۷۰-۵۰.....

خلورم خپرکی

د کابل ښار د سياسي مرکز په توگه. ۸۶-۷۱.....

پنځم خپرکی

د کابل ښار د وگړو شمير، په کابل کې تلگراف، د

کابل په ښار کې تيلفون، مشهور ځايونه، زيارتونه،

تفريح ځايونه، د کابل په ښار کې ډوډونه او

رواجونه، د کابل په ښار کې د ترافیکو دوران. ۱۰۷-۸۷.....

شپږم خپرکی

په کابل کې د صنايعو او تخنيک پرمختيا، چاپ او

خپرونې، د کابل مشاهير. ۱۲۳-۱۰۸.....

اووم خپرکی

د کابل نزولي حرکت او د ږنگيدو پړاو، د کابل د بيا

رغونې لپاره څه بايد وکړو؟ ۱۳۱-۱۲۴.....

د ماخذونو لړليک ۱۳۲.....

سرینه

کابل، دغه تاریخي، سیاسي، ستراتیژیکي ښار او د افغانستان پلازمېنه، د هیواد د ټولو اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو د ودې او بشپړتیا ځانګو ګڼل کېږي. کابل د زمانې په بیلابیلو پړاوونو کې د ډول ډول تاریخي پېښو شاهد دی. د کابل شاهانو له لومړني مدنیت څخه بیا تر نن ورځې یې زیات شمیر پاچاهان د قدرت پر ګدی کښینولي، ډیر متحارب او متعرض تیری کونکي یې د دې سپیڅلي خاورې په ګوټ ګوټ کې تر سخت فشار لاندې نیولي او له منځه یې وړي دي. کابل د بلخ او غزني د مدنیت له سقوط اوړنګیدو وروسته د پوهانو، عالمانو او د تاریخ د نومیالیو د روزنې لومړنی او پیژندل شوی ځانګوده. د هغه د پوهنې رڼا او څلاهرې خواته خپره او د معرفت محراق دی چې د غې رڼا خپلې وړانګې له همدې ښاره د افغانستان نورو ښارونو ته خپرې کړي دي. د لومړنیو ښوونو له پیل څخه بیا د پوهنتونونو او لوړو زده کړو تر پرمختګ پورې، کابل د زده کوونکو او څیړونکو او استادانو د لارې مشال دی. کابل د شمال، جنوب، ختیځ او لویدیځ د لویو لارو د پیوستون او یو ځای کیدنې سیمه ګڼل کېږي چې د دغو فرهنگونو په یو ځای کیدو کې د ختیځې او لویدیځې نړۍ تمدنونو مهم رول درلودلی دی. د ورینمو د لارې کاروان، د اورګاډي لومړنی کرښه او لومړنی موټر له همدې ښار څخه د افغانستان نورو ښارونو ته خوځیدلي دي. کابل فعالې ترانسپورتي لارې او هوایي ډګرونه لري چې مثبتې اغیزې یې په ټولنیزو او اقتصادي فعالیتونو کې د نورو ښارونو مرستندويې ګڼل کېږي. کابل د زمانې په اوږدو او بیلابیلو

عصرونو او پیریو کې د خپل لرغونی تاریخ ژوندی شاهد دی چې د شیر دروازي او آسمایی غره پرسر د هغه مارپیچ او کورور د یوال د هغه د لرغونی اوروښانه لرلید بنکار ندوی دی.

« حصار مارپیچش ازدهای گنج راما ند »

« که میارزد به گنج شایگان هر خشت د یوارش »

د چکري، چهلستون او خورد کابل خلي هغه نور شاهدان دي چې هغه د تاريخ په بيلا بيلو ابعادو کې ځلوي. د هغه لرغونې او معاصرې ودانۍ د کابل تدريجي پراختيا ښيي. بالاخره دوروستيو دوولسيزو ورانۍ او تخریبات د هر اوسیدونکي هیواد وال زړه ته تکان ورکوي چې د بنسټ پالنې پرمېنا د هغه د ښاري بیرته پاتيوالی او انحطاط بنکار ندويي کوي. کابل لاتراوسه پورې د افغانستان د پلازمېنې او مرکز په توگه له خورا زيات اهميت څخه برخمن دی چې د هغه د ټولنيزې، تاريخي، اقتصادي او هراړخيزې ودې ښیگنې ددې اثر په بيلا بيلو برخو کې خپرل شوي دي. د کمیت او کیفیت له مخې په هره ارزښتمنه برخه باندې خبرې شوي چې د گرانولو ستونکو د گټورو او مفیدو نظریو پر بنسټ ددې رسالې گټورتيا او اغيزمنتيا لاسې ښه کيدای شي.

زه ددې رسالې د ليکوال په توگه د اکبر د محترمي مؤسسې د اړیک د گرځنده کتابتون د پرله پسې زحمتونو او نه ستړې کيدونکو هڅو چې تل يې د افغانستان د ملي وياړونو د راژوندي کولو په لار کې کوي، په ډيرې مننې سره يادونه کوم او د لازياتو برياليتوبونو هيله يې کوم.

پوهاند غلام جیلانی عارض

د کابل پوهنتون استاد

لومړی څپرکی

د کابل موقعیت

د کابل جغرافیایي موقعیت د بنار، ولایت یا حوزې په توګه د اداري او سیاسي ځانګړو مفاهیمو له نظره هر یو بیلابیلې وجهې لري چې دلته به یې په جلا جلا توګه تر څېړنې لاندې ونیسو:

کابل د بنار په توګه:

د کابل بنار په خپل اوسني موقعیت غالباً (۳۵۰۰) کاله پخوا یو کلي واوبس. دهغه لومړنی کرنیز کلی د آسمایي غره د ختیځ په څوړو کې د اوسنیو ده افغانانو او د کابل سیند تر منځ له خټینو کورونو څخه آباد او جوړ شوی و. د وخت په تیریدو سره د کابل شاهانو د واکمنۍ په دوره کې د کابل بالاحصار د شیر دروازي او آسمایي غرونو د شاوخوا د یو الوونو په اساس ډیر انکشاف وکړ او دیوه دفاعي، ستراتيژیکي بنار په توګه د کابل شاهانو د حکومت یو سیاسي بنار شو (۹۰ ق م). له دې وروسته دغه تاریخي بنار د دفاعي، سیاسي او تجارتي ارزښت پر بنسټ د پیړیو او مهالونو په اوږدو کې اوسنی حالت ځانته غوره کړ. دهغه دقیق جغرافیایي موقعیت په دې ډول تر لاسه کولی شو:

دهغه وروستی شمالي برخه د شمالي عرض البلد ۳۴ درجې او ۳۵ دقیقې.

د هغه وروستی جنوبي برخه د شمالي عرض البلد ۳۴ درجې او ۲۶ دقیقې.
 د هغه وروستی ختیځه برخه د ختیځ طول البلد ۶۹ درجې او ۱۷ دقیقې.
 د هغه وروستی لويديځه برخه د ختیځ طول البلد ۶۸ درجې او ۵۴ دقیقې.
 د کابل ښار له مرکز څخه د شمالي عرض البلد ۳۴ درجې او ۳۱ دقیقې
 او د ختیځ طول البلد ۶۹ درجې او ۱۲ دقیقې تیريږي.
 له شمال نه د جنوب پر لور د ښار پراختیا ۱۳ کیلومتره اوله ختیځ نه
 لويديځ خواته ۲۱ کیلومتره ده، مجموعي مساحت يې ۲۸۶ کیلومترو ته
 رسيږي. د خیرخاني، هزاره، بغل او خواجه رواش غرونه د هغه شمالي
 وروستی برخه، جنوب ته يې سرآسياب، ختیځ لور ته يې خرخی پول او تنگی
 غارو او لويديځ ته يې د پغمان دوه لارې واقع دي. له سمندر څخه د
 کابل د سطحې لوړوالي (۱۸۰۳) متره او د شیردروازې له څوکې څخه
 ۲۲۱۸،۵ مترو ته رسيږي.

کابل د ولایت په توگه:

د کابل ولایت چې (۴۵۸۵) مربع کیلومتره مساحت لري د افغانستان
 په جنوب ختیځ کې پروت دی. شمال ته يې د پروان او کاپيسا ولايتونه او جنوب
 ته يې د لوگر ولایت، ختیځ ته يې د لغمان او ننگرهار ولايتونه او لويديځ ته يې
 د وردگو ولايت واقع دی. نفوس يې (۲،۱۰۷،۷۶۱) تنه او په هر مربع
 کیلومتر کې يې د اوسیدونکو شمیر (۴۵۹) تنه دی. د کابل ولایت لاندینی
 اولسوالی او علاقه داري لري:

چهاردهي، پغمان، بگرامي، ده سبز، میریچه کوت، قره باغ، سروبی،

شکر دره، استالف، خاک جبار، چار آسیاب او کلکان. د کابل ډیره لوړه نقطه د پغمان غردی چې د سمندر له سطحې څخه ۴۷۰۰ متره لوړوالی لري.

کابل د یوې حوزې په توګه:

بابر پاچا په تزک بابری کې دغه موضوع داسې تشریح کړې ده چې په صراحت سره د کابل حوزه افاده کوي: « کابل له څلورم اقلیم څخه دي او د معمورې په منځ کې واقع دی ختیځ ته یې لمغانات (لغمان)، پرشاور، کاشغر، لویدیځ ته یې هغه غرونه دي چې کرنو او غور په همدغو غرنیو ځایونو کې دي، شمال ته یې د قندز ولایت او اندراب پراته دي، د هندوکش غریبې ترمنځ دی او جنوب ته یې فرمل او نغروینو پراته دی. »

په دې ترتیب د کابل حوزه له هغو سیمه ییزو مفاهیمو څخه ده چې د کابل د سیند له سرچینې نه تر هغو چې شمالي او جنوبي مرستیالان ورسره یوځای کیږي، بلکې لاله هغه هم وړاندې د کابلستان پراختیا بیانوي.

د کابل اقلیم:

د کابل د ښار او ولایت اقلیم په یوه ورته او همشکله ردیف کې واقع دي، ځکه چې د کابل ښار په کابل ولایت کې د یو جز په توګه موقعیت لري. د کابل په اقلیم کې اغیزمن عوامل تر ټولو لومړی د شیردروازې، آسمایي، د پغمان او د قوروغ د غرونو شته والی دی، چې د کابل پر آب و هواد کتنی وراغیزه لري. د سمندر له سطحې څخه لوړوالی د هغه یو پیل عامل دی، کابل ۱۸۰۳ متره، د پغمان غر ۴۷۰۰ متره او د شیردروازې غر ۲۲۱۸ متره د

بحر له سطحې څخه لوړ پروت دی، چې د پسرلي او ژمي په لومړيو کې واورين وي، د هغه د پسرلي او يا د مني بارانونه د کابل په بنار او گاونډيو کليو او بانډو باندې د يادونې وړ اغيزه لري.

د ژمي د سرو بادونو لگيدل چې د شمالي صفحاتو له لوري د کابل په لور چليږي، په تيره بيا د سايبريا ساړه بادونه يا د ژمي په مهال سره جبهه دواوړې او باران د اوړيدو سبب گرځي او د پسرلي په لومړيو کې د کسپين د سمندرگي له لوري مرطوب جريانونه د حمل او ثور په مياشتو کې د وقفه يې اوربنتونو سبب کيږي او په همدې توگه په اوړي کې د فارس د خليج مرطوبه هوا د کابل په بنار کې د موقتي اوربنتونو سبب گرځي. په پسرلي او اوړي کې د شمال له خوا د چاريکارو او ريگروان په استقامت د موسمي بادونو چلیدل د کابل په چاپيريال او د هغه په شاوخوا سيمو زياته اغيزه لري، حتی تر دې چې د عمومي واک په غاړه يې د توتونې تريوې اندازې د کابل لور ته کړې کړې وي. همدارنگه د پغمان د غره له خوا د کابل په لور سيمه ايز بادونه محسوس دي. په خاص ډول په گذرگاد کې ډير ساړه وي. چې د پامير سينما او هارتن پله په برخه کې شديد او ځپونکي بادونه رامنځ ته کوي.

په اوړي کې له غرمو وروسته د شينې او بگراميو د غرونو په استقامت له دورو او خاورو سره يو ځای نور سيمه ييز بادونه د کابل پر خوا چليږي چې چټکتيا يې په يوه ثانيه کې له (۱۵) نه تر (۲۰) مترو پورې رسيږي. نسبي لنډه بل په اوړي کې ډير لږ او د تبخير اندازه يې د اوربنت په پرتله دوه درې ځله زياته ده. په ۱۹۷۸ کال کې د کابل د تبخير ټوله اندازه (۱۶۱۰) ملي متره او په کاريزمير کې (۱۴۲۰) ملي متره وه، په داسې حال کې چې کابل کې د

اورښت ډیره لوړه کالني اندازه له (۴۹۱) ملي مترو څخه تیري نه کوي. په کابل کې د کالني اورښت تپه اندازه (۱۹۰) ملي متره او په وروستيو وچکاليو کې له (۱۰۰) او (۲۰۰) ملي مترو څخه نه زیاتيري چې د ځمکې لاندې اوبو د ښکته کیدلو لامل گرځيدلی دي.

د کابل د تودوخي درجه هم د بدلون په حال کې ده. د تودوخي لوړه اندازه يې د سانتي گريد له ۳۴ نه تر ۴۰ درجو او تپه اندازه يې ۱۰ درجې او په ژمي کې د سانتي گريد منفي ۱۵ درجو ته راښکته کيږي. د کابل په ښار کې د هوا پيژندنې ارقام څرگندوي چې د کال په څلورو فصلونو کې د تودوخي درجه په منځني توگه لاندیني نوسانات طی کوي:

- د وري په مياشت کې د سانتي گريد له ۲۳ درجو څخه تر ۱، ۴ درجو، د لمر د لگیدو زاويه ۵۵ درجې او ۵۷ دقيقې.
- د چنگاښ په مياشت کې د سانتي گريد له ۳۴، ۷ درجو څخه تر ۱۴ درجو، د لمر د لگیدو زاويه ۷۷ درجې او ۵۷ دقيقې.
- د تلې په مياشت کې د سانتي گريد له ۳۱، ۸ درجو څخه تر ۳ درجو، د لمر د لگیدو زاويه ۵۵ درجې او ۲۷ دقيقې.
- د مرغومي په مياشت کې د سانتي گريد له ۱۱، ۲ درجو څخه تر منفي ۷ درجو، د لمر د لگیدو زاويه ۳۱ درجې او ۵۷ دقيقې.

د دې ارقامو او شميرنو له کتنې څخه څرگنديږي چې د کال په اوږدو کې د تودوخي درجه د څلورو فصلونو له نظره او هم د لمر د لگیدو د زاويې له نظره د بدلون او نوسان په حال کې وي.

د موضوع بل عامل د سيوري او لمر خواته د څورو او غرنيو سيمو موقعيت دی چې د کابل په اقليم باندې مستقيمه اغيزه لري؛ د بيلگې په توگه:

د آسمایي څوړې سیورنې برخې چې نظر لمرنیو څوړو برخو ته سپړې دي. په همدې توګه د قوروغ او شیر دروازي د غرونو په شمالي او جنوبي څوړو برخو کې دغه عامل خپله خاصه اغیز منتیالري. په شمالي عرض البلدونو کې د هغه موقعیت اوله سمندر څخه لریوالي هم د کابل او د کابل د ښار د اقلیم په ځانګړنو مستقیم اغیز ښندی، پردې اساس د کابل اوږي وچ او گرم او ژمي یې سوړ، او یوڅه بارانی وي چې د وچ تحت استوایی اقلیم څرګندوی او ښودونکي دي.

محل: کابل

منځنی تودوخه د سانتي گريد په حساب	ګلني اورښت	
۲-	۳۱	مرغومی
.	۵۵	سلواغه
۶	۶۵	کب
۱۱	۹۴	وری
۱۶	۲۸	غویی
۲۲	۲	غبرګولی
۲۴	۷	چنگاښ
۲۴	۳	زمری
۱۹	۱	وزی
۱۲	۳	تله
۵	۱۸	لړم
.	۳۳	لیندی
	۳۴۰	په ټول کال کې
		ملی متره

د کابل جیولوژیکي جوړښت:

د کابل جیولوژیکي وضع د کابل د بنار او ولایت په کچه په ورته او مشابه جوړښت ولاړه ده، ځکه جیولوژیکي اغیزې پراخې سیمې راجا پیروي چې لږ تر لږه په یوه نسبتاً لویه حوزه کې شاملې وي.

د کابل بنار په شمول د کابل ولایت یو ملیون کاله مخکې د تنګي غارو تر سیمې یولوی سمندرګی جوړاوه او د گذرگاه په سیمه کې هم د پغمان او لنډرد او بو په وړاندې یولوی دیوال موجود و. د یخچالي دورې په پای کې چې نورې سیمې یخچالونو پوښلې وې، سخت اورښتونه رامنځ ته شول او دغه لوی سمندرګی له اوبو ډک شو. د هغه په ځمکه باندې له ۲۵ - ۲۰ مترو ډول ډول پریورسویونو تراکم وکړ. دغه سمندرګی د تنګي غارو خواته ورو ورو خپله لارو موندله او په تدریجي توګه یې د ماهیپر پر لور په اوسني ژوروالي د یوې وړې درې د کیندلوپه ترڅ کې د ښویدلو تخریبات عملي کړل. اوبو د تنګي غارو له لارې حرکت وکړ، په نتیجه کې هغه سمندرګی چې د کابل ولایت په سیمه کې و، ورو ورو ښکته شو، تر هغو چې د قاعدې د تل رسو بونوته ورسید او دغه رسو بونه په بیلابیلو سیمو کې د لنډر اولو گرد سیند، د پغمان د کوچنی سیند (چمچمه مست) له تگلوري سره یوځای د اوبو د مجموعي جریان په واسطه پرې شوې، په هغو ځایو کې چې د اوبو د تگلوري رسو بونه نرم اوله منځه وړي دي، ځمکه اواره او یا یې د اوسنیو سیندونو آرام ځای (بستر) او د موسمی سیلاوونو مجرایې جوړوله. په کومو ځایونو کې چې رسو بونه سخت وو د ځمکې له سطحې څخه لوړ پاتې شوی، بیلابیلې غونډې یې رامنځته کړي، لکه د مرنجان غونډی، د شهر آرا (برکی) غونډی، د کلای بلند غونډی، د

کلوله پشته غونډی، د بي بي مهر و غونډی او خرخی پله ته خبرمه غونډی. که په غیر سره وکتل شي، د دغو غونډیو خوکی ټولې یو ډول جگوالی لري او سیندی او یخچالی رسوبونه په ورته ډول درس له خاور د سیند او کنگل له کریونو څخه جوړې شوي موازي طبقې په هغو کې ورته بڼې لري، د زیو کنگلی شگو طبقې او د کانگلو مراتونو کلکي کتلې چې له یو بل سره سمې او سختې شوي وي، له شگو او کریو سره یو ځای د یو بل له پاسه لیدل کیږي، خو د کابل سیمه په منځنی جیولوژیکي دوره کې ټوله د یو دستر سمندر تیتس Tethys په نامه په اوبو پوښل شوې وه او د دورې په پای کې د هماليا، الپ او هندوکش له لریو سره یو ځای د صعودی خوځښتونو په نتیجه کې یې اوسنی لری را منځته کړې، د لری د صعودی خوځښتونو په نتیجه کې یې اوسنی لری را منځته کړې، د لری د صعودی خوځښتونو په وخت کې په بیلابیل لوروالي سره ځای پر ځای شوي او د تخنیکي خوځښتونو د سختوالي له امله په دغو غرونو کې، پیچلتیا وي، انحنای او ماتیدنی را منځته شوي. ځینو غرنیو غارو په بدلیدونکو ډبرو او د بیلابیلو منرالونو په ترکیب سره تبارزو کړ. د هر غره د پریوتو لوری بیل او میلان یې په ځانگړو زاویو سره را منځته شو د غرونو د غه لری زیاتره له ختیځ څخه لویدیځ ته پرتی دي او ځینی کوچنی ځانگړی یې په استثنایي توگه شمال - جنوب لوري لري؛ لکه د پغمان غر، د دې غرونو ژورې او لوړې برخې بدلیدونکي ډبرې لري، په هر د لری کې زیاتې کوچنی او سترې ماتیدنی لیدلې کیږي. د چمن ستره ماتیدنه چې له پامیر څخه پیل شوې اوله کابل ولایت څخه تیریږي او د ماتیدنی یوه بله کرښه د پغمان د غره په اوږدوالي کې هم شته.

خود کابل او نور افغانستان جيولوژيکي جوړښت پيچلي دي، ځکه د بيلا بيلو دورو ډبرې له يوبل سره يو ځای شوي دي، کله يو په بل کې تداخل لري چې تشخيص او تفکيک يې ددې څانگې عالمان له زيات غوراو غيرتيا سره مخامخ کوي، نو په دغو څلورو دورو کې مطالعه کيږي:

۱- پري کامبرين:

د کابل شاوخوا خورالرغونې جيولوژيکي ډبرې چې د پري کامبرين په دورې پورې اړه لري، ابرک لرونکې شپست، زرغون شپستونه او د کرسټالين او گنيز آهکونه لري.

۲- پاليوزويک:

د کابل په جنوب لويديځ کې د پاليوزويک ډبرې، شگلني آهکي بدليدونکي ډبرې دي، هغه آهکونه چې د پغمان غره د شمال ختيځ په وروستي برخه کې ليدل کيږي د منځني دورې په دويمه پيړۍ کې رامنځته شوي دي، د خور د کابل په حوزه کې د کاربن په پيړۍ پورې مربوطې آهکي ډبرې دي. برسیره پردې په پای کې يې خاکستري آهکي ډبرې او نور رنگي آهکي ډبرې هم رامنځته کړې دي.

۳- مزوزويک:

د معرفت الارضي په منځني دوره کې بدليدونکي ډبرې او رسوبونه د مرمر او تباشير له نوعې څخه دي. خود کابل په جنوب ختيځ د کابل او بتخاک

په حوزه کې خپرنگه شفافې آهکي ډبرې لیدل کېږي چې بیلابیل فوسیلونه لري. حیواني او نباتي متحجره پاتې شوني هم په هغو کې ترسترگو کېږي، د کول حشمت خان په نامه چې د کابل په لویدیځ کې کوم کوچنی جهیل شته د پخوانی ستر سمندر پاتې شوني دي چې د همالیاد څارویو فوسیلونه په کې تشخیص شوي او بیلابیل آهکونه پکې لیدل شوي دي.

۴- سینوزویک:

د هندوکش د غره زیاتره لړۍ او څانگې یې په دې پړاو کې د خپل شکل او بشپړتیا له حالت سره مخامخ شوي، د پغمان، شیردروازې، آسمایی، قوروغ، بگرامیو، کوه صافی او د تنگي غارو شاوخوا غرونه را منځته شوي او د دغو غرونو په صعود یا پورته کیدو سره یخچالي دورې پیل شوې، د اوبو د جریاناتو له آثارو څخه رسوبات را منځته شول، د کابل د سیند په دواړو غاړو کې سمندري شگلنې ډبرې او یخچالي رسوبات را منځته شول چې نښې نښانې یې د کابل په اوسنیو غونډیو کې په ډاگه لیدل کېږي.

د پغمان په غره کې د اوسپنې شته والی په دې سیمه کې د فلزاتو بډاینه وړاندې کوي. د امیر شېرعلي خان په زمانه کې یې د دغې سیمې له اوسپنې څخه د کابل په ماشینخانه کې وسلې او افزار برابرول. په ماهیپر کې د شاه مقصود، تلک او د ابرک د ډبرو کان او د نغلو په غرونو او لوگر کې د مسوکان د کابل په حوزه کې د زیاتو فلزاتو د شته والی مصداق دی چې په بیلابیلو جیولوجیکي دورو کې را منځته شوي دي.

په چهلستون کې د گارنت مایکاشیست ډبرې او د لنډر په دره کې د

چونې ډبرې آن د مرغگیرانو په دره (د قوروغ د غره په لويديځ) کې د بورانېمو په ترکیب سره ډیر مهم جیولوژیکي ارزښتونه دي. په هزارهء بغل کې د مرمر ډبرې چې دودانیو لپاره ضروري دي د مزوزویک د منځنۍ دورې د بدلیدونکو ډبرو تعاملات څرگندوي.

د ماهیپر په سیمه کې ستر درز (فالت) لیدل کیږي چې آن د نغلو د بند د لويديځې رسوبي ساحې د طبقو په میلان باندې یې اغیزه کړې ده. په هر حال په کابل او هندوکش کې جیولوژیکي خصوصیتونه پیچلي دي چې د علي آباد په غرونو او د سیلو په استقامت په لويديځو څورو کې دغه پیچلتیا وې او انحنایي په هماغو پیچلتیاو سره په ډاگه کیږي چې د دغې خانګې د څیرونکو لپاره د پاملرنې وړ دي.

غرونه:

د هغو غرونو لړۍ چې د کابل په ښار او ولایت کې شته او دغې سیمې ته یې ښکلې طبیعي او دفاعي منظرې وربښلي دي په دې ډول دي:

د آسمایي غر:

دغه غر د کابل د اوسني ښار په نږدې مرکز کې پروت دی او په حقیقت کې د شیردروازې د غره لړۍ ده چې د گذرګاه په سیمه کې په یخچالي دوره کې له یوبل سره نښتی او یوځای وو، خو د چهاردهي د حوزې د اوبو له امله چې کوچنی سمندرګی و د زمانې په تیریدو سره د ښویدنې په نتیجه کې د کابل او لندر د سیند تل ښکته شو او په نتیجه کې یې گذرګاه را منځته کړه او د

آسمایي او د سخي غريبي له شیر دروازي څخه جلا کړ.

د آسمایي د غره لوړوالی (۲۱۱۰) متره او د هغه په شمال لويديځ کې د سخي غر (۱۹۷۵) متره لوړوالی لري. د علی آباد غر د دغې لړۍ په لويديځ کې د (۲۱۲۶) مترو په لوړوالي پروت دی. د سخي غابني او د باغ بالا غابني بنار ته د خلکو د تگ راتگ لاره ده. گذرگاه د چهار دهی او پغمان سیمې او د جمال مینې، څلورمې کارتې او دریمې کارتې ناحیې د کابل له مرکز سره نښلوي، دغه مهمه لړۍ د سینوزوییک په دوره کې د اوبو له تل څخه راوتلي او په هغې کې د اوسپنې او کوارتز په ترکیب سره لوړې او سختې ډبرې شته. په دې غره کې د چوني ډبرې او د سره او روښانه کوارتز ډبرې شته. د انگلستان د سفارت په وړاندې د غره په لمن کې د چوني ډبرو و طبقه لیدل شوې او په باغ بالا کې هم د چوني ډبره لیدل شوي ده. د باغ بالا په ډډه کې د بیوتیت توري ډبرې سلیت لرونکي ابرک، کوارتز او د گنايزو شیسټ توري ډبرې هم خپرل شوي دي او د بادام باغ غره هم همدغه ترکیبات لري، دغه لړۍ د قرغې په استقامت دوام لري او د قرغې د غره په سیمه کې یوه بله څانگه یې یو کوچنی غر جوړوي چې په یوه برخه کې یې د خلکو ستر زیارت (خواجه جمع) دی.

د آسمایي د غره د تسمې وجه :

د کابل د هندو شاهانو په دوره کې په لومړۍ هجري پېړۍ کې د هندوانو یواځنی عبادت محاي (درمسال) د کابل په بنار کې جوړ شوي و. د آسمایي د غره په ختبخه لمن کې و چې دغه عبادت ځای د آسمایي په نامه شهرت درلود خو هغه د اسلام لښکرو د بریدونو په وخت کې ویجاړ شو او کومه نښه نښانه یې

پاتې نشوه. وروسته وروسته د سېمي هندوانو د هغه موقعېت تثبېت کړ او په هماغه ځای کې يې بېا عبادت ځای جوړ کړ چې هغه هم د آسمایي درمسال په نامه شهرت لري. داسې يادونه هم شوې ده چې د آشامایي کلمه د هواد مور مانا لري او دغه نوم د کابل شاهانو په دوره کې په دغه غره اطلاق شوی دی او د زمانې په تیریدو سره په آسمایي بدل شوی دی. خود کابلشاهانو په دوره کې په دغه ځای کې د بودیزم نفوذ ډیر زیات و او زیات شمیر لرغوني نومونه او نښې نښانې بودایي جرړې لري. له آسمایي سره د هندوانو د لرغوني درمسال د نامه اړیکې زیات امکان لري.

د شیردروازې غر:

دغه غره په حقیقت کې د چهلستون د غره امتداد دی، لوړوالی یې (۲۲۱۸، ۵) مترو ته رسېږي چې دواړه څوکې یې سره نږدې دی او د دواړو څوکو ترمنځ او ارتخت شته چې د زنبورک شاه د تخت په نامه یادېږي. کاسه برج او بښي گاه او د کابل زاړه دیوالونه د یوبل په امتداد تر اوسه پورې په دغه غره کې ولاړ دي. د شیردروازې غر د گنايز او کوارتزله ډبرو اوله کرسټلي متبلورو ډبرو څخه جوړ شوی او په دې غره کې د مرمر، چوني، شاه مقصود او د ریشې ډبرې شته، د برج په برخه کې د غره په جنوبي لمن کې د سپین کوارتزاو د گنايز شني رنگې ډبرې لیدل شوې دي. د چهلستون په غره کې گارنت، مایکاشیست ډوله ډبرې شته او له هغو څخه د ژرندې د ډبرې د جوړولو په مقصد کار اخیستل کېږي. د کرسټل ډبرې د تختې او یاد کوچنیو ستونو په بڼه لیدل کېږي چې له همدې امله دغه سیمه د چهلستون په نامه شهرت لري.

برسیره پردې د چهلستون په غره کې شگلن کوارتز او سلیت لرونکي ابرک ډیر لیدل کیږي. د چهلستون د غره په پوزه کې د مسو او د اوسپنې لرونکو ډبرو مرکبات هم شته.

د شیر دروازي د تسميې وجه:

په لرغوني کابل کې عیاران او شیربچه گان موجود وو چې گذر شیربچه ها «د شیربچه گانو گذر» بالا حصار او د عاشقان او عارفان د لمنې په وروستی برخه کې او دغه راز د سید مرد علیه رحمه د زیارت د شمال په لمن کې یو گذر موجود وو چې د جوان شیرها د کوڅې په نامه هم یادیده. برسره پردې د بالا حصار د غونډۍ او د اصلي غره ترمنځ یو معبر او گذر گاه شته چې په دې برخه کې د بالا حصار تاریخي غرونو د اوسپنيزې دروازي په واسطه زور ښار له شهدای صالحین سره نښلاوه، دغې دروازي ته نږدې د کابل شیربچه گان، جوان شیران او عیاران تل په سپورت او تفریح، غیږي نیولو، د لرگیو په لوبو او میلوبوخت و چې دغه ساحه د خلکو ستر تفریح ځای بلل کیده، دغې دروازي کرار کرار په شیر دروازي شهرت پیدا کړ اوله هغې سره نښتې غره د شیر دروازي د غره په نامه شهرت پیدا کړ اوله هغې سره نښتې غره د شیر دروازي د غره په نامه شهرت پیدا کړ، یو وخت د زنبورک د غره په نامه هم یادیده، یعنی کله چې د کابل شاهانو پاچا زنبورک شاه په دی سیمه کې واکمن و.

د پغمان غره:

د پغمان د غره لړۍ د کابل د لویدیځ په استقامت د (۴۷۰۰) مترو په

لوړوالي د يوه ستر ديوال په توگه رامنځته شوي ده. د دغه غره په شمالي برخه کې استالف، گلدره او شکر دره واقع دي او د غره له پاسه ځانگړی ډنډ شته، د پغمان غر دارغنده په استقامت امتداد مومي او وروسته د تخت غابني ته رسيدې چې له هغه وروسته د قوروغ غر پيل کيږي. د پغمان د غره په ختيځو برخو کې کوهدامن او کاريزميرته نږدې د گنايز، شيست او د پگماتيت (Pegmatit) ډبرې شته. د پغمان پگماتيت د نړۍ له ډيرې بڼې اوسپنې څخه گڼل کيږي چې په سلو کې نږدې دوه او يا اوسپنه لري. د پغمان د غره په درې زره متري لوړوالي کې خاورين سليت او کوارتز پيدا کيږي. په دې لړۍ کې د ابرک لرونکي سليت او گرافيت ډبرې هم شته.

د پغمان په غره کې بيلا بيلې درې او جلا جلا ډگرونه شته او د ډبرو په ترکيب کې يې هماتيت هم ليدل شوي دي. په مجموع کې دغه غريو ستر ديوال دی چې د هزاره جاتو لوړه سطحه له کابل څخه جلا کوي.

د قوروغ غر:

دغه غر د کابل په جنوب لويديځ کې پروت دی، له ختيځ څخه د لويديځ په لوريې امتداد موندلې دي او د تخت له غابني څخه تر دارالامان او د افشارو تر غونډۍ پورې يې پراختيا موندلې ده. د هغه مخ په شمال خورو کې د مرغيرانو، قلعه، قاضي او د چهاردهي کلي او په جنوب کې يې د لندر دره موقعيت لري، اعظمي لوړوالي يې (۳۲۲۷) متره دی. د تخت غابني هغه ځای چې د کابل - غزنی سرک ورڅخه تيريږي (۲۲۳۰) متره لوړوالی لري. د قوروغ په غره کې په عمومي ډول د کوارتز په رنگونو سره د گرافيت امفيبوليت او ابرک لرونکي شيست ډبرې ليدل کيږي.

دغه راز د قلم لرونکی یا گرافیت چونی یوه پریره طبقه چې د ختیځ لویدیځ استقامت تعقیبوي، شته. د ډبرو په منځ کې سلیت لرونکی کوارتز د نازکواو عمودي تختو په بڼه او دانه لرونکي کوارتز په سپین رنگ سره په دغه ځای کې لیدل کیږي. د قوروغ د غره د ختیځ په وچه دره کې د ډبرو په ترکیب کې د یورانیم مواد لیدل کیږي چې یوه زیاته اندازه یې د پخواني شوروي دیرغل په دوران کې چرنوبیل ته ولیږدول شول.

د بیلابیلو ډبرو دغه ټول تشکیلات د پالیوزوییک په لرغونې دورې پورې اړه پیدا کوي، خود غره د بدنې اصل د مزوزوییک په وروستیو وختو او د سینوزوییک په لومړیو وختو کې صعود کړې دي چې په ځینو برخو کې بدلیدونکې ډبرې او کانگومراتونه پیدا شوي دي.

د صافي غر (کوډ صافی):

د صافي غر، د خواجه رواش غر، بابه قشقار او د خواجه چاشت غر د کابل د شمال ختیځ په استقامت او ده سبز ته نږدې موقعیت لري. د پغمان د غرونو په ردیف کې یې صعود کړی دی چې د خیرخانې په شمال کې د هزارهء بغل غر د دغو غرونو د لړۍ له جملې څخه گڼل کیږي.

د صافي د غره لوړوالی (۳۰۶۱) متره او هغه ته څیرمه لړۍ د کاوون غر د کابل ولایت په شمال ختیځ کې د (۳۳۱۲) مترو په لوړوالي لیدل کیږي. د صافي د غره د ډبرو په ترکیب کې دده سبز په برخه کې د چونی او مگنتیت لرونکو خټو، کرسټالین، گنايز، کوارتز، په شنه آبي رنگ د شاه مقصود ډبرې، شنه بخن او نسواري ژیررنگی سلیت لرونکی ابرک، د ډبرو او د فلدسپار،

اوسپنی او د مرمرو طبقې شته. د لمبه غر دده سبز په سیمه کې په سلوکې دوه او یا اوسپنه لري چې زیات اقتصادي ارزښت لري د صافي د غره د شمال لويديځ په وروستی برخه کې یوه کوچنی لړۍ شته چې د تور غر په نامه یادېږي.

دلته بند، چکړیو، تنگی غارو او د سروبي لړۍ:

دغه لړۍ د کابل په ختیځ کې موقعیت لري. د خور د کابل په سیمه کې دلته بند د غره لوړوالی (۳۳۴۲) متره او دلته بند د کلي په جنوب کې یې لوړوالی (۳۰۲۴) مترو ته رسیږي، یوې خانگې یې د لوگر په استقامت پراختیا موندلې چې د ډبرو د ترکیب له پلوه د نورو غرنیو گاونډیو لړیو په شان یو خیل دي، په دې لړۍ کې د ماهیپر په برخه (د دویم تونل په شمال) کې د شاه مقصود ډبرې، ابرک، تلک او دریشی ډبرې شته چې تر تولید او استحصال لاندې دي، برسیره پردې په دغو لړیو کې د کوارتز، پگماتیت او د گرافیت ډبرې هم لیدل کیږي، گزک غر او د شینوارو غر هم د همدغو لړیو په جمله کې تصنیف کیږي.

غابني:

هغه غابني چې د کابل ښار او د کابل ولایت له گاونډیو سیمو سره

ښلوي، په دې ډول دي:

د خیرخاني غابني (کوټل خیرخانه):

د کابل په شمال لويديځ کې د پنځلسو کیلومترو په واټن د سمندر له

سطحې څخه (۱۹۲۲) متره لوړ دی او کابل له کوه دامن سره ښلوي.

د تخت غاښې ږ

د کابل په لویدیځ کې میدان له کابل ښار سره نښلوي او د سمندر له سطحې څخه (۲۲۳۰) متره لوړوالی لري.

د کچین غاښې (کوټل کچین):

د (۴۰۰۰) مترو په لوړوالي غورښد د کابل له ولایت سره نښلوي.

دلته بند غاښې (کوټل لته بند):

د کابل په ختیځ کې د سه بابا او بتخاک ترمنځ د (۲۴۲۲) مترو په

لوړوالي پروت دی.

د بغل غاښې (کوټل بغل):

د پغمان په شمال کې د (۲۷۵۰) مترو په لوړوالي کابل د هزاره جاتو او

غورښد له لوړې سطحې سره یوځای کوي.

د سفید خاک غاښې (کوټل سفید خاک):

د (۲۵۶۳) مترو په لوړوالي د ارغنده په جنوب لویدیځ کې پروت دی.

د څنگل غاښې:

د (۲۷۵۰) مترو په لوړوالي د ده سبز په ختیځ کې پروت دی.

د پای منار غاښې:

د (۱۸۵۰) مترو په لوړوالي د کابل په شمال کې موقعیت لري.

د یک لنگه غاښې:

د سیدنور محمد شاه مینې د ختیځ په استقامت د (۱۸۳۵) مترو په

لوړوالي د کابل او بگرامیو ترمنځ پروت دی.

برسيره پردې د کابل په بنار کې يو شمير غونډې شته چې له رسوبي
ډبرو، شگلنو طبقو او له کانگلو مراتو نو څخه جوړې شوي دي، لکه درحمان
مينی او د شاه شهيد د کارتي په جنوب کې د مرنجان غونډی، د بي بي مهر و
غونډی د شهر آرا غونډی، کلوله پشته، د تاج بيگ غونډی، د خاک بلخ
غونډی او د قوالانو غونډی.

د کابل سيندونه:

هغه سيند گوتی چې د کابل په بنار او يا ولايت کې بهیږي عبارت
دی له: چمچه مست سيند، د للندر سيند او د لوگر سيند څخه چې د
پسرلی په موسم کې تريوی اندازې پورې کافي اوبه لري، خود دوی په موسم
کې يې اوبه بيخي کميږي.

د چمچه مست سيند:

دغه سيند گوتی د پغمان د غره له ختيځو څوړو څخه سرچينه اخلي د
پشه يی له درې او چند لبایي څخه تيريږي او وروسته د خواجه مسافر په
استقامت بهیږي او د کشکک په برخه کې د پغمان له کوچنی سيند گوتی سره
يوځای کيږي چې له اورياخيلو او خواجه لکن څخه تيريږي او زیاتې ساحې
خړوبوي. دارغنده سيند دارغنده له درې څخه چې د پغمان په جنوب کې
موقعيت لري سرچينه اخلي او د فاضل بيگ په برخه کې سره يوځای کيږي چې
په مجموعي ډول دغه سيند گوتی د چمچه مست سيند په نامه ياديږي، ځکه
چې په کمواوبو او کم اوربنت سره سيلوېکي بهیږي او د کرنی د ځمکو د

ويجاړتيا سبب گرځي، په عادي حالت کې د پغمان، ارغنده او چهاردهي د
ځمکو د خړوبولو سبب کيږي.

دغه سيند گوتې له هغه وروسته چې له پل سوخته څخه تيريږي
د دريمي کارتې په برخه کې له پل سرخ څخه تيريږي او وروسته د خواجه ملا په
برخه کې د محمد غوث د پله په سيمه کې د دارلامان له سرک څخه تيريږي او د
هارتن پله ته رسيږي او د هارتن پله ته له رسيدو مخکې د لنډر له سيند گوتې
سره يوځای کيږي.

د لنډر سيند گوتې:

د لنډر سيند گوتې د ريشخورو، سرآسياب، چهلستون، ده دانا او
د واصل آباد له ځمکو څخه تيريږي او د گذرگاه، ريشخورو او د سرآسياب په
سيمو کې د کرنې د ځمکو د خړوبولو او سمسورتيا سبب کيږي. د کابل ژوبن د
جنوب له استقامت څخه تيريږي او په همدې ځاي کې مخکې له دې چې د هارتن
پله ته ورسيږي د چمچه مست له سيند سره يوځای کيږي او وروسته د ختيځ په
لور بهيږي اوله پل باغ عمومي، پل خشتي، پل محمود خان د مکروريا نوله پله
اوله څرخي پله څخه تيريږي او تنگی غارو ته له رسيدو مخکې د لوگر له سيند
سره يوځای کيږي.

د لوگر سيند:

د لوگر سيند د اونی له لوړو برخو څخه د (۳۵۰۰) مترو په لوړوالي
سرچينه اخلي د میدان په لور حرکت کوي او په دغه ځای کې د میدان سيند په

نامه ياد يږي د دغه سيند سور (عرض) د ميدان په اواريو کې شلومترو ته رسېږي له لنډواتن وروسته د نرخ او سنگلاخ له سيند گوتو سره يو ځای کيږي او تنگي سيدان ته رسېږي. دده يعقوب، بگراميو او د شينې په برخو کې له دغه سيند څخه د اوبو لگولو په مقصد زيات استفاده کيږي جلا جلا سترې او کوچنۍ و يالې کيندل کيږي او وروسته د آدم خان کلاله لويديځې برخې څخه تيريږي او د شمال په لور بهيږي او وروسته د صنعتي پارک په جنوب کې لويې لارې ته نږدې د الو خيلو په ختيځ کې له کابل سيند سره يو ځای کيږي او په گډه د تنگي غارو په لور بهيږي.

د تنگي غارو د غرونو اوبه هم له کابل سيند سره يو ځای کيږي او وروسته د نغلو په ستره زيرمه کې د پنجشير او غوربند له سيند سره يو ځای کيږي. مخکې له دې چې د نغلو زيرمې ته ورسيږي په ماهيپر کې ښکلې څړوبې (آبشار) جوړوي او له هغه څخه د ماهيپر بريننا هم توليد يږي. له هغه وروسته چې د نغلو د اوبو له بند څخه د ختيځ په لور بهيږي، په سروبي کې هم د غوربند او پنجشير له سيند سره يو ځای د اوبو بريننا د توليد سبب کيږي چې له هغه څخه د صنعتي دستگاؤ او د کابل بنار د روښانه کولو له پاره کار اخيستل کيږي او هغه هم په دې ترتيب:

د بريښنا بند	د توليد قدرت	په ۱۳۴۸ کال کې د يوه ساعت توليد په کيلو واټ
د نغلو د بريښنا دستگه	۹۷ زره کيلو واټه	۲۳۲, ۶۲۳, ۰۰۰
د سروبي د بريښنا دستگه	۲۲ زره کيلو واټه	۵, ۴۷۲, ۲۵۵
د ماهيپر د بريښنا دستگه	۶۰ زره کيلو واټه	۱۱, ۷۴۵, ۰۰۰

د دغو دريو دستگاؤ د اوبو بریښنا د انرژۍ تولید د ښاري کورونو په
رو ښانولو برسیره د کابل د ټولو صنعتی تاسیساتو، دوریو اوبدلو په فابریکو،
د جنگلک او د حجاری اوبتون د فابریکو، دولتي او شخصي مطابعو، نساجیو،
د کار د قواو او په صنعتی پارکونو کې د نورو صنعتی دستگاؤ او د
قیراچولو په فابریکه او په نورو برخو کې کارول کیږي چې اوس زیاتره صنعتی
دستگاؤ وپجاري او غیر فعالې دي.

ویالی:

هغه فرعي ویالی چې د کابل په ښار او ولایت کې د اوبو لگولو په مقصد
کارول کیږي، په دې ډول دي:
د چنغور ویاله:

دغه ویاله له ارغنده څخه چې د پغمان په جنوب لویدیځ کې موقعیت
لري، پیل کیږي او د قلاي قاضي او چهاردهي د ځمکو د خړوبولو سبب کیږي.

بالا جوی:

د لنډر له سیند گوتي څخه جلا کیږي او واصل آباد او د توپ د غونډۍ
له لمنې څخه تیریږي او د زاړه ښار په استقامت د باغ قاضي د سیمې د خړوبولو
اوسمسور تیا سبب کیږي.

دده دانا ویاله:

د لنډر له سیند څخه اخیستل شوي او دده دانا او ده قلندر

ځمکی خړوبوي.

د ریشخورو او سر آسیاب ویاله:

د لنډر له سیند څخه جلا کيږي او د اوبو لگولو له پاره ور څخه استفاده کيږي.

دده دانا او د پل محمود خان په برخو کې هم د کابل له سیند څخه جلا جلا ویالې اخیستل شوي چې د صنایعو د ښوونځی په برخه کې دده دانا د خلکو د اړتیاوو د لرې کولو او د اجمیر ویالې په نامه دیکه توت، قابلبای، هود خیلو او دده سبز د سیمو د خړوبولو سبب کيږي. د کابل د سیند په بیلابیلو برخو کې یو لړ فرعي ویالې لیدل کيږي چې ترقلای جنگي، شیر پور او بی بی مهر و پورې یې اوبه د ځمکو د خړوبولو له پاره کارول کيږي.

په کابل کې د اوبو رسولو معاصرې شبکې:

په ویالو، سیندونو او سیند گوتو برسیره د خنباک روغتیایي اوبو ته د خلکو اړتیا احساسیده هماغه وو چې د اعلیحضرت امان الله خان په دوران کې د پغمان اوبه کابل ته ولیږدول شوې او وروسته د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په زمانه کې جدي تدبیرونه ونيول شول. د روغتیایي اوبو زیرمې جوړې شوې او ژورې څاگانې وکیندل شوې چې له زیرمه کیدو او د روغتیا والی له بهیر وروسته د نلونو په واسطه په کابل بناریانو باندې وویشل شوې او هغه هم په دې ترتیب سره:

۱- د پغمان اوبه د کابل له لویدیځ څخه د سترو فلزی نلونو په واسطه دده افغانانو زیرمې ته لیږدول کیدی چې دغه زیرمه د زرو مکعب مترو اوبو ظرفیت لري او اوبه یې د کابل په مرکز، دوخت په شاهي ماڼۍ او په نورو اداري

خانگوباندي ویشل کیدی. دغه راز د زاړه ښار یوې برخې هم له دغو اوبو څخه استفاده کوله.

۲- د آسمایي د اوبو زیرمه: چې د (۷۵۰۰) مکعب مترو اوبو ظرفیت لري، اوبه یې د علاوالدين له ژورو شاه گانو څخه برابريږي او د (۲۵۰) او (۳۰۰) ملي متري نلونو په واسطه لیږدول کیږي او د جمال مینې، کابل پوهنتون، څلورمې کارتې، دریمې کارتې او د میرویس میدان د اوسیدونکو د اړتیاو دلرې کولو له پاره کارول کیږي.

۳- د پیر بلند او د باغ بالا زیرمی: چې هره یوه یې د لسوزرو مکعب مترو او د دولسوزرو مکعب مترو اوبو ظرفیت لري اوبه یې د افشار و او د قرغې له ژورو شاه گانو څخه برابريږي او د درې سوه ملي متري نلونو په واسطه لومړۍ زیرمې ته لیږدول کیږي او وروسته د مامورینو کارتې، باغ بالا، پروان مینې، خیرخاني مینې او د تایمینیو د پروژې په سیمو کې یې اوبه ویشل کیږي. دغه اندازه اوبه دوگړو د شمیر د زیاتوالي له امله د کابل ښار له پاره کفایت نه کوي او د خلکو اړتیاوې لکه څنگه چې لازمه ده نه دی لرې شوي، برسیره پردې د وروستیو دوه نیمولسیزو جگړو هم د اوبو رسولو شبکې زیانمنې ککړې، د اوبو زیرمې ککړې شوي او د مامورینو کارتې، شیرشاه مینې، دریمې کارتې او د کابل پوهنتون او د ده بوري په گډون د جمال مینې په زیاترو ځایونو کې د اوبو شبکې ویجاړې شوي، له دې امله ځینو غیر دولتي مؤسسو د همکارۍ لاس اوږد کړ او د هرو پنځوسو او یا اتیاو کورونو له پاره یوه ژوره شاه وکیندل شوه او اوبه یې د لاسي پمپونو په واسطه راوايستل شوې او د استفادې وړوگرځیدې، دغه لاسي پمپونه ساتنې او پاملرنې ته اړتیا لري، له دې پرته له زیاتو خنډونو سره مخامخ کیږي.

دویم خپرکی

د کابل د تسمیې وجه او تاریخي لرلید

د کابل د تسمیې وجه:

دغه تاریخي ښار نومبې ځل د ریگویدا په سرودونو کې د کوبها (Kubha) په نامه یاد شوی چې لرغونتیا یې څلور زرو کالو ته رسیږي. دا روستا په پهلوي تفسیر کې کابل د (کاپل) په بڼه یاد شوی دی چې د کابل ننتی تلفظ ته نږدې دي. یوناني تاریخ لیکونکو کابل د کوفن په نامه یاد کړې دي او سیند یې د کوفس په نامه یاد کړې دي. یوناني جغرافیه لیکونکي بطليموس په (۱۶۷) میلادی کې کابل د (کابورا) او (کارورا) په نامه او خلک یې د کابولیتا (Kabulita) په نامه یاد کړې دي. کوشاني پاچا کجولا کد فیزس دغه ښار د (گه اوفو) یا (که-او-فو) په نامه یاد کړې دي. مشهور چيني زاير هیوان تسنگ (۶۳۲-۶۴۲م) د کابل حوزه د (فولی شی ستانگه) په نامه یاد کړی او پایتخت یې (هوفی نه) بللې دي. که چیرې نن په سمه توگه پاملرنه وشي د (کوبها-کوفن-کابورا او د که اوفو، وییونه (کلمې) ټول د ژب پو-هنې له پلوه سره اړوند او گډې جرړې لري.

له بله پلوه کابل ښار د هغه سیاسي، اقتصادي او د ستراتیژیکي دفاع د ارزښت له امله په بیلابیلو نومونو او القابو هم یاد شوی دي. په اوستا کې

د آريانا له شپاړس گونو ولايتونو څخه د اووم ولايت په توگه د (واي کرته) يعنې د بنکلي بنار په توگه ياد شوی دی.

اورتسپانا (ورتبانا) د لور بنار مفهوم په کابل اطلاق شوی دی چې په سانسکرت کې (اورد هسپانا) راغلی دي، لکه څنگه چې له تاريخي سندونو څخه څرگنديږي، کابل بنار په هغه وخت کې په يوې لوري غونډۍ باندې جوړ شوی و او د لور ديوال په بڼه يې دفاعي حيثيت درلود. د کابل بالا حصار د کابل اصلي ودانۍ وه او د بالا حصار په لمن کې د کابل پخوانی بنار و او ودانيو يې د چکريو د منار تر څنډو پورې دوام پيدا کاوه چې شپاړس کيلومتره ساحه يې نيوله. کابل بنار يې روښانه، ځلانده او لمريز بنار هم ياد کړی دی چې د (دش سايک) له کلمې څخه اقتباس شوې دي. ځينو ختيځ پوهانو د کابل لرغونی نوم د کاپيلا په نامه ياد کړې دي چې د يوه کوشاني شهزاده او د کنشکا د يوه منسوب نوم وو.

يو شمير نورو وايي چې د آدم (ع) د يوه زوی نوم قابيل و چې همدغه د قابيل، کاپيلا، کاپول او د کابل نوم په دغه بنار باندې ايښودل شوی دی. په دې باب فولکلوري داستان هم څرگند شوی دی. يو وخت د کابل بنار د اوبو ترمنځ د يوې کوچنۍ جزيرې په توگه پروت وو. يوه ورځ يوه شهزاده وغوښتل دغې جزيرې ته لاړ شي. دده په امر يې يوه زياته اندازه و اښه په اوبو کې واچول چې له وښو څخه يو پل جوړ شي. وروسته شهزاده له پله څخه تير شو اوله هغه وخت وروسته عامه خلکو دغه ناحيه (کاه پل يا کاپل) بللی ده چې وروسته په کابل بدله شوه.

د کستگهم، کوبها په نظر د کابل نوم په پيل کې د کابل په سيند باندې

اطلاق کیده. دده د تحلیل له مخې کو KU اشکاني منشأ لري او د اوبو په مانا ده چې د زیاترو سیندونو د نامه په پیل کې راغلی دي. د مثال په ډول کونړ (کنړ). کورم (کرم)، کومل (گومل) او دغه شان نور چې د یونان او د لاتین د لرغونو تاریخ لیکونکو په لیکنو کې هم په همدې معنا راغلي دي. دغه راز کوئیس، کوفیس، کوایس. کله نا کله هم د کابل کلمه د کاول بدلیدونکې بڼه بلل شوې ده چې له کاو، کو او کاوه سره گډې جرړې لري چې ټول یې د ستر او پر تمین مانا لري. او د کوی کواتا (کیقباد) او کیخسرو په کلمو کې هم لیدل کیږي او د پوه، مشر، سرور او دستر مفهوم افاده کوي.

په همدې ترتیب په ایرانی ژبو کې گاو او گاول دستر په مانا افاده شوي دي چې په ځینو جغرافیوي نومونو کې لیدل کیږي له دي امله د (ال) به جزء سره زابل، چنداول، کاول د مشرانو، سرورانو، او لارښونکو مشرانو ځای او سیمه بلل شوې ده.

د پورتنیو څرگندونو له په پام کې نیولو سره د کابل کلمه په مشخص ډول په دغه بنکلي تاریخي بنار باندې ایښودل شوې او تر اوسه پورې په همدې نامه یادېږي.

د کابل تاریخي لرلید:

لومړنی کابل او د هغه لرغونې ودانۍ په لومړیو پیړیو کې هماغه د آسمایي غره ختیځ خواته په څورو واکمن ختین کورونه وو چې کابل سیند ته نږدې او له طبیعي موقعیت او د اوبو له شته والی څخه په استفادې سره یې ډیر لومړني او زراعتي ټاټوبي جوړاوه، خود کومې ناحیې او یا ولایت د مرکز په

توگه نه يادیده. کابل د سکندر کبير د راتگ په وخت کې کوم ستر ښار نه وو که نه مقدوني فاتح هرو مرو په دغه ځای کې توقف کاوه. او که چيرې ودانې يې هم لرله په هغه وخت کې د تگ راتگ له لارې څخه منحرف وو. د لرغوني کابل له موقعيت او د هغه له اساسي نښو نښانو څخه يوه هم د بودايي زمانې ودانې دي. بودايي کابل د چکريو په پای منار کې جوړ شوي وو او اوس هم د خورد کابل په نوم يادېږي.

د چکريو د ښار د ستوپو او عبادت ځايو وبقاياوې چې په حقيقت کې د بودايي قانون د عرادې څلي دي هر يو يې په خپل ځای کې ښيي چې بودايي کابل د اوسني ښار د جنوب ختيځ په شپاړس کيلومتري واټن کې د يوه غره په لمن کې ودان شوی وو اوله بالا حصار څخه د چکريو تر لمنې پورې ښاري ودانې موجودې وې او د چکريو په څلي برسیره په دغه ځای کې د سره منار په نامه يوبل څلي هم موجود وو چې د زمانې په تيريدو سره دواړه څلي و بجاړ او له منځه لاړل.

د چيني زاير هيوان تسنگ د څرگندونو له مخې چې داوومى ميلادى پيرى په لومړي نيمايي کې زموږ هيواد ته راغلى دى، معلومېږي چې په دې وخت کې د کابل پر ځاي د کاپيسي يا بگرام ښار د واکمن سلطنت مرکز و چې تر تکسيلا پورې يې پراختيا درلوده. دغه راز د هغو استحکاماتو له مخې چې لاتر اوسه پورې د ديوال او برج په بڼه د آسمايي د غره او د شير دروازي د پاسه شته، په ډاگه کيږي چې په هماغې اوومه ميلادي پيرى کې د هيوان تسنگ د راتگ په وخت کې کابل يعنې د سيند گوټى د دواړو غاړو او د شير دروازي او آسمايي د غرونو تر منځ هماغې يوې ټوټې ځمکې زيات سوق الجيشى ارزښت

درلود او دومره سياسي او دفاعي ارزښت يې درلود چې په شاوخوا کې يې په دفاعي برجونو سره پلن، کلک او لوړ ديوالونه جوړ شوي وو. د کابل وروستی پاچاهان چې عربو هغه درتيل په نامه ياد کړي دي د کابل هماغه برهمن شاهان وو چې له عربو سره په جگړه کې وو اوله دير شمو هجري کلونو څخه د يعقوب ليث صفاري د سلطنت تر زمانې پورې څه د پاسه دوه پيړۍ له عربو سره جنگيدل او اووه ځلي يې د کابل دفاع وکړه او عربان يې د کابل له شاوخوا سيمو څخه وشړل. په همدې وخت کې وو چې د کابل د ساحې د تمدن بنسټ کيښودل شو. لومړۍ له زراعتي پلوه وروسته د سوداگري له مخې او بيا له سوق الجيشي پلوه د سلطنت د مرکز په توگه په يو سياسي او تجارتي بنار بدل شو.

کابل له اسلام څخه مخکې:

د دغه بنار تاريخ د سکندر د راتگ تر وخته پورې په بڼه توگه روښانه نه دی اوله ميلاد څخه مخکې په پنځمه پيړۍ کې د سيروس د فتوحاتو په وخت کې دده په واکمنۍ د اريوش (۵۱۰ - ۵۰۰ ق.م) کې د هرات له لارې افغانستان ته راوړسید له کابل څخه تير شو او د خيبر درې له لارې هند ته لاړ او د هند لويديځې سيمې يې ونيولې. کابل په خپل دغه حالت دوام درلود تر دې چې سکندر په ۳۲۸ ميلادي کال کې له هندو کش څخه تير شو او ماورالنهر ته لاړ او له ستنيدو وروسته د کابل له لارې د خيبر درې په لور روان شو. پنجاب يې فتحه کړ او غوښتل يې چې د بلوچستان له لارې د بين النهرين په لور روان شي، خو په (۳۲۳ ق.م) کې مړ شو.

به کابل کې وروستي يوناني پاچا هيرومايوس و چې له (۳۰ - ۲۰ ق.م)

پورې يې په کابل کې حکومت کړې او د کوشانيانو له خوا له منځه لاړ.

کابل د کوشانیانو په دوره کې:

په (۹۰ ق.م) کلونو کې کوشاني قبيله رامنځته شوه، باکتریايي ونيوله، ددغې قبيلې لومړنی پاچا کدفيزس (۴۰ يا ۵۰) ميلادي کلونو کې سلطنت ته ورسيد. باختر، پنجاب او کابل يې فتحه کړل. له هغه وروسته گاندو فرانس رامنځته شو. بيا دوهم کدفيزس پاچاهي ته ورسيد او په (۱۱۰ م) کال کې مړ شو. له هغه وروسته لومړی کانیشکا حکومت ته ورسيد، ده په کندهار کې حکومت کاوه، کابل او باکتریا يې هم په واک کې لرل، وروسته په (۱۲۰-۱۵۰ ميلادي) کال کې دوهم کانیشکا او بيا اشوکا او ورپسې واسوديو او واکمن شول. کوشانیانو تر پنځمې ميلادي پيرې پورې کابل په خپل واک کې درلود او همدغه کورنی وده چې د کابل بالاحصار او د شیر دروازی او آسمایې د غرونو د پاسه د یوالونه یې د عربو په وړاندې دیوه دفاعي دیوال په توگه جوړ کړل. کله چې کابل د هیاطله لاس ته ورغی، د شپږمې ميلادي پيرې په منځنیو وختو کې د نوشیروان له خوا وشرل شو او کابل یې له ادارې څخه ووت. له دغې پېښې وروسته د کوشاني دوهمه سلسله په کابل کې حکومت ته ورسیده چې تر (۸۸۰ م) پورې چې له (۲۶۸ هجري لمرېز کال) سره یې سمون درلود، د کابلستان د سلطنت د چارو واکي په لاس کې لرل. بالاحصار او بگرام یې دواړه د خپل حکومت د مرکز په توگه په لاس کې وو او په همدې وخت کې دی چې عربو په کابل باندې بریدونه پیل کړل.

کابل د اسلام په وخت کې:

د حضرت عثمان (رض) د خلافت په وخت کې (۲۸-۳۲ ه.ق) د

عبدالرحمن بن سموره بن حبيب قريشي په مشري د غزني له لاري په کابل برید وشو. په دې وخت کې کوشاني پاچا (اعراج) مقاومت ونشو کولی او تسليم شو. بنخي او بچيان يې بنديان شول او په کال کې يې يو مليون درهمه باج ومانه، فاتحان بيرته وگرځيدل او لږ شمير په کابل کې پاتې شول. عبدالرحمن تميم (رض) بن قيس او جبير (رض) په کابل کې ؤ. په دې وخت کې جيبال حکومت ته ورسيد، د باج له ورکولو څخه يې ډډه وکړه او حضرت تميم او جبير له يو شمير اصحابو (رض) سره شهيدان شول.

بل ځل په (۶۹۸ م) له (۷۹ هـ) سره سم د عبدالملک مروان د خلافت په وخت کې د عبید الله بن ابوبکر صديق (رض) په مشري په کابل برید وشو او هغه ته رتبيل شاه سخته ماتې ورکړه. ورپسې په (۸۱ هـ) کال (۷۰۰ م) عبدالملک د عبدالرحمن بن اشعب په مشري يو ستر لښکر کابل ته راوليږه. عبدالرحمن د غزني فتحې مشغول شول ليث بن قيس بن حضرت عباس (رض) يې کابل ته واستاوه. رتبيل خپل عسکر په شير دروازه او آسمایي کې د لويود يو الو تر شا، ځای په ځای کړل. هغوی د اسلام پر عسکرو باندې برید وکړ، عبدالرحمن د غزني فتحې څخه وزگار شو او کابل ته راغی او د لیس له عکسرو سره يې يو ځای په جگره لاس پورې کړ، په نتیجه کې يې د دهمزنگ په معبر کې د اوبو د تللو په برخه کې ديوال سوری کړ چې په پای کې کابل د عربو لاس ته ورغی. په دې جگره کې حضرت ليث شهيد شو او د عبدالرحمن له خوا په هغه ځای کې چې اوس يې شاه دوشمشيره (عليه الرحمه) بولي خاورو ته وسپارل شو.

عبدالرحمن د هندوانو ټول بتان، عبادت ځايونه (درمسالونه) وران کړل

او یوازی یولوی درمسال یې چې د آسمایی د غره په لمن کې وه په خپل حال پریښوده. برسیره پردی یې د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) د مقبرې په څنگ کې یو جومات هم جوړ کړ چې د بابر شاه د زوی نصرالدین همایون له خوا بیا جوړ او وروسته بیا د امیرامان الله خان د مور له خوا په اوسنی حالت بیا جوړ شو او د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) د جومات په نامه یې شهرت پیدا کړ.

دا هغه لومړی جومات دی چې په کابل کې د عربو مسلمانانو له خوا جوړ شوی دي، کله چې عبدالرحمن کابل پریښود، رتبیل دوه ځلي کابل ونيو او دهشام اموی خلیفه تر وخته په خپل حال پاتې شو. خود هارون الرشید په وخت کې (۱۷۱ هـ.ق) عباس له زیاتو لښکرو سره کابل فتحه کړ او په بیرته گرځیدو کې بیا هم د کابل پاچا له اطاعت نه سرو غراوه. په (۲۵۷ هـ.ق) کال کې یعقوب لیث د عباسی پاچا په فرمان په کابل یرغل وکړ او رتبیل شاه سخته ماتې وخوړه او ماورالنهر ته وتښتید او د صفاریانو له کمزوری وروسته کابل د برهمایانو لاس ته ورغی، تردې چې په ۳۶۶ هـ.ق د سبکتگین حکومت واکمن شو.

کابل د مغلو په دوره کې:

د صفاریانو له انحطاط وروسته کابل د برهمایانو لاس ته ورغی، وروسته بیا د غزنی پاچا په کابل واکمن شو. د (۵۴۷ هـ) په شاوخوا کې سبکتگین، محمود غزنوي او احفادو یې تر (۵۴۷ هـ) پورې په کابل حکومت وکړ. علاوالدین غوري د غزنویانو لړۍ ماته کړه. وپسې غوریان په ۶۱۲ هـ.ق په کابل واکمن شول، بیا خوارزمشاهانو کابل ونيو او د خوارزمشاهانو په

ماتي سره د چنگيز لښکرو په دې خاوره کې د وينو سيلاو روان کړ او ټول بناړونه او کلي يې وران کړل آن تر دې چې امير تيمور کورگاني کابل ونيو، وروسته بيا تيمور په (۸۰۰ هـ.ق) د هند په لور لاړ او د تگ په وخت کې کابل ته راغی او په کابل کې تم شو. (۸۰۱ هـ.ق) کې بيرته سمرقند ته لاړ او زوی يې مرزا غياث الدين کابل اداره کاوه. وروسته بيا ميرزا محمد او ورپسې شاهرخ د کابل اداره په لاس کې ونيوه ترڅو چې له يوې مودې وروسته قدرت الغ بيگ ته ورسيد او په ۹۰۷ هـ.ق کال په کابل کې مړ شو. د الغ بيگ د بې کفایتی له امله د محمد مقيم امير ذوالنون په نامه يوه شخص کابل ونيو.

ظهر الدين بابر دغه پيښه ونه زغملای شوه او په ۹۱۰ هـ.ق کال کې يې کابل ونيو او په دې بناړ کې يې سکه هم ووهل شوه. کله چې بابر په کابل کې و د بابر بنکلي بن يې جوړ کړ او له کابل سره يې خاصه مينه درلوده.

کله چې بابر هند ته لاړ، کابل دده د يوې حکومتي صوبې په توگه اداره کيده. په کابل کې د مغلو وروستی والي نصير خان نومیده چې د نادر شاه افشار له خوا له منځه يوړل شو. نادر شاه افشار د هندوکش له لارې په کابل او د کابل په بالاحصار بريد وکړ (۱۱۵۷ هـ.ق) او يوه موده کابل د نادر افشار د واليانو تر لاس لاندې و.

کابل د احمد شاه دراني او تيمور شاه په وخت کې:

احمد شاه دراني په ۱۱۶۰ هـ.ق کال چې له (۱۷۴۷ م کال) سره سمون خوري، د خلکو له خوا په پاچاهي وگومارل شو، خو تر يوې مودې پورې يې د کابل ولايت نصير خان ته پريښود. ورپسې نصير خان بغاوت وکړ او احمد شاه

باباد (۱۱۶۰) کال په پای کې هغه ونيو او نصیر خان یې له هیواده وشاره. احمد شاه بابا غوښتل کابل د حکومت مرکز کړي، له دې امله یې په ۱۱۶۶ هـ. ق کال د کابل ښار په شاوخوايي د یوه لوی دیوال د جوړولو امر ورکړ چې دده د سپه سالار سردار جانخان په هڅو جوړ شو. دغه دیوال یو ولس پوری لرلې او د کابل په ښار کې په دې ډول بیلابیلې دروازې وې:

په د همزنگ کې د کندهار یانو دروازه

د سلام خانۍ په برخه کې سپینه دروازه

د عیدگاه د جومات ترشاد پیت دروازه

د گذرگاه دروازه

د بالا حصار په برخه کې لاهوری دروازه

د احمد شاه بابا له وفات وروسته دده زوی تیمور شاه په

(۱۱۸۶ هـ - ۱۷۷۳ م) کال کې پاچاهي ته ورسید او په (۱۱۹۰ هـ - ۱۷۷۶ م)

کال کې یې کابل په رسمي ډول د سلطنت مرکز کړ چې تر اوسه د افغانستان د

پایتخت په توگه پیژندل کیږي. له تیمور شاه وروسته د هغه زوی زمان شاه په

کابل کې پاچا شو. خود خپل ورور شاه محمود له خوا ورنډ کړی شو. د تیمور

شاه زامنو د بی اتفاقی له امله د ابدالي تینگ سلطنت کمزورې کړ او

انگلیسانو ته یې د لاس وهنې او تیري زمينه برابره کړه. شاه شجاع له

انگلیسانو سره په تماس کې و او په کندهار کې په تخت کښیناست. کله چې

دوست محمد خان بامیانو ته لاړ، شاه شجاع په (۱۲۵۵ هـ. ق) کابل ته راغی،

خود وزیر محمد اکبر خان له خوا له مینځه یوړل شو. د انگلیسانو چوڼۍ او هغه

کلاگانۍ چې د بالا حصار او شیرپور ترمنځ وې، وزیر محمد اکبر خان ونيولی او

په هغې غونډه کې چې د مفاهمی له پاره جوړه شوی وه، جنرال مکناتین او دوه نور انگریزان د وزیر محمد اکبر خان په لاس ووژل شول. په نتیجه کې انګلیسان له کابل او افغانستان څخه ووتل او د انګلیس له اووه لس زرو عسکرو څخه یوازی یو تن د ډاکټر برایدن په نامه خپل ځان روغ رمت وویست او نور د جلال آباد دورینمو په تنګی کې ووژل شول. له هغه وروسته د (۱۸۴۲م کال) په اپریل کې شاه شجاع هم ووژل شو او امیر دوست محمد خان په تخت کښیناست.

د انګلیسانو دویم یرغل د شیرعلیخان په وخت کې وشو، شیرعلیخان د مزار په لوری لاړ چې له روسانو څخه مرسته وغواړي، خو وفات شو او محمد یعقوب خان پاچاهي ته ورسید. له بده مرغه هغه هم د انګلیسانو تراغیزی او د هغوی ترپرله پسې فشار لاندې راغی او د انګلیسانو د ویستلو په خاطر یې د گندمک کرغیرن تړون ته غاړه کښوده، کیوناري یې دربار ته ومانه تردې چې د (۱۸۷۹م کال) په اګست کې د کابل خلکو د کیوناري او یعقوب خان پر خلاف یوه عامه بلوا او لانجه جوړه کړه. په نتیجه کې یې کیوناري د کابل په بالاحصار کې ووژل شو او دفتر ته یې اور ورواچاوه. یعقوب خان چې د انګلیس د عسکرو هرکلي ته لاړ د رابرتس له خوا بندي شو او هندوستان ته ولیږل شو. رابرتس کابل ونيو، د کابل چارچته یې وسوزوله، بالاحصار یې ړنگ کړ او یو شمیر افغاني افسران او عسکر یې شهیدان کړل.

دوهم ځل د کابل، لوگر، کوهدامن او وردگو خلک د انګلیسانو په مقابل کې یو موټي شول، خو انګلیسانو د افغانانو په مقابل کې د بې اتفاقی اچولو له سیاست څخه کار واخیست، هماغه و چې عبدالرحمن (د روسیې له

قلمرو) له تاشکند څخه افغانستان ته راغی او د چاریکارو له لارې کابل ته راوړسید او په (۱۲۹۷م کال) کې یې پاچاهي اعلان کړه، هغه ترزیاتې اندازې د انگلیسانو تراغیزې لاندې ؤ او په ۱۸۹۳م کال د ډیورنډ تړون لاسلیک کړ او انگلیسي پوځ له کابل څخه ووت، له عبدالرحمن نه وروسته د هغه زوی حبیب الله خان پاچاهي ته ورسید. هغه هم په (۱۹۱۹م کال) په کله گوش کې ووژل شو. امیر امان الله خان په تخت کښیناست او د افغانستان خپلواکي یې ترلاسه کړه او تر (۱۹۲۹م) کال پورې یې حکومت وکړ. د عبدالرحمن په وخت کې د کابل ارگ، باغ بالا مانی، د شهرار اېښ او د شهرار ابرج جوړ شول، امیر حبیب الله خان د مهتاب قلابن او د حبیبې بنوونځی جوړ کړل.

د محمد زایانو په دوره کې (د حبیب الله کلکاني د دورې له یوه لنډ څنډ وروسته) د پوهنې پرمختیا او ښاري ودانیو جوړول پیل شول چې لږ یې محمد نادرشاه اوزیات یې د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په وخت کې اوورپسې د محمد داؤد د جمهوریت په دوره کې ترسره شول، خو له (۱۳۵۷هـ.ش) کال وروسته او بیا له (۱۳۷۱هـ.ش) کال وروسته په کابل کې د عمراني او عرفاني کار گډوډي پیل کېږي. په دغو دوه نیمو وروستیو لسيزو کې په تیره بیا د طالبانو په دوره کې کابل په یوه غلي، گوبنه شوي (منزوي) او وړان ښار بدل شو.

د کابل تاریخي ځایونه

که واقعیت ته وگورو د کابل په بنار کې هر گام د لرغونی تاریخ یوه نښه نښانه ده چې په لنډ ډول یې بیا نوو:

د کابل بالا حصار:

دغه تاریخي او دفاعي کلاد کابل شاهانو په وخت کې د زمردود غونډی، پرسر جوړه شوه او د هغی د دیوال په اوږدو کې د برج په بڼه لوی استحکامونه جوړ شول.

د هارتن د پله په پنځه سوه مترې کې همدا اوس له دیوال سره متصل یو دفاعي برج لیدل کیږي. بل برج د توپ له غونډی نه لږ پورته او د شیر دروازی د غره په څوکه، بل لوی برج چې د زنبورک شاه په تخت هم شهرت لري، د (۲۲۱۸۵) مترو په لوړوالي جوړ شوی دی. په همدې توگه د آسمایي په ختیځ څوړي کې یو بل ټینگ برج موجود و چې یو یې په کاسه برج مشهور دی او زیات پنډوالی (قطر) لري، خود آسمایي پاسنی د یوالونه له منځته تللي، یوازی د تیرو بنستونه (تهدا بونه) یې په ځینو ځایو کې لیدل کیږي. ددې د یوالونو خټه د آسمایي له جنوبي گلکنې څخه اخیستل کیدله، لومړی د فیلاتو په واسطه پخیدله، وروسته د بیگار او حشر په توگه خلک کار ته مجبوریدل، خلک د دیوال په اوږدوالي دریدل او خټه به یې له یوه لاسه بل ته اچوله چې د یوولس پسخو (مهره) په لوړوالي او یو متر او (۲۰) سانتی په سورې یو دیوال جوړ کړ. هغو کارگرانو ته چې بې پروایي یې کوله سخته سزا ورکول کیده. په

برجونو کې د ډزو په خاطر تیر کښونه موجود وه او د دیوالونو په هرڅه برخه کې هم تیر کښونه ایستل شوي وو، برجونو د ترصد د نقطې او د قوماندې د محل حیثیت درلود.

رتبیل شاه د کوشاني حکومت په دفاع کې له دې برجونو څخه اعظمي استفاده کوله، خو د هغه د حکومت په وروستیو وختو کې دا دیوال د گذرگاه د معبر په برخه کې سوری شو. دغه دیوال اوسنی هارتن پله ته مخامخ پیل، د شیر دروازي د غره په ارتفاعاتو د هغه څوکې ته رسیږي. د نوموړې څوکې له جنوب څخه له تیریدو وروسته له دویمې څوکې څخه اوږي او د ختیځ لورته ځان برابر وي اوله ښکتنې او ختیځې څوکې سره چې د عاشقانو او عارفانو په استقامت پرته ده یوځای کیږي او په دې ترتیب د بالاحصار خواته غځیږي تر هغو چې د شیر دروازي د یوه کوچنی معبر څخه چې د شهدای صالحین خواته خلاصیږي بیرته د بالاحصار د غونډۍ په لور استقامت اختیاروي، چې بالاحصار ته یو بشپړ دفاعي حیثیت وربښي. بالاحصار چې لوړ او تینگ برجونه پکې جوړ شوي د کابل شاهانو لویه نظامي او دفاعي کلا وه.

د بالاحصار په جنوب کې یولوی خندق کیندل شوی و، چې له اوبو ډک او د خلکو تگ راتگ یې له ستونزو سره مخامخ کړی و. متأسفانه د آسمایی دیوالونه د پینوله امله له منځه تللي، یوازي د ده افغانانو سرته د هغه یوڅه نښې نښانې ترسترگو کیږي. په دې ترتیب دې تاریخي دیوالونه چې د کابل شاهانو په زمانه کې آباد شوي وو، د کابل په دفاع کې ښکاره ونډه درلوده چې په هغه کې د کوشانيانو رول ډیر څرگند او ډیر ارزښمن دي.

دا دیوالونه باید د یوه لوی فرهنگي میراث په توګه وساتل شي اوله

زیات تخریب او وړانیدو څخه یې سخت مخنیوی وشي، ځکه چې د توریزم په برخه کې د یوې تاریخي ودانۍ په توګه تاریخي او توریستيکي ارزښت لري. د ګرځندوی ریاست او د لرغون پوهنې مرکز په دې برخه کې لویه فرهنگي دنده لري چې د هغې د ساتنې او زیاتې پیژندنې او شهرت په منظور پاملفتونه او ځانګړي خپرونې ولري.

د بالاحصار او بگرام اړیکې:

د کابل شاهانو په وخت کې بالاحصار او بگرام دواړه د کوشانیانو د مرکز په حیث ګڼل کیدل. له بالاحصار نه د شمال خواته د بالاحصار له اوسني سرک، محمود خان پله سره منطبق، د بی بی مهر و په استقامت او له هغه ځایه د قلاي حاجی او یا پایمنار د دښتې په استقامت او بیرته د بگرام په لوریو پراخه او مستقیم په تیرو فرش سرک موجود و چې بالاحصار او بگرام کاپیسی یې سره یوځای کول. د سرک دواړو خواوو ته جګې ونې وې چې د کابل شاهانو نظامي سپرو به له بالاحصاره تر بگرامه د دغو ونو تر سیوري لاندې له یونیم تر دوو ساعتونو مزل کاوه. د وخت په تیریدو دا سرک له منځه لاړ، خونښې نښانې یې پاتې دي چې د تاریخ په پاڼو کې د دغو سیمو د ښکلا، تازه ګي او نورو او صافو په باب په تفصیل سره خبرې شوې دي. بالاحصار چې د خپل دفاعي اهمیت له امله کوم عظمت او ښکلا درلوده، بگرام په اواره ځمکه کې د بودایانو یو ستر سیاسي او مذهبي مرکز و، اصلاً د (بگ + رام) کلمې له هندي کلمو څخه مشتقې شوی چې د لوی او سپیڅلي مذهبي بنار مانا لري دغه وییونه (لغات) د بگرام په کلمه کې هم تطبیقولی شو، ځکه له بالاحصار تر بگرامیو او د چکریو تر مناره ټول بودایي معبدونه او د هغو زیارتځایونه موجود وو.

په بالا حصار کې درې مهمې تاریخي ودانۍ:

- ۱- شاهي هستوگنځي چې امير دوست محمد خان هغه په (۱۸۳۵م) کې ودان کړ. په زړه پورې کاشي کاري او انځورگري يې درلوده او په (۱۸۴۰م) کې د انگليس سفير په هغه کې اوسیده.
  - ۲- د شاهي مسجد خرابه چې د عالمگير په زمانه کې جوړ شوی و.
  - ۳- شاهي حرمسرای چې په (۱۸۴۰م) کې شاه شجاع په کې هستوگنه لرله.
- دغه ښکلی، ښایسته اوله عظمته ډکې ودانۍ په وروستيو کورنيو جگړو کې بيخي ړنگې او له منځه لاړې. دا ودانۍ په بالا حصار کې د ننه د سلو مترو په واټن يوه له بلې څخه لرې پرته وې.
- ۴- دربارخانه: د بالا حصار په ښکتنۍ برخه کې د برتانيې د سفير د هستوگنځي تر څنگ يوه چار ديوالي وه چې دربارخانه او حرمسرای پکې واقع وو. د بالا حصار د دروازی پورتنۍ برخه د شاهي موزيک د ډلې لپاره ځانگړی شوې وه او د سلطنتي تشریفاتو مهم جز گڼل کیده، له دې دروازی نه د علیمردان باغ ته لاره تللې وه چې بالا حصار يې له زارده ښار سره نښلاوه.

د بلخ خاورينه غونډۍ:

دغه خاورينه غونډۍ اصلاً مصنوعي تپه ده چې د بالا حصار په ختيځ کې د شاه شهيد (عليه الرحمه) په سيمی پورې مربوطه ده او په شاوخوا کې يې ښاري کورونه ودان شوي دي. وايي چې د بلخ د پاچا او د کابل د پاچا ترمنځ جگړه پېښه شوه په نتيجه کې بلخ فتحه شو او د کابل د شاه په امر لارښوونه وشوه چې فاتح عسکر دې يوه يوه کڅوړه خاوره له بلخ څخه واخلي او له ځان

سره دې کابل ته راوړي او په همدې ځای کې دې ډیری کړي، دې ځای ته دومره خاورې انتقال شوې چې یوه خاورینه غونډۍ ترې جوړه شوه او د بلخ د خاورې په غونډۍ یې شهرت و موند. دا غونډۍ په مستقیمه توګه د کابل شاهانو د عظمت څرګندویې کوي.

د مرنجان غونډۍ:

دغه غونډۍ د بالاحصار د ختیځ په درې کیلو مترې کې د حضوري چمن او د رحمن مینې او سید نور محمد شاه مینې، یک لنگه کوتل اولومړی مکروریان ترمنځ پرته ده. ددې غونډۍ په جنوب کې سیاه سنگ پروت دی چې په پخوانیو وختو کې د نوروز میله (جبه) په دې ځای کې کیدله. دهغې د تسمیې دو جهې په باره کې ویل شوي چې مرنجان یو جادوګر سړی و چې زیات ثروت او پیسې یې درلودې، څنګه چې د هغه طلسم مات شو، د هغه افسانوي شته (دارایې) د خاورو په غونډۍ بدل شول او دا غونډۍ د هغه په نام یادې شوه. لرغونپوهانو په دې غونډۍ کې زیاتې څېړنې او کیندنې وکړې، اوله دې غونډۍ څخه یې له سپینوزرو څخه د جوړو شوو سکودو کې خټینې کټوې ترلاسه کړې، چې له دې سکو څخه د ځینو وزن له پنځو ګرامو څخه زیات و. په یوناني دورې پورې یې اړه درلوده چې د پنځمې او شپږمې میلادی پېړۍ په شاوخوا کې جوړې شوې دي. دسکې په یو مخ کې د کونګ څیره او په بل مخ کې یې د تفکر او اندینښنی درب النوع زوس دلور تصویر چې د آتن د بنار د ساتونکې په ډول تلقی کیده ایستل شوی و او کیدای شي چې د مقدونی سکندر په زمانه کې د مدیترانې له څنډو څخه کابل ته رارسیدلی وي.

د ۱۹۳۳م کال د جون په میاشت (د ۱۳۱۲ هـ ش جوزا) د مرنجان د

غونډۍ په دوو نقطو کې دوه یووالي عبارت ځایونه و موندل (کشف) شول، چې د کوشانیانو په وخت کې جوړ شوي وو. همدارنگه له همدې غونډۍ څخه د بودا ستره مجسمه (اتوا) هم کشف شوه چې د جسامت او هنر له مخې د کابل موزیم ستره مجسمه وه. برسیره پردې په سلگونو د سرو او سپینوزرو سکې هم له همدې غونډۍ څخه لاس ته راغلې وې چې د کابلشاهانو په عصر کې د بودیزم د ستر مرکز څرگندويي کوي.

خیرخانه:

د خیرخانې غاښی د کابل د شمال لويديځ په ۱۶ کیلومتری کې پروت دی له اسلام څخه د مخه پیریو کې ددې کوتل په گاونډ کې د سوریایاد لمر د نماڅنی معبد موجود وو او د برهمنیانو لومړنی عبادت ځای وو. له دې سیمې څخه یوه ډیره ښکلې مجسمه چې د لمر رب النوع ده د هغی له مصاحبانو سره تر لاسه شوي ده.

د لمر د رب النوع نوم (هوریاخور) ویدایې او اوستایې سندرو کې په مفصله توگه راغلي دي. د (خور) د کلمې په اړه ویلی شو چې ددې سیمې نوم اساساً (خورخانه) و او د وخت په تیریدو د خیرخانه په بڼه اوښتی دی، له دې امله زیات تاریخي ارزښت لري.

د بابرینې:

د اباغ د شیر دروازي د غره په لويديځه لمن کې واقع دی او د مغول بابر شاه د آثارو له پاتې شونو څخه دی چې په (۱۵۱۴م) کې یې د کابل ښار له

فتحې وروسته دغه ښار خپل پایتخت کړ او وروسته یې د دغه باغ چې د چاردهی په ټوله حوزه یې حاکمیت درلود بنسټ کېښود، له لرې او نږدې سیمو څخه یې ډول ډول نیالگي دې ځای ته راوړل او نهال یې کړل. دغه باغ مغولي شاهي کورنۍ د غرو لپاره یو ښکلی تفریح ځای و. وروسته بابر هندونيو او کابل یې پرېښود خود کابل ښکلی هوا او میوې یې نه هیرولې. کله چې بابر مړ شو د هغه له وصیت سره سم یې په همدې بڼې کې خاورو ته وسپاره، د هغه لمسي نورالدین محمد جهانگیر په (۱۶۰۷م) کې د هغه د قبر لپاسه یوه ښکلی ماڼۍ جوړه کړه او له هغه راښکته په (۱۶۴۶م) کال کې د هغه لمسی نورجهاني د بلخ او بدخشان د فتحې په مناسبت یو جومات جوړ کړ چې د دې باغ اهمیت او لوړتیا یې لاسی زیاته کړه. متأسفانه د وروستیو دوه نیمو لسيزو په جگړو کې دغه باغ خپله ښکلا او تازه گي له لاسه ورکړې ده او بیا رغونې ته اړتیا لري.

شیر پور:

د دې لپاره چې په ښار کې د دولت عسکر او لښکرې د خلکو د مزاحمت او ځورونې سبب نشي، امیر شیر علیخان پریکړه وکړه چې د بی بی مهرود غونډۍ په شاوخوا د شیر پور په نامه یو ټینگ پوځي ښار ودان کړي. نو ځکه یې په (۱۸۷۰م) کې د مهندسانو په واسطه د دې ښار نقشه برابره او د عمل ډگرته یې وړاندې کړه. دغه ښار د بی بی مهرود غونډۍ په شاوخوا کې په (۲۰۰۰) جریبه ځمکه کې طرحریزي شو، د دیوالونو لوړوالی یې ۲۰ فوټه او سوریې د دې استعداد لري چې توپ پرې گرځیدای شي. خټه یې

د فيلانو په واسطه پخيدله. په دې ښار کې يوه پوځي قشله چې د کتنې وړ گنجایش ولري په نظر کې نيول شوې ده.

له پنځو کالو څخه د زياتې مودې لپاره دورځې (۶۰۰۰) کارگران او نږدې يوزر معماران او ترکانان په دې ودانۍ کې په کار بوخت وو. عسکرو ته پر اصلي معاش برسیره د مياشتې پنځه روپۍ هم ورکول کيدې، خو خپلو ورځنيو چارو ته پاملرنه ولري، خود معمارانو اجوره هرده ورځ په نقده توگه د دولت له خزاني څخه ورکول کيده. په داسې حال کې چې پخوا د سرکونو، لارو او ودانيو جوړول جبري وو او د بيگار به ډول په يې خلک راتولول او دغه کار به زياتره په عامو خلکو او بزگرانو کيده او تحميلي بڼه يې درلوده.

تراوسه لاساننه وودان شوي او ختيځ او لويديځ د يوالونه يې لانه وو بشپړ شوي چې د افغان او انگليس دويم جنگ پيل شو او دغه پوځي ښار نيمگري يې پاتې شو، چې وروسته دوخت په تيريدو ږنگ شو.

د دې پوځي ښار په يوه گوښه کې جنگي کلا (قعله جنگي) آباده شوه، وروسته د اعلي حضرت محمد ظاهر شاه د حکومت په دوران کې د شيرپور دلويي عسکري قشلي په منځ کې ودانۍ جوړې شوې چې تريوې اندازې د عسکرو د ځای په ځای کولو محل گڼل کيده او همدارنگه عسکري لوژسټيک او دارو وروغتون هم په کې ځای په ځای شول.

شهر آرا:

د شهر آرا برج او د شهر آرا بن د برکي پر غونډۍ چې اوس د شهر آرا غونډۍ په نامه يادېږي، واقع دي. دغه غونډۍ پخوا د تپه ماران په نامه ياديدله.

کله چې عبدالرحمن خان کابل ته راغی د دې غونډې پسرې په (۱۸۹۳م) کې له انگریزانو سره د ډیورنډ تړون لاسلیک کړ چې د هغه په اساس انگریزان له افغانستان څخه ووتل. وروسته عبدالرحمن خان د دې غونډې لپاره د یوه تعمیر بنسټ کینود چې په خواکې یې د شهر آرا د برج په نامه د یوه برج بنسټ هم کینود او په شاوخوا کې یې یولوی باغ جوړ شو. چې د یوڅه وخت لپاره د امان الله خان د وخت حربي بنوونځی هم په شهر آرا کې ځای په ځای شوی و. د وخت په تیریدو سره ورور د شهر آرا باغ د خلکو تفریح ځای و گرځید او د محمد ظاهر شاه د حکومت په وخت کې د دې باغ یوه برخه په (باغ زنانه) بدله شوه چې متأسفانه اوس متروک او خپل لومړنی اهمیت یې له لاسه ورکړی دی.

باغ بالا:

هغه باغ دی چې د اوسني پولې تخنیک او پروان مینې ترمنځ غونډی باندې واقع او لویدیځ ته یې انټرکانټیننټیل هوټل پروت دی او د امیر عبدالرحمن خان په زمانه کې د یوه باغ په بڼه رامنځته شو (۱۸۸۴م) او د باغ بالا په نامه ونومول شو.

په دې غونډې باندې یوه کوچنی ښکلی ماڼی او یو د لمبلو ډنډ هم جوړ شو. نوموړې ودانۍ د امیر عبدالرحمن خان د دربار ځای و. د باغ بالا له قصر نه د انگلستان سفارت ته هم ترڅمکې لاندې یوه لار ایستل شوې وه چې د اړتیا په صورت کې یې د انگلستان د سفارت او د باغ بالا ماڼی ترمنځ تگ راتگ شونې کاوه. د باغ بالا په جنوبي برخه کې د پیر بلند په نامه یو مزار شته چې څنگ ته یې یوه زړه کلا موجوده وه او د کافر قلا په نامه یادیده. د دې

کلا په شمال کې د ترصد یوه برج بنسټ هم ایښودل شوی و چې د چهاردهي، خیرخاني او وزیر آباد د سیمو، کلاي جنگي او بی بی مهر و پر لارو باندي یوه حاکمه او څارنیزه (کنټرولي) نقطه وه او همداوس هم په خپل حال پاتې ده. باغ بالا د پرله پسې پېښو له امله خپل لومړنی اهمیت له لاسه ورکړې. وروسته د محمد ظاهر شاه د حکومت په دوران کې دغه باغ بیا سمسور کړای شو او پریمانې او به ورته برابرې شوې، زیات تاکونه پکې کینول شول او مانی یې هم ترمیم شوه خو په وروستیو دوه نیمو لسيزو کې یې بیرته خپله تازه گی او سمسور تیا له لاس ورکړه، زیاتره تاکونه یې وچ شول او د سړک د غاړو زیاتره ونې یې له منځه تللي دي.

د چهلستون مانی:

د چهلستون مانی د دارالامان په ختیځ او د چهلستون د غره په لویډیځو لمنو کې د شاه زمان په دوره کې ودانه شوه چې د چهاردهي بهترینه سیمه یې چې خاصه ښکلا لري په دې منظور انتخاب کړې ده. لږ پورته د چهلستون د غره په لمن کې یو وړوکی څلی هم شته چې په پخوانیو وختو کې ودان شوی و، اما د شاه زمان له خوا دوباره ترمیم شو. امکان لري چې دغه سیمه او څلی د کابل شاهانو پړوخت د بودیزم یونامتو کلی وو.

د چهلستون مانی د یوه ښکلی اوشنه باغ په منځ کې واقع وه چې دوروستیو جگړو په نتیجه کې په بشپړه توګه ویجاړه شوي ده.

د دارالامان مانی:

د دارالامان مانی د چهاردهي په یوه ښیرازه سیمه کې د قوروغ د غره

ختیځ لورته له (۱۹۲۲م) را په دیخوا، د امیر امان الله خان له خوا جوړه شوې ده چې سرمهندس یې مستر هارتن نومیده. د دارالامان د مانی په جوړولو کې د هغه د ښو خدمتونو درناوي په منظور د گذرگاه پول د ده په نامه (دهارتن پول) یاد شو. امان الله خان د پارلمان په خاطر د دارالامان د مانی بنسټ کینود چې په بیضوی خونه کې یې له (۴۰۰) څخه زیات کسان ځاییدل.

دې مانی څلور ټینګ او کلک برجونه درلودل او په خو پوریز ډول جوړه شوه چې تعمیراتي مواد یې پخې خښتې، گچ او سمټ وو، د تعمیراتي موادو او کارگرانو د لیدولو په منظور له د همزنگ نه تر دارالامانه دریل کرښه تر کار لاندې ونیول شوه. د دې مانی بام د مسو په واسطه پوښل شوې ؤ. او په مناسبو ځایو کې د الوتونکو تصویرونه هم انځور شوي وو. د دارالامان واټ ډیر پلن او دواړو خواوو ته یې پراخې پلې لارې هم درلودې، د سرک دواړو خواوو ته په دوه کتاره توګه ونې کرل شوې وې چې ټول پلې لارویان د لمر له وړانګو څخه خوندي پاتې کیدل متأسفانه چې هغه ټوله ښکلا او تازه ګي د جګړو له امله په بشپړه توګه له منځه تللي دي.

د تاج بېګ د غونډۍ مانی:

دغه ښکلې مانی د دارالامان په لویديځ کې د قوروغ د غره په شمالي څوړو کې ودانه شوې ده، چې په ډیر عالی ډیزاین او ساختمان په دوه پوړیزه توګه یې د دارالامان له قصر سره په یوه مهال بنسټ ایښودل شوی او آباده شوې ده. دا دواړه محلونه د کابل د خلکو تفریح ځایونه وو او امان الله خان په دې ځای کې یونوی ښار په پام کې درلود، خو د اهیله یې ترسره نشوه.

درېم څپرکی

د کابل د ښار لرغونې نقشه

د نړۍ په ټولو ښارونو کې د ښار پلان او نقشه د ځمکو (اراضی) د جوړښت له مخې ترتیب او اوډل کېږي. په همدې اساس د کابل ښار لرغونې او اوسنۍ نقشې په شکل او ډیزاین کې د شیر دروازی د غره، د آسمایې غره او د کابل سیند رول ټاکونکې دي. (۳۵۰۰) کاله پخوا هم همدغه عوامل د کابل د زار د ښار له اغیزمنو فکتورونو څخه گڼل کېدل. د آسمایې غره مخ په لمر څوري د لاندینو پدیدو په ملتیا د لرغوني کابل منشا جوړوي:

د ځمکو (اراضی) جوړښت:

یونانیانو د ښار د دفاع په منظور جگې غونډۍ (اکروپل) کارولې. کابل د یوې لوړې سیمې (دور دهستانا) یا جگ ښار (اورسپانا) په توگه په همدې منظور د کابل شاهانو ښاري مرکزو، چې له همدې امله له خور د کابل څخه بالا حصار ته ولیږدول شو، په دې اساس په لومړۍ اسلامي پېړۍ کې کابل هغه ښارو چې ټینگه او مستحکمه کلایي درلوده او هغه یې د (گرزندېن) په نامه یادوله او دې جگې کلا ته رسیدل ستونزمن کار وو، د حاکمو نقطو موجودیت او له لوړو نقطو څخه ترصد، پردې (ښار) تسلط ناممکن کړی و.

د هایدروگرافي عامل:

د کابل سیند چې (کوفن) یې یادونه کړې ددې سیمې د بنیرازی او سمسورتیا سبب وو، دلندر له سیند څخه وروسته له نهردرسن څخه استفاده کیدله، جوی شیر بله ویاله وه چې د سیمې په بنیرازی کې یې سیده اغیزه درلوده چې په هغه وخت کې یې د خلکو د اړتیاوو د پوره کولو او خړوبولو لپاره په بڼه توګه کفایت کاوه.

ستراتیژیکي نقش:

کابل د موقعیت له مخې د دښمن د بریدونو په وړاندې د یوه ټینګ او مقاوم سپر په توګه پیژندل کیده، نو ځکه په دفاعي لحاظ د بنار شا او خواته د دیوالونو د شته والی او د غرونو د لوړو څو کویادونې په تفصیل سره شوي دي. په اکبر نامه او تزک جهانگیری کې د موضوع په دې توګه توضیح شوی ده: «هغه غر چې پر هغه باندي د بالاحصار د ارګ بنسټ ایښودل شوي، هغه ته د شاه کابل وایی، چې پرسری عقابان وو او د کابل بنار دوه خټینې کلاګانې درلودې او د بالاحصار ارګ یوه ځانګړې کلا وه.» ددې بنار کلا د بابر زوی میرزا کامران ترمیم کړه. جهانگیر د (۱۰۳۷-۱۰۴۷ ه.ق) په حدود و کې د هغه په ودانیو کې د پام وړ بدلونونه راوستل او ځان ته یې ځانګړی ځای جوړ کړ، د بالاحصار کلا چې له خامو موادو څخه جوړه شوي وه د شاه جهان په امر (۱۰۵۴ ه.ق) له گچ او چوني څخه جوړه شوه او متعددې دروازې یې درلودې، چې د کابل د دیوالونو په برخه کې یې یادونه شوې ده.

تجارتی نقش:

کابل د ختیځ ، لویدیځ ، شمال او جنوب په یوه تجارتی څلور لارې کې پروت دی. اچ اچ ویلسن په آریانا انټیکا نومی کتاب کې داسې لیکي:

« اورتهسپانم درې ترافیکی لارې لري چې له لویدیځ ، ختیځ او جنوب څخه راغلی او په اورتهسپانم کې سره یوځای کیږي. » خوسترابن لیکي: « دا سرکونه درې نه بلکې لویه تجارتی څلور لارې ده چې د باکتريا ، او اراکوزیا او د هند خواته ځي او د آسیا له لویو تجارتی لارو څخه گڼل کیږي. بابر داسې لیکلي دي: « د هندوستان او خراسان ترمنځ د وچې له لارې دوه بندرونه دي: یو کابل او بل کندهار. کاروانونه له فرغانې او ترکستان ، سمرقند او بخارا ، بلخ او له حصار بدخشان څخه کابل ته راځي. د خراسان او هندوستان ترمنځ همدغه ولایت واسطه دی. سوداگران روم او ختاته ځي او هرکال اووه اته زره آسونه کابل ته راځي. له هندوستان څخه له پنځلس نه تر شل زرو کورونو په کاروان کې کابل ته راځي. د خراسان ، روم او چین مالونه په کابل کې پیدا کیږي. » ځکه چې کابل له ډیرو پخوانیو وختو څخه د ورینمو له لارې سره د ارتباط پر اساس عالی تجارتی ماهبت درلود.

مذهبی نقش:

د عربو له راتگ او د اسلام د سپیڅلی دین له خپریدو سره سم په کابل کې اسلامي او مذهبي سپیڅلي مرکزونه او زیات شمیر جوماتونه جوړ شول. کابل ته د یوه مرکزیت دور په برخه کولو په لار کې د شاه دوشمشیره (علیه

الرحمه)، عاشقان او عارفان (عليه الرحمه) او شهدای صالحین (عليه الرحمه) زیارتونو مهم اوتاکونکی رول درلود. خوله اسلام څخه د مخه د بودایی دین له نقطه نظره په کابل کې ډیر بودایی عبادت ځایونه موجود وو. د کابل په بالاحصار کې د زمره پرغونډی، یو کوچنی بودایی معبد موجود و. په شیوه کیو، بگرامیو، دامان شاخ برنتی، د مرنجان په غونډی، په تپه سلام او د خیرخانې په کوتل کې یو شمیر بودایی عبادت ځایونه او زیارتونه وجود درلود. د حدود العالم مؤلف داسې لیکي: «کابل هغه بنار گوتی دی چې ټینگه او مضبوطه کلا لري، مسلمانان او هندوان پکې دي، بتخانې پکې دي، اورای قنوج تر هغو بشپړواک ته نه شي رسیدای، خو چې د دغو بتخانو زیارتونه کړي او د ملک بیرغ یې همدلته زروي.»

دا موضوع د ملیونونو هندي زیارت کوونکو د تگ راتگ سبب گرځید له او د کابل مذهبي نقش یې روښانه او ښکاره کاوه.

د کابل بناري شبکه:

که چیرې د لرغوی کابل جوړښت (ساختمان) ته وکتل شي، د هغه وخت کابل غیر منظم پلان درلود، گذرونو او سیمو جگ څټین دیوالونه درلودل، تعمیراتي مصالح یې ډیرې لومړنۍ او خامې وې. واکونه کوچني اوتنگ، نامنظم او کاره واړه (مارپیچ) وو چې یوازی پلیوکسانو او ډیرو لومړنیو (ابتدایی) لیدوونکو وسایلو په کې د تگ راتگ امکانات درلودل. د شپې له خوا دهرې سیمې د کوڅې لویې دروازی تړل کیدلې او زیاتره یې دفاعي بڼه درلوده. په هره سیمه کې د یوې قبیلې او یو ملیت کورنۍ اوسیدلې او د قومي

اړیکو پر بنسټ یې ژوند کاوه چې د منځنیو پیړیو د بنارونو وضعه راپیژني. په هره سیمه او محله کې قبیلوي دودونه موجود وو، دريځه لرونکي خونې مخ په شمال او د تعمیر مخه به د لمر له لگیدو سره برابره او موافقه وه. بنځود کور په څلورو دیوالونو کې ژوند کاوه. د نخاس، توارچي نغاره خانی او د بازار دورځي موجودیت د دې لرغوني بنار له ځانگړتیاوو څخه ؤ. بناری شبکې عبارت دی له مختلفو گذرونو او سیمو څخه هغه هم په لاندې ډول:

۱- د دیوان بیگی گذر:

د دیوان بیگی گذر د شترخانی له سیمې سره نږدې واقع و.

۲- د سردار جان خان گذر:

دغه سیمه د زاړه بنار په منځ کې له بالا حصار څخه لږ لري پرته وه.

۳- د قاضي گذر:

دا گذر اوسنی شور بازار دی چې د تیمور شاه د زمانې د قاضي القضاة

قاضي فیض محمد په نوم نومول شوی دی.

۴- مراد خانی گذر:

دا گذر د احمد شاه بابا او تیمور شاه د دورې له بانفوذ نومیا ليو څخه د

سردار مراد خان په نامه یاد شوی چې همدا اوس هم په همدې نامه موجود دی.

۵- دا څکزیانو گذر:

دا گذر دا څکزیانو د قبیلې او د هغود مشر په نوم نومول شوی او اوس

هم په همدې نامه یاد یږي.

بر سیره پردې کولی شود زاړه بنار د نورو محلونو او سیمو نومونه هم

یاد کړو لکه:

بارانه	چنداوړ	خیابان	قرتای چنداوړ	اندرابی
قصاب کوڅه				
علیمردان گذر		کوچه سکه بچه ها	درخت شنگ	جوان شیرها
تنور سازی	شترخانه	د خرابات کوڅه	خانی ها	سید جعفر
سراسیاب بالا کوه		قول آبچکان	نغارده خانه	کوتوالی
موجی پرک	دمرده شویانو کوڅه	کهنه فروشی	پایان چوک	د علیمردان کوڅه
خوابگاه	شانه سازی	چقرک کوڅه	غازی خان جنیده	سردار جان خان
بالاجوی	کلای هزاره ها	کله خورها	سه دوکان	سرگندنا

۶- د کابل چارچته:

دا بازار چې سړی په لرگیو پوښل شوی و د ۶۰۰ فوتو په اوږدوالی او ۳۰ فوتو په سور د پل خشتی د جومات له دروازی سره متصل د کتاب پلورنځي او د میوند د آبدی او پل خشتی ترمنځ په اوولسمه میلادی پیړی کې د علیمردان خان له خوا ودان شوی و چې په شا او خوا کې یې اتلس تجارتي سرايونه موجود و. چارچته په (۱۸۴۲م) کال د انگلیسس جنرال پالک له خوا چور او چټاول شوه. خو ژر بیرته ترمیم شوه. اما په (۱۳۲۸هـ.ش) کال کې د کابل بنار د عصري کولو په منظور دغه بازار په بشپړه توگه وړان شو او دغه تاریخي ودانی له منځه لاړه.

رسته (اتحادیه):

په لرغوني کابل کې ډول ډول تجارتي رستې (اتحادیې) موجودې وې د بیلگې په ډول، د بزازی رسته، د آهنگری رسته، د مسگری رسته، د زرگری

رسته او داسې نورې چې هرې یوې د صنعتي او توليدي اتحادیې په توگه خپل کارونه سرته رسول. په هره سیمه کې مشخص او ابتدایي حمامونه موجود وو لکه: د کاه فروشی حمام، د کجاوې حمام، د شترخانی حمام، چند اول حمام، د عاشور بیگ حمام، د غلام رضا حمام او داسې نور.

د لرغوني کابل اجزاوې:

۱- ده افغانان:

عبارت وله: جوی شیر، نخاس، شاه دوشمشیره، اندرابي کوڅه، اندرابي، د گاډی خانې سرای، د غوریو سرای، د مرغایو حوض، د قالینو سرای، د سکه بچه ها کوڅه، د سید جعفر کوڅه، سر آسیاب، بالا کوه او قول آبچکان.

۲- خیابان:

د خیابان کوڅه، کشمش فروشی، د عبدالرحمن خان سرای، نغاره خانه او کوتوالی.

۳- مراد خانی:

د حضرت عباس زبارت، د مرده شویانو کوڅه، یو پیسه گی پول او موچی پرک.

۴- سرچوک:

چارچته، کهنه فروشی، پایان چوک، رکاخانه، کتابفروشی، سراجی، کاه فروشی، بوریا فروشی، د محمد قومي سرای، د اعلی حضرت باغ، د علیمردان خان کوڅه، د شعبي سرای، خوابگاه، د مستان پول او شانه سازي.

۵- شور بازار:

بالاحصار، صدر بازار، لاهوری دروازه، تخته پل، هندو گذر، پېزار دوزي، د چقرک کوڅه، آهنگری، تنورسازي، بارانه، شترخانه، انار فروشي، د رکاخانې بازار، د سراجي بازار، د علي رضا خان کوڅه، بابای خودی، د نواب باغ، خرابات، درخت شنگ، د ډاکتر قاسم کوڅه، د کجاوې حمام، د شترخانې حمام، سپورت سوار، چوب فروشي، د غازي خان جنډه، د سردار جانجان جنډه.

۶- چنډاول:

د جهان آرا باغ، سرکاريز، بالاجوی، د هزاره گانو کلا، خافی ها، قرتا، کله خورها، سه دوکان، د قاضي باغ، پخته فروشي، د نواب باغ او سرگندنا.

د زارډ ښار ستونزې:

د کابل زور ښار يو گډ او مزدحم تجارتي مرکز و. د کاناليزيشن سيستم وجود نه درلود، د ترافيکو بهير د مناسبو لارودنه موجوديت له امله له ستونزو سره مخامخ و، شين کمربند نه و، بريننا، تيلفون، مخابرات او د اوبورسولو شبکې له زياتو مشکلاتو سره مواجه وې. د کوڅو او کورونو د قېقه پته څرگنديدای نشوه، ټاکلي مارکيتونه او ورکتونونه موجود نه و، ښار له ټاکلي نقشي او ماسټر پلان څخه پرته پراخیده.

د معاصر کابل نقشه:

د کابل ښار د پنځه ويشت کلن پلان د په پام کې نيولو له مخې په ښار او ښاري ودانيو کې ستر بدلونونه رامنځته شول. د کابل ښار د بالاحصار له څلورو

دیوالونو څخه ووت او په منظمه او غیر منظمه توگه د ښاری شبکو بنسټ د کابل د سیند او د شیردروازی او آسمایي غره په لمنو او د هغو پرگاوندیو غونډیو کینودل شو.

نو:

- د نوی ښار پروژه په ۱۳۱۴ هـ. ش کال کې
- د شیر شاه مینې پروژه په ۱۳۲۱ هـ. ش کال کې
- د میرویس میدان پروژه په ۱۳۲۷ هـ. ش کال کې
- د ولي کاري پروژه په ۱۳۲۹ هـ. ش کال
- د جمال مینې پروژه په ۱۳۲۹ هـ. ش کال کې
- د پل سوخته د سیند د غاړې پروژه په ۱۳۲۷ هـ. ش کال کې
- د شاه شهید پروژه په ۱۳۳۱ هـ. ش کال کې
- د شیرپور پروژه په ۱۳۳۴ هـ. ش کال کې
- د دریمی کاري پروژه په ۱۳۳۷ هـ. ش کال کې
- د باغ بالا پروژه په ۱۳۳۹ هـ. ش کال کې
- د مامورینو د کاري پروژه په ۱۳۳۹ هـ. ش کال کې
- د ده افغانانو پروژه په ۱۳۳۷ هـ. ش کال کې
- د خیرخانی مینې پروژه په ۱۳۵۱ هـ. ش کال کې او د تایمینی وات پروژه په ۱۳۵۲ هـ. ش کال کې ترلاس لاندې نیول شوي.
- د لومړي ځل لپاره په (۱۳۴۵ هـ. ش) کال کې د کابل ښار ماستر پلان طرح شو چې د کابل ښار د اوسیدونکو لپاره (۲۳۷۸۰) هکتاره ځمکه په پام کې نیول شوې وه چې په هغی کې د (۸۰۰) زرو تنو لپاره د اوسیدنې کورونه

برابريدل. خو دويم ماستر پلان (۱۳۴۹) کال د (۱۴۱۶۰۰۰) تنو لپاره په (۲۹۹۰۰) هکتاره ځمکه کې په پام کې نيول شوي و. وروسته په (۱۳۵۷) کال کې د ښار جوړولو کار پوهانو (۳۲۳۴) هکتاره يا (۱۶۵۰۰۰) جريبه ځمکه د دوه مليونو ښاريانو لپاره په پام کې ونيوله. له ځمکې نه د استفادې ډلبندي يا تضيف يې په دې ډول دي:

د کابل ښار د ځمکې د استفادې طرز:

- ۱- په سلو کې ۲۵ د اوسيدنې سيمه (ساحه).
- ۲- په سلو کې (۵۴۳) صنعتي، عامه مرکزونه، شني ساحي او سرکونه.
- ۳- په سلو کې (۸) د زيرمه تونونو (گدامونو) او عمومي پارکونو ساحه.
- ۴- په سلو کې (۹، ۵) کلتوري او د حلقوي سرکونو سيمي.
- ۵- کرنيزې (زراعتي) ساحې (۷۶۵۰) هکتاره ځمکه.
- ۶- په سلو کې (۱، ۴) د (۴۰۰) هکتارو معبادل د مرستونو (قبرستانونو) لپاره ټوله (۳۲۳۴۰) هکتاره.

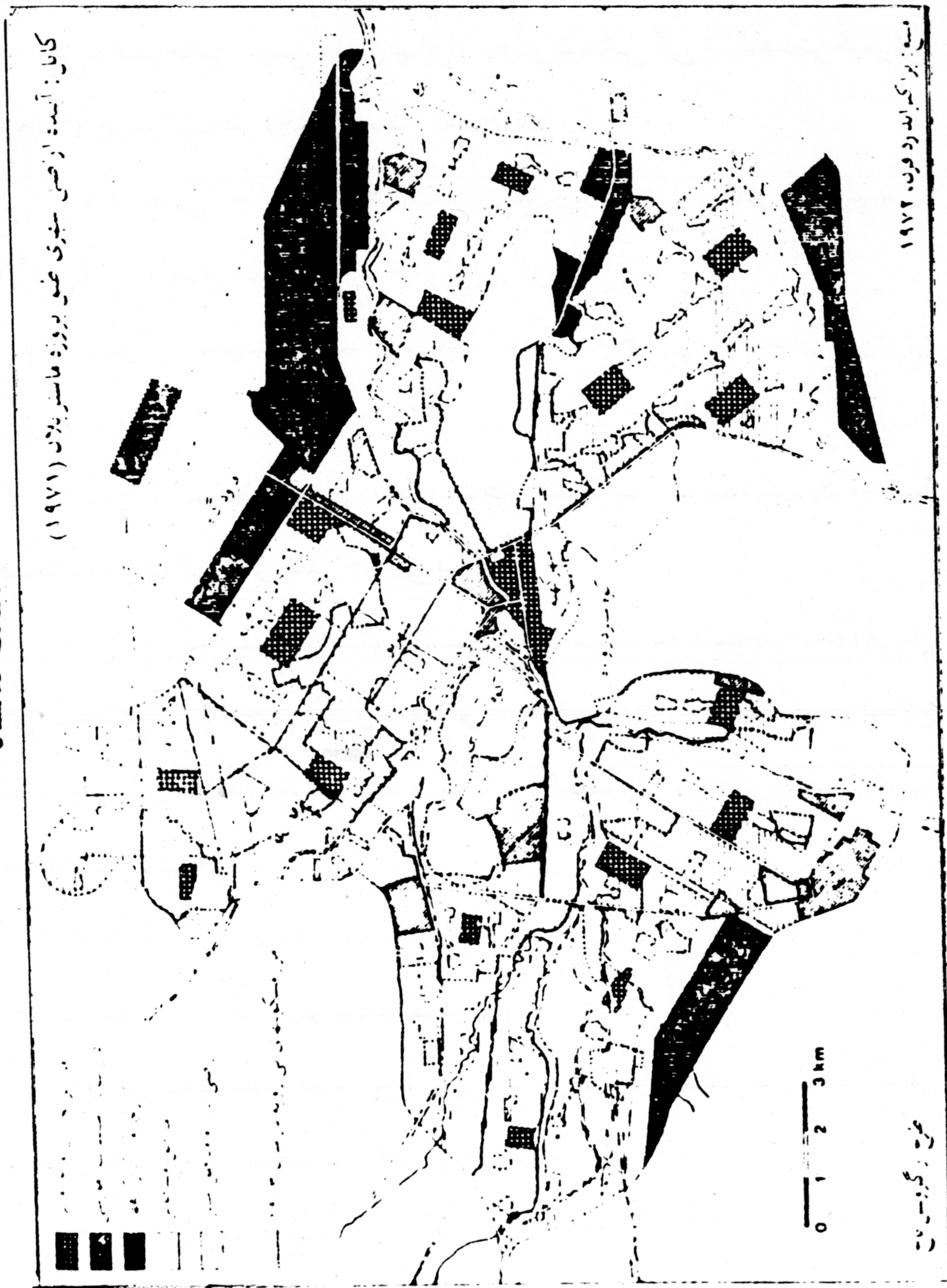
د کابل ماستر پلان په لاندینيو څلورو سيمو چې هر يوه يې ځانگړي

مرکزونه لري، ويشل شوي دي:

- ۱- شمال لويديځه سيمه: چې ۴۹۶۰ هکتاره ځمکه او ۶۳۰ زره نفوس لري لويديځ ته يې د افشار غر، جنوب ته يې د آسمايي غر او کابل سيند، شمال ته يې حلقوي سرک او ختيځ ته يې د کابل سيند واقع دي.
- ۲- شمال ختيځه سيمه: دا سيمه ۱۶۷۰ هکتاره ځمکه او ۲۱۰ زره تنه نفوس لري چې لويديځ ته يې د جشن سيمه، حضوري چمن او کابل سيند، شمال ته يې د کابل سيند، ختيځ ته يې حلقوي سرک او جنوب ته يې د مرنجان غونډۍ پرته ده.

- ٣- جنوب ختيځه سيمه: ځمکه يې ٢٨٠٠ هکتاره او نفوس يې ٣٢٠ زرو ته رسيږي. د دې سيمې لويديځ ته د شير دروازي غر، شمال ته يې کابل سيند او د مرنجان غونډی ختيځ او جنوب يې حلقوي سرک احاطه کړې دي.
- ٤- جنوب لويديځه سيمه: نفوس يې ٨٤٠ زره او ځمکه يې ٧٤٠٠ هکتاره ده چې د لويديځ او جنوب له لوري له حلقوي سرک، د شمال او ختيځ له خوا د افشار له غره، علي آباد، آسمايي غره او شير دروازي له غره سره نښتې ده، خود کابل بنار مرکزي هسته په درې پلاني سيمو الف، ب، ج تصيف شوې ده.
- پخواله دي چې دغه ماستر پلان عملي بڼه اختيار کړي، د بنار په مختلفو ناحيو کې لوړ پوړې ودانۍ او يو پوړ يزي پروژې په لاندنۍ توگه ودانې شوي دي چې د نوي ماستر پلان تطبيق بڼې کوي:
- د مرنجان د غونډی په شمال او د بي بي مهرو په ختيځ کې (١، ٢، ٣، ٤) مکررويان بلاکونه.
- په خير خانه مينه کې، پنځه سوه فاميلي او د سرې مينې بلاکونه.
- په خير خانه مينه کې د کور برابرولو (تهيه مسکن) بلاکونه او د پوليسو بلاکونه.
- په خير خانه مينه کې د بنار والي بلاکونه، (٩٠) نوي فاميلي د بلاکونه، کلوله پشته ته خير مه د بنار والي بلاکونه.
- په خير خانه مينه کې د کارگري قصبې بلاکونه.
- د بي بي مهرو د غونډی په شمال ختيځ کې هوايي بلاکونه.
- د خير خانې مينې په دويمه برخه کې د خير خانې د پروژې بلاکونه.

د افغانستان د پلازمېنې نقشه

ددې ماسټر پلان له مخې ټولې ادارې، کارخانې، داستوگنې او تجارتي مرکزونه په لاندې توگه ډلبندي کيدای شي:

الف: تجارتي او خدماتي مرکزونه:

- په خیر خانې مینې، نوی بنار او سرای شمالي کې پنځه ستر تجارتي مرکزونه او یو مرکز د هوډ خیلو سیمې ته مخامخ.

- د کمپنۍ، چاردهې، خوشحال مینې، قلاي شهاده، باغ رئیس، دارالامان او په واصل آباد کې شپږ تجارتي مرکزونه.

- د لوگر د سیند په شمال لويديځه برخه او قلاي زمانخان کې درې تجارتي مرکزونه.

- د ارزان قیمت پروژې په جنوب ختيځه برخه او د شاه شهيد (عليه الرحمه) په سيمه کې درې ستر تجارتي مرکزونه.

- د بنار په مرکز کې د شاه دوشمشيرد (عليه الرحمه) او پل خستي ترمنځ تر پل محمود خان او د ميوند واټ په دوو استقامتونو له ابن سينارو غتون څخه د اتفاق ترجماته او لاهوري دروازي پورې ټوله پراخه تجارتي سيمه ده.

ب- اداري او روزنيزې مؤسسي:

په جنوب لويديځ او لويديځه سيمه کې:

د پولي تخنيک، کابل پوهنتون، د دارالامان په جنوب، د ده دانا او

چهلستون په سيمه کې پنځه ستر تجارتي مرکزونه.

- په شمال لويديځ کې:

- په خیر خانه مینه کې دوه ستر مرکزونه، په وزیر محمد اکبر خان مینه

کې یو مرکز اوله آریانا هوتل نه د هوایی ډگر د سرک په ختیځ امتداد مجتمع اداری په پام کې نیول شوي دي.

- په شمال ختیځه برخه کې د کابل سیند په جنوبي خنډو کې دوه ستر مرکزونه په پام کې نیول شوي دي.

- په جنوب ختیځه برخه کې د سید نور محمد شاه مینې (نوې کارتې) په جنوب کې یو اداری او کلتوري مرکز پلان شوي دي.

- د بنار په مرکز کې د نوي بنار او پل باغ عمومي په منع کې تر پل محمود خانه د کابل د سیند په شمالي خنډو کې اداری او فرهنگي مرکزونه پلان شوي چې موجود هم دي.

ج- کارخانې او کارځایونه:

- په شمال ختیځه برخه کې له صنعتي پارک څخه د سرک په دواړو خواوو کې تر هود خیلو پورې اوله هغه ځایه د هوایی ډگر تر جنوبه او یوه برخه هم د کابل د هوایی ډگر شمال ته د خواجه رواش د غره په څوړو کې.

- د رحمان مینې او سید نور محمد شاه مینې د سرک په امتداد د لوگر سیند له خنډو تر سید نور محمد شاه مینې. (کارتبه نو) پورې.

- د لوگر د سیند په جنوبي خنډه کې د ارزان قیمت پروژې په جنوبي استقامت کې د کارخانو لپاره پراخه سیمه په پام کې نیول شوې ده.

- د او سیدنی او مسکوني سیمې د ماستر پلان په شاملو برخو کې په افقي کرښو په نښه شوي دي.

ه- شنه سیمه په ټکو بنودل شوې ده. عمومي کرښې، د ویالوروانې اوبه او عمومي سرکونه د حلقوي سرکونو په شمول د ماستر پلان په نقشه کې په

خرگنده توگه بنودل شوي دي. په دې ماستر پلان کې مکروريان، ٢٤٠ ورکتونونه، ٢٥٠ لومړني بنوونځي، ١٠٠ ثانوي بنوونځي، ٥٠ د نجونو بنوونځي، طبي تاسيسات، عاجل او سيمه ايز کلينيکونه، درملتونونه، طبي لابراتوارونه، ٣٠ عاجل روغتونونه، ٢٥ عصري حمامونه، ٣٥ بناري کتابتونونه، ٢٠٠ جوماتونه، ٢٠ د فاتحي اخیستلو سالونونه، ٢٠٠٠ نانوايي گانې او د اطفایي ٢٢٥ مرکزونه په پام کې نیول شوي دي.

د سرکونو سوریا پلنوالی له ٢٠ نه تر ١١٠ مترو پورې ټاکل شوی دی. او په ماستر پلان کې د شاملو سرکونو ټول اوږدوالی ٤٨٠ کیلومتره او مساحت یې په مجموعي ډول ٣٣٠٣ هکتارونه رسیږي.

د هوايي ډگر په سرک جکپوري ودانۍ او کلتوري مرکزونه په پام کې نیول شوي وو. د بنار په ختیځه برخه کې کلتوري او روزنیز مرکزونه او په مرکز کې تجارتي تاسيسات په پام کې نیول شوي وو چې متأسفانه تر اوسه عملي شوي نه دي. کابل بناروالي دغه څلور سیمې په شپاړسو بناري ناحیو ویشلي دي. هغه هم په لاندې ډول:

لومړۍ ناحیه:

په دې ناحیه کې د هارتن پل، د خواجه صفا د غره شمالي برخه تر بالا حصاره، پل محمود خان، د کابل سیند جنوب، باغبان کوڅه، پامیر سینما، باغ علیمردان او میوند واک شامل دی. «د لومړۍ ناحیې تېلفون ٢٣٥٧٧».

دویمه ناحیه:

په دې ناحیه کې ماشینخانه، د هارتن پول، سره میاشت، د کابل د سیند غاړه، د آسمایي غره شمالي برخه، د سالنگ واک جنوبي برخه، د پروان مینې په استقامت د باغ بالا تر گردنې پورې «تېلفون ٣١٢٠٥».

دریمه ناحیه:

له هارتن پله څخه د سیلو تر سرکه، د چمچه مست سیند شمالی خوا تر پل سوخته پورې، د دارالامان سرک، کوز علاؤالدین، دریمه کارته، سرای غزني، شیرشاه مینه، میرویس میدان، نهر درس، د همزنگ او جمال مینه. «تیلیفون ٤٢٩٤٠».

څلورمه ناحیه:

په دې ناحیه کې د سالنگ واک شملی برخه، د باغ بالا تر گردنې، پروان مینه، ده کیپک، بادام باغ، د انصاری څلور لارې، د صدارت څلور لارې، د شیر پور تر څلور لارې پورې، د تایمېني د سرک په استقامت کلوله پشته، د وزیر آباد پروژده او دریم پروان. «تیلیفون ٣١٨٦٠».

پنځمه ناحیه:

له خوشحال مینې څخه تر قرغې، قلعهء جواد، افشار، قلاي وزیر، نو آباد، سپین کلی، نیاز بیگ، د فاضل بیگ نوآباد، قلعهء کاشف، د قمبر څلور لارې، قلاي واحد، د چمچه مست سیند غاړه، د سیلو د سرک له څنډې د باغ بالا تر گردنې او مامورینو تر کارتې، د پولې تخنیک په شمول. «تیلیفون: ٤٢٧٢٩».

شپږمه ناحیه:

د دارالامان د سرک لویدیځه برخه، قلعهء قاضی، د برچی د بنته، قلعهء شهاده، قلعه وزیر، د چاردهی چار قلعه، کلاي بختیار، قلعهء بهادر خان، د چمچه مست سیند جنوبی برخه تر قلعهء قاضی پورې، گل خانه او دریمه کارته. «تیلیفون ٤٤١٦٢».

اوومه ناحیه:

د چمچه مست سیند د غاړې جنوبی برخه، گذرگاه، بریښنا کوټ،
 واصل آباد، قلاي غیبی، موسهی چهاردهی، آقا علی شمس، چهلستون، د
 تاج بیگ غونډی، ده دانا، ده مراد خان، ایوب خان مینه، د دارالامان د سرک
 ختیځه برخه تر دوغ آباده، قلاي اسفندیار، گلباغ، قلاي فتوح، ترتیبي کوټ
 پورې. تیلیفون: ۴۲۱۵۶.»

اټمه ناحیه:

د حضوری چمن سیمه، شاه شهید، رحمان مینه، سید نور محمد
 شاه مینه، د بگرامیونساجی، قلاي صاحب زاده، قلعه، باغ سید،
 قلاي حشمت خان، بینی حصار، شهدای صالحین، تریک لنگه کوټل
 پورې. تیلیفون ۲۶۱۰۶.»

نهمه ناحیه:

مکروریان، شش درک، هودخیل، پلخرخی، « فعلاً قلعه زمان خان او
 ده خدایداد، د « ۱۳۷۵ هـ. ش کال پر اساس ». (۱)

لسمه ناحیه:

نوی ښار، له زینب نندارې څخه د وزیر آباد تر پروژې، د تایمنی د
 سرک د شمال په استقامت، وزیر آباد، وزیر محمد اکبر خان مینه،

---

(۱) په نهمه ناحیه کې دویم، دریم او څلورم مکروریان، محمد عمر خان قلعه، د
 میرعباس قلعه، د قلعه وکیل یوډ (د هوایی ډگر د سرک ختیځ کورونه)، تر هوا پیژندنې
 پورې سیمې هم شامل دي. (ژباړن)

شیرپور، قلعه فتح الله خان، قلعه موسی، قلعه جنگی، د بی بی مهر و قلعه خاطر. «تلفون ۳۳۹۴۰». (۱)

یولسمه ناحیه:

په دې ناحیه کې د ده کیپک، د پوستین دوزانو کوڅه، د آریانا پروژه، د نورستان سرک، د کوhestان سرک، د ۳۱۵ لوا شاته، هزاره بغل، د نجارانو قلعه لومړی برخه، او د خشت هوختیف دویمه برخه شامل دي.

دوولسمه ناحیه:

د ارزان قیمت پروژې ساحه، زن آباد او د پولیسو د مأموریت ساحه په برکې نیسی چې د کابل بنار ختیځ ته په اوولس کیلومتری کې موقعیت لري.

دیارلسمه ناحیه:

دده سیز سیمه او گاونډي کلی او بانډې دي چې د یوې ناحیې عملي جنبه یې نه ده ترلاسه کړې.

خوار لسمه ناحیه:

تاکل شوې وه چې د پغمان ولسوالی د یوې ناحیې په توگه وپیژندل شي چې تراوسه یې عملي بڼه نه ده غوره کړې.

پنځلسمه ناحیه:

د قلعه نجاران لومړی برخه، د تایمنی یوه برخه، لب جر، د خیرخانی مینې دریمه برخه، پنځه سوه فامیلی، سره مینه، پروژه جدید، د پارک گولایی،

(۱) په لسمه ناحیه کې د هوایي ډگر د سرک په استقامت لویدیځ پورته د بی بی مهر و (ع) ټوله سیمه د هوایي ډگر تر دوسرې کې (قلعه وکیل، قلعه چمن، هوایي بلاکونه) او کارگري قصبه د هوایي ډگر په شمول هم شامل دي (ژباړن).

د جمهوریت گولایی، خواجه بفر، د خواجه بفر غونډی او «پوسته کچالو» په کې شامل دی.

شپاړسمه ناحیه:

لومړی مکروریان، د چمن سیمه، سمنت خان، قلعه زمانخان، ده خدایداد، پل پادشاه او د قابل بای سیمه په برکی نیسی (۱) اوس د تیلیفونونو زیاتره نومرې فعالې نه دي او یا یې نومرې بدلې شوي دي. په دې ترتیب د پغمان له لمنې تریگرامیو اوله خواجه بفرانه تر سرآسیاب او د دارالامان په جنوب کې دوغ آباد، ریشخورد «ستر کابل» ښاري ناحیې شاملې دي.

یوازي د کابل په لویديځ کې د ارغنده بانډې او د شیوه کیو، بگرامیو، ده یعقوب کلي او بانډې د کابل په وروستی ختیځه برخه کې د ښار د اطراف په توگه پیژندل کیږي او دواړه ساحې د ښار په لرې احاطه کې د اطراف د مهاجرت محورونه جوړوي چې په کرنه او مالداري بوخت دي.

د لوړ پوړیزو ودانیو ددې پروژې په څنگ کې د ټولنیزو او روغتیایي خدمتونو تاسیسات، د جمهوریت روغتون، نادرشاه روغتون، د طبي علومو د

(۱) «۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-۱۶» ناحیه له ۱۳۷۵ کال څخه وروسته په کابل ښاروالی کې مطرح شوې دي. که نه نو تر ۱۳۷۵ کاله پورې د کابل ښاري ناحیې هماغه یوولس ناحیې دي او ارزان قیمت پروژدهم خپل ځانگړی ناحیوي تشکیلات لري، امکان لري د لنډمهالي ادارې او انتقالي حکومت په دوران کې دغه موضوعگانې په اساسي توگه روښانه شي. «د ۱۳۷۵ کال سرشمیرنه، د ۱۹۹۶-۱۹۹۷) مطابق» د افغانستان د مرکزی احصایې اداره.

اکاډمی روغتون (چهار صدبستر)، وزیر اکبر خان، ابن سینا، د اندراگاندي د ماشوم د روغتیا روغتون (صحت طفل) د مرکزي قواو روغتون، ملالی زیږنتون، د نور روغتون، سناتوریم، د پولیسو روغتون د اهریو په خپل وارد کابل د خلکو د روغتیا او روغتیايي خدمتونو په لاره کې خپلې خپلې هڅې کوي او ددې ترڅنگ په هره ناحیه کې زیات ښاری کلینیکونه، کتنځایونه او شخصي کتنځی او کلینیکونه، له پنځو سوو زیات درملتونونه او زیات شمیر معالج ډاکتران د خلکو په اختیار کې ورکړل شول. زده کړې د مدرسې له سطحې نه لوړو زده کړو پوهنتونونو او له هیواد نه بهر زده کړو ته انکشاف وکړ. ورځپاڼو، جریدو او د ډله ایز ارتباط وسایلو، د انټرنټ او سپور مکینو د تیلیفونونو په سطحه پراختیا موندله. کورونه خوږوړیز، د ښار سرکونه په معاصره طریقه پلن روښانه په ترافیکی څراغونو او یاد ترافیکی وسایطو په دوران مجهز شول.

په ټولو برخو کې تلفون، تلگراف، رادیو، تلویزیون، ډول ډول رسمی او خصوصي خپرونې مختلفې مطبعې، د ښځینه طبقې د زده کړې د کار حق او په دموکراسي شکل اداره، دولتي ادارې، کابینه، جمهور رئیس، په پادشاهانو او جمهوري ریاست پورې اړوندې مانی، معاصر عسکري او اداري نظام رامنځته شو. د ښار تصنیف په بیلابیلو ناحیو، ښاري ماستر پلان او د ښاري ځمکو تصنیف، سرشمیرنې او ښاري احصایې په بیلابیلو برخو کې په ځانگړو اهدافو په ښار کې ترلاس لاندې ونیول شول.

د کابل د (۱۳۷۵ هـ. ش) کال وروستي ماستر پلان ته د (۳۲، ۳۴۰)

هکتاره ځمکي په ساحه کې پراختیا ورکړه شوه او د کابل د ښار نفوس دوه

مليونو تنه اټکل شو. په دې ماستر پلان کې د استوگنې ودانۍ په دې ډول په نظر کې نيول شوي وي:

په سلوکې له ۱۰ تر ۱۵ ودانۍ ۹ پوريزه يا تر دې زياتي.

په سلوکې له ۶۵ تر ۷۰ ودانۍ ۴ او پنځه پوريزه.

په سلوکې له ۲۰ تر ۲۵ ودانۍ ۲ او ۳ پوريزه.

داسې پلان ترتيب شوی و چې ښار بايد په خپل عمودي بعد کې پراختيا ومومي او د ښار له افقي پراختيا څخه مخنيوی وشي. د ښار بيلا بيلې اجزاوې لکه څنگه چې موږ وپيژندی له پروني کابل سره هيڅ سمون نه لري. د ناحيو په هر يوجز کې ټول فرهنگي، اقتصادي، صنعتي او اداري تسهيلات په نظر کې نيول شوي دي چې پروني کابل ورڅخه برخمن نه وو.

او سيدونکو ته تريوې اندازې د څښلو او به، بريننا، په ښار کې ساله

او روغتيايي فضا برابر شوي ده.

خلورم خپرکی

د کابل ښار د افغانستان د سیاسي مرکز په توګه

د کابل ښار د تیمور شاه د سلطنت پر مهال بیا سیاسي مرکز شو، په دې ترڅ کې د کابل په زاړه ښار کې بدلونونه او پراختیا وې را منځته شوې، کله چې په (۱۸۸۸م) کال اوسنی ارګ چې عبدالرحمن خان یې بنسټ ایښی و تکمیل شو، دولتي اداره له بالا حصار څخه ارګ ته ولیږدیده او د وزارتونو ادارې د یوې ټولني (مجتمع) په بڼه سره راټولې شوې. د دولت ریاست شاهي وی که جمهوري په ارګ کې مستقروې، عظمې صدارت ته د ارګ ترڅنګ ځای ورکړل شو او نورې ادارې د ارګ د شاوخوا په لرې او نژدې سیمو کې ځای پر ځای شوې او د ښار له پراختیا سره سم د دې وزارتونو په ساختماني بڼه کې مثبت بدلونونه څرګند شول. د مخابراتو د وزارت بنکلی او مجللي (۱۸) پوړیزې ودانۍ کابل ته نوې بڼه ورکړه. د ملي دفاع وزارت، د عدليې وزارت، د کانو او صنایعو وزارت، د پښتونستان په څلور لارې کې د ارګ په ګاونډ کې واقع دي. د پوهنې، اطلاعاتو او کلتور وزارتونه د ښار په مرکز (ده افغانانو) کې موقعیت لري. د صدارت قصر، د پلان وزارت، د کلیو د پراختیا وزارت، امنیت او د کورنیو چارو وزارت په لږ واټن د ارګ په لویديځه خوا کې موقعیت لري. د

بهرينو چارو او سرحدونو د چارو وزارتونه دارگ لويديځ خواته پراته دي. په همدې توگه د مرکزي بانک (د افغانستان بانک)، ملي بانک او پښتني تجارتي بانک، کابل ښار والي او د کابل ولايت بنسټ هم د ښار په مرکز کې ايښودل شوی دي. يو شمير وزارتونه په علاؤ الدين کې د دارالامان د سرک په امتداد او يا په شيرشاه مينه کې موقعيت لري. د بيلگې په توگه د سوداگري وزارت د علاؤ الدين په سيمه او د لوروزده کړو وزارت په شيرشاه مينه کې، همدارنگه مقننه قوې (پارلمان) ته هم د علاؤ الدين په سيمه کې ځای ورکړل شوی دی.

د هوايي ډگر د سرک په امتداد د عامې روغتيا وزارت، ملکي هوانوردی او ستره محکمه ځای لري. د بريننا د انرژي وزارت د خيرخانی په بادام باغ کې او د فوايد عامې وزارت په لومړي مکرويان کې خپلې ورځنې چارې پرمخ بيايي. په همدې ډول د متحابه دولتونو ټول سفارتونه او د ملگرو ملتو ادارې او غير دولتي مؤسسې خپلې ودانۍ او مستقلي ادارې په خپل واک کې لري. له دې جملې څخه د روسیې سفارت د دارالامان په سرک او د امریکا د متحدو ايالتونو سفارت د هوايي ډگر د سرک په امتداد په وزير اکبرخان مينه کې مجللي او ښکلې ودانۍ لري.

دارگ په داخل کې ښکلې او په زړه پورې ودانۍ لکه د گلخانی مانی، د دلکشاه مانی، د سلامخانی مانی او لومړی لمبر مانی وجود لري. د بهرنیو چارو وزارت د ستوري مانی او د صدارت مانی له مهمو او ټينگو ودانیو څخه دي چې په ښکلې معمارۍ جوړې شوی دي. د کابل په جنوب کې د چهلستون مانی د کابل له ښکلو مانیو څخه ده چې د زمانشاه د حکومت په دوره کې ودانه

شوي ده، وروسته د هغې په ساختمان کې زیات بدلونونه رامنځته شول، د قوروغ د غره په شمال ختیځه لمن کې د دارالامان مانی او د تاج بیګ د غونډی مانی د امان الله خان له شاهکار یو څخه دي چې په دې ښکلا سره په کابل کې لږ تر سترگو کیږي. د ښوونې او روزنې وزارت او د کابل ولایت په لویډیځ کې د ملی آرشیف ودانۍ د کابل بنار له سترو او وتلو تاریخي و دانیو څخه گڼل کیږي چې د هیواد زیاد تره رسمي او تاریخي اسناد په کې خوندي دي.

په کابل کې مهمې ادارې:

کابل د افغانستان د پلازمینې او سیاسي مرکز په توګه د یوه مستقل هیواد ټول اداري، ټولنیز، اقتصادي او پوځي تشکیلات لري چې دلته یې په لنډه توګه یادونه کوو:

د جمهوري ریاست مقام:

مقرېې د گلخانې، دلکشاه، سلام خانې مانی او لومړی لمر قصر کې دی.

د صدارت مقام:

صدراعظم په بیلابیلو برخو کې له څلورو څخه تر پنځو پورې مرستیالان لرل. د وزیرانو شوری د چارو اداره د دولت د سیاسي، اقتصادي، علمي او پوځي چارو په اړه پراخ تشکیلات لري. مهم وزارتونه یې دادي:

- د بهرنیو چارو وزارت

- د ملي دفاع وزارت

- د امنیت وزارت (اوس ریاست)

- د مخابراتو وزارت

- د اطلاعاتو او کلتور وزارت
- د ترانسپورت وزارت
- د ملکی هوا نوردی وزارت
- د بیارغاونی وزارت
- د سپکو صنایعو او خوراکی موادو وزارت
- د مالیې وزارت
- د ساختمانی چارو وزارت
- د سرحدونو د چارو وزارت
- د پوهنی وزارت
- د لوړو او مسلکي زده کړو وزارت
- د عامې روغتیا وزارت
- د بریښنا انرژۍ وزارت
- د اوبو لگولو وزارت
- د عدلیې وزارت
- د کرنې او مالدارۍ وزارت
- د اسلامي شؤنو وزارت
- د پلان وزارت
- د سوداگری وزارت
- د کلیو د رغاونی او پراختیا وزارت
- د راستنیدونکو د چارو وزارت
- مرکزي بانکونه (د افغانستان بانک، ملي بانک، پښتني تجارتي بانک)

- د کابل ښار والی ریاست

- د کابل ولایت

د کابل ښار والی ریاست چې د ښار او ښار والی اړوندې چارې سمبالوي څلور مرستیالان او په مرکزي اداره کې مختلف ریاستونه او د ناحیو (۱۶) ریاستونه لري چې د ښار په بیلابیلو سیمو کې موقعیت لري د بیود کنترول، د ښار تنظیف، ښاري مالیه او ساختماني چارې د کابل ښار والی د مختلفو خانګوله خوا تر سره کیږي، لاندینی تصدی ګانې هم له کابل ښار والی سره ګډې هڅې کوي:

- د کلتوري خدمتونو د تصدی لوی ریاست

- د جوماتونه، جماعت خاني، تکیه خاني، سینما ګانې او درمسالونه.

- د هوټلونو د تصدی ریاست.

- د مهندسي او پلان جوړولو لوی ریاست

- د مکروریانو د ساتنې او څارنې د تصدی لوی ریاست.

- د اوبو رسولو او کانالیزاسیون د تصدی لوی ریاست.

- د کابل ښار والی د ودانو لود چارو د تصدی لوی ریاست.

- د کور جوړولو د فابریکی د تصدی لوی ریاست.

- د افغاني سرې میاشتی د ټولنی لوی ریاست.

په کابل کې اتلس سینما ګانې فعالې وې، لکه: د آریانا سینما، آریوب

سینما، اقبال سینما، باختر سینما، بریکوټ سینما، بهارستان سینما، بهزاد

سینما، پارک سینما، پامیر سینما، تیمور شاهي سینما، د خیرخانی سینما،

زینب سینما، فرخی سینما، کابل نندارې، ملی سینما، میرویس سینما او

میوند سینما خویو شمیر یې پخو او رانې او تخریب شوي دي. برسیره پردی په کابل کې پنځه درمسالونه (آسمایی، بابا منسا سنگه، پیراتن ناب، خالصه او هراري ډله) هم موجود دي.

بانکونه او تجارتي مرکزونه:

د تجارتي چارو د چلند د اسانتیاوو په منظور په کابل ښار کې لاندیني بانکونه فعالیت کوي:

- د افغانستان بانک، د افغانستان د مرکزي بانک په توګه چې په ادارو او دولتي حسابونو پورې اړوند دی.

- ملي بانک د افغانستان دویم بانک دی چې ملي او تجارتي پانګوته ځای ورکوي او ساتي یې.

- پښتني تجارتي بانک په مطلق ډول د خلکو او سوداګرو په خدمت کې دي.

- د صنعتي پراختیا بانک، په هیواد کې د صنایعو د پراختیا په منظور فعالیت کوي.

- رهني او تعمیراتي بانک، د آبادي او تعمیراتي پروژو په چارو مصروف دی.

- د صادراتو د پراختیا بانک، د تجارتي مالونو په صادرو لخوا تجارت کې هڅه کوي.

- د کرنې د پراختیا بانک، په کرنیزو پروژو کې له ځمکه والو سره مرسته کوي.

- د دې بانکونو ترڅنګ په کابل بنار کې تجارت او تجارتي بازار تریوی اندازې پراختیا موندلې ده چې د پانګوالو د فعال تجارت پایلی (نتایج) د بنار په تجارتي مرکزونو، د هغه په شاوخوا سیمو او یاد بنار په مرکز کې په لاندې ډول لیدلې شو:

۱- د بنار په مرکز کې تجارتي سیمې:

د شاه دوشمشیرده له پله څخه د کابل سیند په دوو استقامتونو د دواړو واټونو په څنډو کې تر پل باغ عمومي، پل خستی، مراد خانی، نادر پښتون واټ پورې، د مترو پول هوټل او پلازا هوټل په استقامت او هلته د آسمایی واټ په دوه خواوو د آسمایی تر درمسال پورې ټول تجارتي او سوداګري مرکزونه دی چې په خوږپوریزو ودانیو کې ځای لري.

د کابل سیند په جنوبي څنډو کې له پل باغ عمومي نه تر پل خستی او له هغه ځایه د نادر پښتون واټ په امتداد د سپاهي گمنام (نوم ورکې سرتیری) په استقامت، د میوندواټ په دوو خواوو تر حضوری چمنه، همدارنگه د تیمور شاهي گنبدی نه د چنداول ترسه دوکانه، منډوی او د بنار مرکزی بازار موقعیت لری چې له څلویښتو زیات سرايونه او یو شمیر زیات تجارتي دوکانونه پکې شته دي. له تجارتي پلوه دبزازی، میوې، غوړیو، اوږو، وریجو، سګرتو، بایسکلونو، قرطاسیې، چای او بورې یوزیات شمیر سرايونه او دوکانونه او همدارنگه د بنجاره او میزو سرايونه او داسې نور هم موجود دي.

په همدې ترتیب د کابل ولایت په شمال کې د صدارت له څلور لارې څخه د کورنیو چارو تر وزارت پورې زیات تجارتي دوکانونه شته.

د کورنیو چارو وزارت په ختیځ کې د توره بازخان تر څلور لارې پورې د گلسازی او انټیک پلورنې په یوه اوږده کوڅه کې په بشپړه توګه تجارتي دوکانونه وجود لري. باغ قاضي او د چنداولو دسه دوکان شاوخوا د لومړیو موادو پلورنځي او د شیریني جوړولو سیمې دي.

د نوی ښار د پارک په جنوبي خوا کې د حاجی یعقوب له جوماته او د حاجی یعقوب له څلور لارې څخه د مرکزی قواوو تر روغتون او د انصاري له څلور لارې څخه تر کلوله پشته او د ښار والی تر بلاکونو پورې ټوله تجارتي سیمه او د پلورنې مارکیتونه دي.

۲- د سالنگ واټ په امتداد د باغ بالا په استقامت تر آریانا کارتې او پروان مینې او همدارنگه د سرای شمالي په استقامت ټولې تجارتي، تخنیکي او صنعتي سیمې دي.

۳- د کابل په لویدیځ کې د کمپنی بازار، د میرویس میدان بازار، د قمبر د څلور لارې بازار، د پل سوخته بازار، قلاي شهاده، د دشت برچي بازار او د مهتاب قلا بازار دیا د لوړو وړو دي. په درېیمه کارته کې د پل سرخ بازار، د دارالامان بازار، د ده دانا بازار، د گذرگاه بازار د تجارتي گڼې گونې سیمې دي.

۴- د مرکزي قواوو (قواي مرکز) د سرک په امتداد د اقمرا د بلاک په استقامت یاد شوی واټ په بشپړه توګه د موټرو د پرزو او د عراده جاتو د تخنیکي اړتیاوو د پیرودنې او پلورنې سیمه ده.

د ښار په مرکز کې د شهزاده سرای، آریانا کارته او سرای شمالي د اسعارو دراکرې ورکړی (تبادلې) لوی مرکزونه گڼل کیږي.

۵- د کابل په ختیځ لوري کې د مکرویانونو بازار، د اقبال سینما ته خېرمه بازار او د رحمن مینې وروستی برخه د یادولو وړ دي. د شاه شهید د څلور لارې په بازار کې هم یو شمیر تجارتي دوکانونه موجود دي.

۶- په خیرخانه مینه کې د مریمې د لیسې دواړه بازار، د خشت هوختیف د څلور لارې بازار، سرای شمالی تر یوونسمې حوزې او له برکی نه تر دریم پروانه پورې ټولې لویې تجارتي سیمې دي. د کور برابرولو (تهیه مسکن) او د تایمې د څلور لارې د تیلو پلورنځي د کلوله پشته له څلور لارې نه د تایمېو تر څلور لارې، له تایمې نه تر لب جرپورې دودانیو د لرگیو پلورنځي او د خواجه بفراله درې لارې څخه د نجارانو کلاتر څلور لارې پورې د خیرخانې په داخل کې د موټرو پلورنځي لیدل کېږي.

۷- له دویم پروان نه د کلوله پشته تر څلور لارې د موټرو د پلورنې سیمه ده. همدارنگه د انصاري په څلور لارې کې یولوی موټر پلورنځي فعال دي.

په هر حال له (۱۳۵۷) کال څخه د مخه په کابل کې د احصایې له مخې (۱۶۰۵۳۶) دوکانونه او (۲۳۱) سرايونه ثبت شوي دي. چې متأسفانه زیات شمیر یې په وروستیو دود نیمو لسيزو کې د جگړو له امله ویجاړ او له منځه تللي دي. برسیره پردې د بنار په مختلفو برخو کې د (۳۰۳۴۵) خونو په لرلو سره (۴۵) کاروانسرایونه ثبت او راجستر شوي وو.

د کابل پر تاریخي مرکزونو د نویو د انیواغیزه:

په (۱۳۲۸) کال کې د کابل بنار د عصري کولو د لومړي پړاو په عملي

کولو سره د کابل تاریخی سیمو په لاندینی توگه خپل ځایونه معاصرو بناري ودانیو او ځایونو ته پرینودل:

- د بالاحصار د ننه ودانی له زیاتو بدلونونو سره مخامخ شوي، په ځانگړې توگه کله چې د محمد ظاهر شاه د سلطنت په لومړیو کې د حریبي بنوونځی هلته ولیږدول شو.

د لاهوری دروازي او د هغې د صدر د بازار چې د چمن د مخامخ واک په امتداد پروت و د ماهیپر د لارې په پرانیستلو سره خپلې پخوانی ځانگړتیاوې (اوصاف) له لاسه ورکړې. او صدر بازار د دویمې درجې دوکانونو ردیف ته تغیر شکل وکړ ځکه چې نورو مارکیتونو د تیمور شاهي او نوي منډوي گاونډته لیددینې (نقل مکان) وکړې.

د کوتوالی گنبده او نغاره خانه چې یوه د بلې بشپړونکي وده د خپلواکي واک او د دفاع وزارت د جنوبي خوا مقابل پارک په برخه کې پې موقعیت تصادف کاوه، دواړه ویجاړ شول او د ارگ ختیځه منظره په شني ساحې او پراخه واک بدله شوه. همدارنگه د محمود خان پله په وړاندې د ساعت برج د کابل په وروستیو جگړو کې په بشپړه توگه ویجاړ شوی دی، چې دا هم یو بڼکلی تاریخی برج و.

د کابل چارچته:

له بڼکلو او ویجاړمنو تاریخی پاتې شونو څخه وده چې د سپاهی گمنام (نوم ورکي سرتیری) څخه پیل کیده او په پیل خستی کې پای ته رسیده چې د زاړه بنار د راگرې ورکړې د گڼ میشتې سیمې له لویو تجارتي سیمو څخه گڼل

کیده او په (۱۳۲۸) کال و بجاړه شوه په هغې کې د بنکلی لرگین صنعت څخه کار اخیستل شوی وو چې ټوله له منځه یوړل شول.

په هغې کې بیلابیلې تجارتي او صنعتي رستي موجودې وې او په شاوخوا کې یې له (۱۴) څخه زیاتو تجارتي سرايونو شته والی درلود. له و بجاړید وروسته یې خپل ځای لوړ پوړو ودانیو، تجارتي سرايونو او د کتابونو د پلورلو دوکانونو ته پرېښود، د نادر پښتون واټ لارې او د پل خشتي جومات ته د ننوتلو لارې پراختیا وموندله.

- عمومی باغ، د لطیف باغ، د جهان آراء باغ، د قاضي باغ، د نواب باغ او د اعلیٰ حضرت باغ چې په زاړه بنار کې بنکلی او تاریخي باغونه وو، ځای یې د زاړه بنار اجزاوو ونیو. او د قاضي باغ فعلاً د غذايي موادو د یوه مارکیت په توګه د باغ بڼه له لاسه ورکړې ده.

د علم گنج باغ ځای ماشینخاني او مرستون نیولی او د شهر آرا باغ ځای د قصابی مارکیت، سرې میاشتي، ځینو عسکری ودانیو، او د شهر آرا د برکی شخصي کورونو نیولی دی. البته مخکې له دې کابل د یوه تازه او بنکلی د بڼې په څیر دخلکو د ساعتیري ځای وو او بابر د باغونو د جوړولو چارې هند ته اقتباس کړې.

په کابل کې پوهنه (معارف):

پوهنه د یوې ټولني د ټولنيز، اقتصادي او سياسي ودې د پرمختيا او نهضتونو بنسټ گڼل کيږي، په کابل کې د لومړي ځل لپاره امیر شیر علیخان دې کار ته اوږده ورکړه (۱۲۵۹ ه.ش) او د حربیې د ښوونځي، د دیني علومو د

مدرسي او يوه ملكي بنوونځي په بنسټ ايسنېدلو سره يې د پوهنې اساس كينېدو. وروسته امير حبيب الله خان (۱۲۸۲ هـ ش) دغه نهضت پياوړې كړ او د حبيبي بنوونځي يې پرانيست، د حريمه فنونو بنوونځي ته يې انكشاف ور كړ چې د ټولو شاگردانو شمير يې (۴۰۰۰) ته رسېده. د امان الله خان په وخت كې د كابل په بنار او ولايت كې (۲۲) بنوونځي منع ته راغلل او د هغو تر څنگ په كابل كې مسلکي او لوړ (عالي) بنوونځي هم پرانيستل شول.

لكه: د نفيسه صنايعو بنوونځي، د دفتر داري اصول، دارالمعلمين، حكام، قضاء او مساحت. په (۱۳۰۱-۱۳۰۶) كال كې امانيه بنوونځي (استقلال لېسه)، امانی بنوونځي (نجات لېسه)، د غازي بنوونځي (د غازي لېسه) په ۱۳۰۲ كال كې د مستوراتو او عصمت بنوونځي په تدريس پيل وكړ.

د محمد نادر شاه په دوره كې لومړني بنوونځي (ابتدایي)، رشديي، اعداديې او د پوهنتون د لوړو زده كړو په سطحه يعنې د طب پوهنځي د لومړي ځل لپاره د كابل په بنار كې پيل او پرانيستل شو.

د اعلي حضرت محمد ظاهر شاه په دوره كې په عرفاني ساحه كې په پراخه اندازه ريفورم او انكشاف رامنځ ته شو. په (۱۳۱۴ هـ ش) كال، لومړني دوره اجباري شوه او په (۱۳۲۹) كال بنځينه بنوونځي پرانيستل شول. له بيسوادۍ سره مبارزه پيل شوه او لوړو زده كړو د پوهنتون او پوهنځيو په سطحه پراختيا وموندله.

په (۱۳۵۰) كال كې د كابل په بنار كې د پوهنې د زده

كړونكو شمير په دې ډول وو:

ښاري لومړني ښوونځي ۲۵۳، ۳۸ هلکان او ۸۳۵، ۳۲ نجوني.

ښاري منځني ښوونځي ۷۵۸، ۱۲ هلکان او ۴۴۱، ۶ نجوني.

ښاري ليسي ۳۶۴، ۶ هلکان او ۷۴۶، ۲ نجوني.

ښاري ښوونکي ۲۶۰، ۱ نارينه ۶۵۶، ۱ ښځي.

د کابل ولايت د لومړنيو ښوونځيو زده کوونکي ۲، ۷۵۳

هلکان او ۵۰۸ نجوني

مستقل لومړني ښوونځي ۴۵۵، ۲۱ هلکان او ۶۸۰، ۳ نجوني.

اړوند لومړني منځني ښوونځي ۲۹۱، ۴ هلکان او ۱۴۱ نجوني.

د لیسو لومړني ښوونځي ۹۸۷ هلکان.

د کابل ولايت د ښوونکو شمير ۸۵۱ نارينه او ۱۴۰ ښځينه ښوونکي.

همدارنگه د کابل په ښار کې د صنعت د ادارې انستيتوت، د محاسبې

انستيتوت، بدني روزنې، د افغان سيد جمال الدين د ښوونکو د روزنې

مؤسسه، د ښوونکو د روزنې اکاډمي، د کرنې عالي انستيتوت، دروښان

دارالمعلمين، د صنايع لیسې، ميخانیکي لیسې، د تجارت لیسې، ثانوي

تخنیک، د ميرمنو ټولني لیسې، د موزیک لیسې، جمهوریت لیسې، د

هوتلداري لیسې، لابراتوارونه، د عايشې دراني لیسې، د ملالی لیسې، د

زرغوني لیسې او داسې نورې بیلگې يې منع ته راغلي.

د دولت د هڅو او سعي په نتیجه کې د کابل په ښار کې د لوړو زده

کړو زمينه برابره شوه، په (۱۳۱۱) کال د طب پوهنځي پرانيستل شو،

حربي پوهنتون او د پولیسو اکاډمي په فعاله توګه خپل تدریس ته دوام

ورکړ، د کابل پوهنتون، د پولی تخنیک انستيتوت او پيداګوژي

پراختیا وموندله او د کابل پوهنتون په (۱۳۲۶) کال په یوه علمي واحد بدل شو چې ځانگړی او بیلابیل پوهنځي لري.

د طب پوهنځي په (۱۳۱۱ هـ.ش) کال تاسیس او په (۱۳۶۰) کال کې د کابل د طب په دولتي انستیتوت بدل شو:

د کابل پوهنتون دغه لاندیني پوهنځي لري.

- د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی، په (۱۳۱۷) کال کې تاسیس شوی دی.

- د علومو (ساینس) پوهنځی، په (۱۳۲۲) کال کې تاسیس شوی دی.

- د شرعیاتو پوهنځي، په (۱۳۲۰) کال کې تاسیس شوی دی.

- د انجنیري پوهنځي، په ۱۳۳۷ کال کې تاسیس شوی دی.

د کرنې پوهنځی په (۱۳۳۵) کال کې تاسیس شوی دی.

- د اقتصاد پوهنځي، په (۱۳۳۶) کال کې تاسیس شوی دی.

- د ښوونې او روزنې مؤسسه، په (۱۳۳۳) کال کې تاسیس شوی ده.

چې وروسته په (۱۳۴۱) کال د ښوونې او روزنې پوهنځی شو.

- د فارمسي پوهنځي، په (۱۳۳۸) کال کې تاسیس شوی دی.

- د وترنري پوهنځي، په (۱۳۳۶) کال کې تاسیس شوی دی.

- د ځمکپوهنې پوهنځي، په (۱۳۵۹) کال کې تاسیس شوی دی.

- د ژورنالیزم پوهنځي، د تاسیس کال (۱۳۵۹).

- د ټولنیزو علومو پوهنځی، د تاسیس کال (۱۳۵۹).

- د هنرونو پوهنځی، د تاسیس کال (۱۳۵۹).

- د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، د تاسیس کال (۱۳۲۲).

- د پیداگوژی انستیتوت هم بیل بیل پوهنځي درلودل: د بهرنیو ژبو، ادبیاتو، تاریخ او جغرافیې پوهنځي، په پوهنتون کې د شپې پوهنځي هم موجود وو چې په دې وروستیو وختو کې شاگردان نه لري.
- د کابل پوهنتون محصلین په (۱۳۵۶) کال کې (۸۷۰۰) تنه او په (۱۳۵۷) کال کې (۱۰۰۵۲) تنه وو.
- په (۱۳۵۸) کال (۱۲۴۲۲) تنه محصلان او په سلوکې ۵۰ نجونې.
- د کابل پوهنتون استادان په (۱۳۵۶) کال کې (۸۶۰) تنه او په (۱۳۵۷) کال کې (۹۰۹) تنه.
- په (۱۳۵۸) کال کې (۸۴۴) استادان.
- خو په راتلونکو کلونو کې دغه کمیت بدلون وموند.
- په (۱۳۶۸) کال کې د روزنیزو مؤسسو محصلان:
- کابل پوهنتون ۸۷۵۴ محصلان په سلوکې ۴۰ نجونې.
- د شپې پوهنځي ۷۳۵ محصلان په سلوکې ۲۰ نجونې.
- اسلامي پوهنتون ۳۹۷ محصلان، (۱۳۶۶) کال.
- د پولي تخنیک انستیتوت (۲۰۲۴) محصلان، په سلوکې ۲۰ نجونې.
- د طب دولتي انستیتوت ۲۸۸۷ محصلان، په سلوکې ۲۵ نجونې.
- د پیداگوژی انستیتوت ۲۳۰۹ محصلان، په سلوکې ۲۵ نجونې.
- اوس د کابل پوهنتون د استادانو شمیر (۳۹۰) تنو ته رسیږي او په همدې ترتیب په نورو علمي مؤسسو کې د شاگردانو بنوونکو او استادانو په شمیر کې د کتنې وړ کمښت ترسترگو کیږي. او په تشکیلاتي لحاظ هم اسلامي پوهنتون د شرعیاتو په پخواني پوهنځي تبدیل شو.

له ۱۳۶۹ کاله را په ديخوا د کابل پوهنتون کله بيرته (خلاص) او کله ترلی و، ځکه چې د کابل داخلي جگړې دهغه د مزاحمت سبب وې. د ۱۳۷۵-۱۳۸۰ کلونو ترمنځ د بنځوروزنه او د بنځينه و کار طالبانو تحریم کړ او پوهنتون له خپل اکاډمیک حیثیت څخه ووت. هیله ده چې دغه ټولې نیمگړتیاوې او ویجاړتیاوې جبرده شي، د کابل او افغانستان ادارې خپل مدني او معاصر حالت بیا ترلاسه کړي. له نیکه مرغه د ۱۳۸۰ کال له جدی نه را په ديخوا د دولت د اعلان له مخي ټول هغه نارینه او بنځينه کار کوونکي چې د طالبانو په وخت کې له دندو (وظیفو) څخه گوښه کړای شوي وې، بیرته یې خپلو دندو ته دوام ورکړ او بنځينه بنرونځي بیا راژوندي شول او بنځينه طبقې بیرته د پخوا په شان پر تدریس، ښوونې او روزنې او خپلو ادارې چارو پیل وکړ.

پنځم څپرکی

د کابل ښار دوگرو شمیر

د کابل ښار دوگرو شمیر په بیلابیلو پیریو کې د یادونې وړ بدلونونو او زیاتوالي سره مخامخ شوی دی. د کابل شاهانو له حکومت څخه مخکې د اوسنیو ده افغانانو په برخه کې یوه ستر زراعتي کلي ته ورته (مشابه) له پنځه سوه تنو څخه زیات اوسیدونکي نه لرل، خود کابل شاهانو په وخت کې یې د یوه سیاسي او نظامي مرکز په توگه څه د پاسه پنځوس زره تنه وگړي لرل. د بابر او تیمور شاه دو اکمنی په کلونو کې یې هم له سلوزرو تنو څخه زیات وگړي نه لرل. د محمد ظاهر شاه د حکومت په زمانه کې ښار پراختیا وموندله او د ښاري وگرو شمیر د ښار په پرتله زیاتوالی وموند او خلکو له کلیو او بانډو څخه ښار ته مخه وکړه د ښاري ماسټر پلان له مخې په ۱۳۴۳ هجري لمريز کال کې د کابل ښار دوگرو شمیر درې سوه شپیتوزرو تنو ته او په ۱۳۵۸ کال کې نهه سوه یو دیرشو زرو تنو ته لوړ شو. د ۱۳۶۹ هجري لمريز کال په سرشمیرنه کې د کابل ښار دوگرو شمیر ۴۰۰،۵۶۲،۱ تنه او ۲۳،۶۰۰ کورنۍ محاسبه شوي وې، خو د ۱۳۷۵ هجري لمريز کال د احصایې له مخې د کابل ښار ۲،۰۴۲،۲۰۰ تنه اوسیدونکي لرل او د کورنیو شمیرې ۳۰۸،۸۴۹ ته رسیده. په داسې حال کې چې په جنوبي ساحو کې یې د ښار ناحیې یو څه ویجاړې شوي دي، خود

وروستيو دوه نيمر لسيزو جگړو له امله يوزيات شمير خلکو له گاونډيو ولايتونو او د بنار له شاوخوا سيمو څخه کابل ته مخه کړې ده. او د بنار دوگړود شمير د زياتوالي سبب شوی دي، خود کابل اصلي او بناري اوسيدونکو يوې برخې مهاجرت وکړ او له خپلو اصلي ټاټوبو څخه ووتل، خو سره له دې هم له شاوخوا سيمو څخه دوگړو په راتگ سره د بناري اوسيدونکو شمير لاسي زيات شو.

ژبه: د هيواد په مرکز او ولايتونو کې د دولت رسمي ژبې پښتو او دري دي.

مذهب: د کابل خلک په غوڅ اکثريت سره مسلمان او حنفي مذهب دي. خود شيعه مذهب پيروان هم پکې شته. همدارنگه د هندوانو لږکی هم په کابل کې ژوند کوي.

نژاد: د نژاد له پلوه د کابل خلک زياتره آريايان دي چې د هندوکش د جنوب په دروکی ميشت او ځای پر ځای و او د کابل خلک هم همدوي وو.

دوگړو د شمير زياتوالی:

په زاړه بنار (چنداوول، شوربازار او لاهوري دروازه) د ده افغانانو په څوړو له دهمزنگ څخه د مرغابيانو د ډنډ په امتداد تر قول آبچکان پورې په هر کور او حويلی کې له لسو څخه تر پنځلسو پورې، دغه راز په قلعه، موسی، قلعه، شاده، بره کې او شهر آرا کې له پنځو څخه تر لسو تنو پورې او يا کله نا کله له دې څخه زيات ژوند کوي.

دورځې په اوږدو کې له پل باغ عمومي څخه تر پل خشتي، سترپلورنځي، نادر پښتون واټ تر سپاهي گمنام (نوم وړکي سرتيري)، د ميوند واټ په اوږدو کې، د ابن سينا تر روغتون پورې او له دغه ځای څخه تر شاه دوشمشيره (ع) او ده افغانانو کې، د زرنگار پارک په شاوخوا، مرکزي منډوي، باغ قاضي او چنداول چې زيات وخت د تگ راتگ لاره پکې نه وي، آسمايي واټ، سالنگ واټ، د پارک سينما د دواړو غاړو بازار، تايمني، دهن باغ، د پروان مينی دويمه څلور لارې، د پروان مينی عمومي مارکيټ، د مريم ليسې واټ او د نجارانو قلعه، ډيري گڼ ميشته دي خو په نورو بناړي ناحيو کې په متناسب او انډوليز ډول يعنې په هر کور کې په منځني ډول له پنځو تنو څخه تر شپږو تنو پورې ژوند کوي.

په کابل کې تلگراف:

کابل په افغانستان کې لومړنی بنار دی چې سيم لرونکی او بی سيم تلگراف پکې ځای پر ځای شو او د استفادې وړ وگرځيد. د افغانستان د خپلواکۍ له تر لاسه کولو مخکې د امير حبيب الله خان په وخت کې سفری بی سيم، تلگراف له مارکوني کمپنی څخه کابل ته راووليږدول شو چې د هغه په واسطه له کابل څخه پغمان او جبل السراج ته مخابره کيده. په ۱۲۹۹ هجري لمريز کال کې د اوږدې څپې لرونکی بی سيم، تلگراف دوه دستگاوي چې يوې يې پنځه کيلو واټه قدرت او بلې يې دوه کيلو واټه قدرت درلود، د عسکری مخابرې له پاره کابل ته راووليږدول شوې، وروسته په ۱۳۱۴ هجري لمريز کال کې د اووه سوه او پنځه سوه کيلو واټه قدرت د لنډې څپې اووه تلگرافي او

تيلفوني دستگاوي په افغانستان کې په کار واچول شوې چې هغه هم د مار کوني کمپني له خوا برابري شوې وې او په کابل، هرات، مزار شريف، ميمنه، د ايزنگي او خوست کې ودرول شوې. د کابل دستگاه په دريو ځايونو کې انتخاب شوه. مرکزی دفتر د پل باغ عمومي په مرکزي پسته خانه استوونکي يې په يکه توت او اخیستونکي يې په مهتاب قلعه کې چې دري واړه منابع تر څمکي لاندي کيبلونو په واسطه سره نښلول شوې وي.

په ۱۳۳۱ هجري لمريز کال کې فرانسوي کمپني (S.F.R) ته د تلگراف د اوو دستگاود برابرولو سپارښتنه وشوه چې دغه دستگاوي په ۱۳۳۵ هجري لمريز کال کې کابل ته راووليږدول شوې او د هغو له جملې څخه يوه دستگاه يې په کابل کې ودرول شوه او په ۱۳۳۷ هجري لمريز کال کې يې په عملي توگه په کار پيل وکړ. له بده مرغه دغه دستگاوي د وروستيو دوه نيمو لسيزو د جگړو له امله زيانمنې شوې، فعاليتونه يې محدود شول او ټولې يې اوس بيا رغاونې ته اړتيا لري.

د کابل په بنار کې تيلفون:

په کابل کې لومړنی تيلفوني مخابراته په ۱۳۱۷ هجري کال کې د سردار حبيب الله خان له کور څخه چې د پخواني مشرانو جرگې په ودانۍ کې ميشته ؤ، په پخواني زين العمارت کې د سردار نصرالله خان کورته وشوه. د سراجيه حکومت په اووم او اتم کال کې د تيلفون يومزۍ له کابل څخه تر جلال آباده پورې وغزول شو او له هغه وروسته د جلال آباد او پغمان ترمنځ د تيلفون يومزۍ وغزول شو.

وروسته د امان الله خان د حکومت په دوران کې یو پنځه ویشت لینه سوچبور د په ارگ کې ودرول شو. له هغه وروسته یو پنځوس لینه سوچبور د په شاه دوشمشیره (ع) کې ودرول شو او کرار کرار پراختیا ورته ورکړ شوه. په ۱۳۰۹ هجري لمريز کال کې پرمختیایي گامونه واخستل شول او په ۱۳۱۲ هجري لمريز کال کې د یو سلو شلو مزو په ظرفیت یو کیبلی سوچبور د په کابل کې په کار پیل وکړ او نور مزي هم ورزیات شول. دغه مزي ټول تر څمکي لاندې کیبلونو په واسطه سره نښلول شوي وو، د کیبلونو مرکز د پست د وزارت په مرکز، د بهرنیو چارو په وزارت، د حریه چارو په وزارت او په ځینو نورو ادارو کې تنظیم شوی وو. او د هوایی سوچبور د مرکز د بناري پسته خانې په مرکز، قوای مرکز، سیاسنگ او په ځینو نورو سیمو کې ځای کړای شوی ؤ. خود ۱۳۴۰ او ۱۳۴۴ کلونو په بهیر کې په کابل کې د تیلیفون شبکې پراختیا وموندله او د تیلیفون نمري له شلو څخه پیل او په یو او یا زره پای ته ورسیدې. که چیرې د بنار مرکز د گذر گاه د ناحیې، زرنگار پارک او دارگ له شاوخوا څخه په پام کې ونیسو، په دغو ساحو کې ټولې نمري په شل زري تنظیم شوي دي، د آسمایي واټ د شمال، شمال لویدیځ او شمال ختیځ په استقامت دیرش زري نمري د آسمایي د جنوب، جنوب لویدیځ او جنوب ختیځ په استقامت څلویښت زري نمري، د خرخي پله د صنعتي پارک په گډوون، مکروریانونو او دهغو په گاونډیو ناحیو کې شپیته زري نمري او په خیرخانه کې او یا زري نمري تنظیم او ټاکل شوي دي چې د دغه واقعیت پر بنسټ بناري جکشنونو کې هم مطالعه کولای شو.

لومړي جکشن په هارتن پله کې په شل زري نمرو سره.

دوهم جکشن په شیرپور کې په دوه ویشت زری نمره سره.
 دریم جکشن په دهمزنگ کې په څلویښت زری نمره سره.
 څلورم جکشن په ده بورنیو کې په څلویښت زری نمره سره.
 پنځم جکشن په کارته، پروان کې په درې دیرش زری نمره سره.
 شپږم جکشن په دارالامان کې په څلویښت زری نمره سره.
 اووم جکشن په نندارتونونو کې په شل زری نمره سره.
 اتم جکشن په خوشحال مینه کې په څلویښت زری نمره سره.
 د مکرور یانونو جکشن په یو شپيته زری نمره سره.
 د خیرخانی جگشن په یو او یازری نمره سره.
 د پلچرخي صنعتي پارکونو جکشن په شپيته زری نمره سره.
 په دي وروستيو وختو کې په کابل کې دیجیتل تيلفونونه ویشل شوي او
 په کار اچول شوي دي. دغه راز په ځینو غیر دولتي مؤسسو او د ملگرو ملتو په
 سازمان پورې په مربوطو دفترونو کې ماهواره یي (د سپور مکیز تيلفونونه) او
 شخصي مخابراتي تيلفونونه هم په فعالیت کې دي چې له بهرنیو هیوادونو سره
 په ښه توگه خپل ارتباط تأمینولای شي.
 برسیره پر دې، ټاکل شوي ده؛ موبایل تيلفونونه چې له شخص سره
 ملگری دي او هر ځای ته د لیدونې وړ دي او له هر ځایه څخه چې وغواړي د
 مقابل لوري له موبایل سره ارتباط ونیسي، په کابل کې مروج شي.
 دا وسني دولت په مرستي سره د انټرنټ Internet او e-mail د
 مخابراتي شبکې د ځای پر ځای کولو امکان شته او هم د مخابراتي او د هغې د
 اطلاعاتو لارې چارې هم په ښه توگه برابرولی شي، چې باید په مخابراتي
 بیارغاونه کې په پام کې ونیول شي.

مشهور ځایونه (اماکن معروف):

مشهور جوماتونه: په کابل کې لومړنی جومات د شاه

دوشمشیره (ع) جومات دي. چې د شاه دوشمشیر (ع) (حضرت لیث

علیه الرحمه) د مقبرې تر څنګ دي چې د عبدالرحمن بن اشعب په امر په

(۷۰۰) میلادي کال کې جوړ شوی دی.

- د پلخستي جومات چې د شاه شجاع له خوا جوړ شو.

- سپین جامع جومات د تیمور شاه په لارښوونه وړاندې کړای شو.

- د بالاچوک د جومات د بنسټ ډبره د بابر شاه له خوا کېښودل شوه.

- حضورې چمن ته مخامخ ورزشي لوبغاړی د لویديځ په استقامت د

عیدګاه جامع جومات.

- نوي بنار کې د حاجي يعقوب جامع جومات.

- د شاه بو بوجاني جامع جومات.

- د لومړی مکروریان جامع جومات او د دریم مکروریان جامع جومات.

- د وزیر محمد اکبر خان جامع جومات او د وزیر محمد اکبر خان

روغتون ته څیرمه بل جومات.

- د شاه شهید (علیه الرحمه) جامع جومات او د اتفاق جومات.

- د ده بوريو او د لومړي سرک جامع جومات، د دریمی کارتي جامع

جومات او د شیر شاه مېني جامع جومات.

- د باغ بالا، پروان میني او د بهارستان جامع جوماتونه.

- د خیرخاني میني په لومړی، دوهمه او دریمه برخه کې د حضرت

علی (رض) او د سرور کائنات جامع جوماتونه.

په پارک زرنگار کې نوې جامع جومات

په کابل کې څه د پاسه درې سوه پنځوس جامع جوماتونه شته چې د

صحابه کرامو او د خلفای راشدین په نومونو یاد کړای شوي دي.

برسیره پر دې یو لړ تکیه خاني او جماعت خاني هم شته:

- د چنداولو عمومي تکیه خانه.

- د اسماعیلیه جماعت خانه

- د حسینیې تکیه خانه

- د جعفریې تکیه خانه

- د فاطمیې تکیه خانه

- د افشارو د قایمی تکیه خانه

- د افشارو عمومي تکیه خانه

- د قلعهء شهادې تکیه خانه

- د محمدیه مدرسه

په جوماتونو او تکیه خانو کې د جماعت لمونځونه، د جمعی لمونځ، د

اختر لمونځ د مذهبی شؤنو په رعایتولو سره ادا کېږي. د کابل په مرکز کې د پل

خشتي جومات مرکزي اهمیت لري په خیر خانه کې د حضرت علي جومات

زیاتره د جمعی په ورځو او اخترونو کې او یاد فاتحې اخیستلو په مراسمو کې

گڼ میشت دي او د استفادې وړ گرځي.

د نوي بنار په پارک، سید نور محمد شاه مینه، څلورمه کارته او

خیر خانه کې د بنځوله پاره هم د فاتحې اخیستلو کلو پونه په پام کې نیول شوی

و چې د استفادې وړ هم گرځیدلی وؤ.

زیارتونه:

د کابل شاهانو او د بودیزم مذهب د له منځه تللو وروسته؛ افغانستان په مجموع کې او کابل په خاصه توګه د شهیدانو، صحابه کرامو او د مخورو مذهبي شخصیتونو درناوی کړی دی او زیارتونو ته یې د متبرکو زیارتونو په توګه د قدر په سترګه کتلي او درناوی یې کړی دی چې د سترو او مهمو زیارتونو نومونه اخلو:

ظهيرالدين بابر په تزک بابري کې ليکي: د خواجه صفا ساحې په ګاونډ کې د یوې چینې په سر د خواجه شمسو مزار او په بله چینه کې د خواجه خضر (ع) قدمگاه دی. یوه بله چینه د خواجه عبدالصمد په مقابل کې ده چې د خواجه صفا په نامه مقبرې په نړۍ درې سوه مترې لوړوالی کې د شیر دروازي د غره په شمال ختیځ لمن کې د خواجه روشنایی په نامه یوه مقبره شته چې د پسرلي په فصل کې ارغوان غوړیږي د شیدو چایو په میلی سره زیات شمیر مراجعین لري. یو شمیر کسان وایی چې خواجه صفا او خواجه وفا چې اوس د خواجه روشنایی په نوم شهرت لري د خواجه صفا د غره په لمن کې د خواجه صفا له مقبرې څخه د دوه سوه مترو په واټن ښکته په یوه کوچنۍ ډبرینه ګونبزه کې دي او قبر یې لوحه نه لري دهغو صحابه وله لښکرو څخه دی چې د کابل د فتحې په وخت کې شهیدان شوی دي.

ځینی کسان وایی چې خواجه روشنایی (خواجه صفا او خواجه وفا) د هماغو اسلامي لښکرو ډیوې. ځني نور وایی چې دواړه شخصیتونه د جابر بن شیخ زید زامن دي.

ددغې ساحې ودانۍ په ۱۳۲۲ هجری قمری کال کې د امیر حبیب الله خان په زمانه کې جوړې شوې دي.

په شور بازار کې د بابای خودی علیه الرحمه او د موی مبارک زیارت هم متبرک اماکن معرفی کوي.

په کابل کې په همدې ساحه کې د تمیم انصار او د جابر انصار مقبرې هم شته. د بالا حصار د جنوب په لور شهدای صالحین، په شاه شهید کې د شاه شهید زیارت، په مراد خانپو کې د حضرت عباس زیارت، د عدلی وزارت ته خیرمه د فروشگاه په سیمه کې د بابا کیدانی زیارت، د قلعه فتح الله د شهید په څلور لاری کې یو پخواني متبرک زیارت او د غه راز په کارتۀ پروان کې سرک ته خیرمه متبرک زیارت، د باغ بالا په غونډۍ کې د پیریلند زیارت، په جمال مینه کې د سخي زیارت، په دهه بوریو کې د افغان او انگلیس د دویمې جګړې د شهیدانو زیارت، په اونچي باغبانانو کې د قطب حیدر زیارت، د قرغې په لویدیخ کې د خواجه جم زیارت، خواجه مسافر ولي، خواجه لکن، شاه نعمت الله ولي، خواجه عبدالواحد، حضرت چهلتن، په کلای قاضی کې د شاه آقا زیارت، خواجه دریا آباد، خواجه المائی او جوان مرد قصاب، په ارغندی کې زیات شهرت لري.

په همدې ترتیب په دارالامان کې د ابو الشاه دیوال سوار زیارت او د خواجه اسدالله شهید زیارت د کابل د شمال په دهه یحیی کې، د یحیی صاحب مقبره، په پاچا صاحب مشهور شیخ زیور الدین، په حاجی صاحب کلا کې په شور عشق مشهور د شیخ سعد الدین انصاري مقبره او د خواجه چاشت ولي مرقد هر یو د زیات ارزښت او درناوي وړ دي.

مهمی مقبرې:

- ۱- د مرنجان غونډی لپاسه د اعلیٰ حضرت محمد نادر شاه مقبره په ښکلي ډول جوړه شوې ده چې په وروستیو جگړو کې زیانمنه شوی ده او خپله لومړی ښکلا یې له لاسه ورکړې ده، هغې ته خیرمه د شاهي کورنۍ او د عامه خلکو د یوزیات شمیر مړو مقبرې د هغې د شمال په استقامت کې شته.
- ۲- د اعلیٰ حضرت تیمور شاه مقبره چې ښکلي گونبزه یې د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) په جنوب ختیځ کې تیمور شاهي پارک ته خیرمه او د کابل د سیند په جنوب کې جوړه شوې ده.
- ۳- د امیر عبدالرحمن مقبره، د زرنگار پارک په شمال ختیځه څنډه او د ارگ په جنوب لویديځ کې موقعیت لري چې د کابل مرکزي زری جوړوي.

تفریح ځایونه:

- د شیر دروازي د غره په شمال کې د خواجه صفا سیمه، د گذرگاه په جنوب کې د بابر بن او د کابل په جنوب لویديځ کې د دارالامان بن، د تاج بیگ غونډی، د چهلستون مانی او د چهلستون بن د کابل د خلکو د ښکلو تفریح ځایونو له جملې څخه شمیرل کیږي.
- پغمان په مجموع کې او په ځانگړې توگه د پغمان عمومي بن، د پغمان غونډی، د سردار محمد داود خان بن او د پغمان د پیر بلند سیمه، د دوی په موسم کې ډیره معطره او زړه وړونکې ده.
- د کابل په لویديځ کې وچې درې ته نږدې د ژمني سپورت په نامه د بهرنیو او کورنیو سکي لوبغاړو له پاره یو ځای برابر شوی و چې په وروستیو دوه نیمو لسيزو کې له هغه څخه کار نه دی اخیستل شوی.

د کابل په ختيځ کې د شيوه کيو او د بگراميو سيمې د ميلې ځايونه او د
توتانو د خوړلو له پاره د خلکو د ويني تفريح ځايونه دي چې د امنيت د تايمين
په صورت کې له دغو سيمو څخه په ښه توگه کار اخيستل کيدای شي.
د کابل په شمال کې کاريزمير ښکلی، شين او سمسور ځای دی چې د
کابل او دهغه د شاوخوا سيمو د خلکو د ويني تفريح ځای دی استالف پرمين
تورستيکي ځای او د دوبي په فصل کې د خلکو د ميلې سيمه بلل کيږي برسیره
پردي د ژمي په موسم کې د ماهيپر دره او د نغلو او سروبي ساحې په
زړه پورې او زړه وړونکې طبيعي منظرې لري او هر کال په مليونونو تنه
دغه ښکلې سيمې گوري.

د کابل په ښار کې دو دونه او رواجونه:

د کابل ښار او ولايت خلکو تل هڅه او هاند کړی دی چې خپل کلتوري
او ټولنيز دودونه، عنعنات او رواجونه وساتي، د مثال په ډول د کابل په
مربوطو کلیو کې نوی کال دنيا لگيو په ايسنودلو، د ځمکو په يوي کولو (قلبه
کولو)، د غوايانو په ښکلی کولو او د توپونو په وهلو سره نماځل کيږي.
په نوی کال کې د سمنکو پخول د ښځو ستره ميله ده.

د نويوزيږېدلو ماشومانو د نومونو د ايسنودلو له پاره شب
شش، « شپږمه شپه » د ماشومانو سنتول، اووه خيشتي ميوې (هفت ميوه)
هفت سين، د چهار شنبې د ورځو نذر او زيارتونو ته تلل د کابل ښار او کلیو
د خلکو له منل شويو دو دونو څخه دي ښځې له ستني گندلو (سوزن دوزی)
سره زياته مينه لري.

د کابل په ښار کې نوی کال د جُبی په میلی او په جمال مینه کې د سخی (کرم الله وجهه) زیارت او په سیاه سنگ کې زیارت ته په تللو سره نمانځي. د کور پیغلې د هلک د استازي (دهغه د مور، خور، او یا نورو خپلوانو) په غوښتنه د پیغلې پلار او یا نور خپلوان یې کوژدن کوي. کوژده، په پښه ارته «پای وازی» او دواده په مراسمو کې خپلوانو او دوستانو ته د ډیرې لگښتي دودې برابرول، د کابل ښار او د مربوطو سیمو د خلکو له رواجونو څخه دي.

د کابل ښار په شاوخوا سیمو کې د گډیانو فوج جنگول او کله نا کله د زرکانو او چرگانو جنگول هم د کلیوالي خلکو د ودونه دي. د کابل په ښار کې د کاغذ پران لویه په دودیز ډول د تنکو ځوانانو مشغولتیا ده.

د مړي په مراسمو کې دریمه ورځ، د جمعې شپه، څلویښتي او د کال تلین د مړي د خپلوانو له پاره یو لگښتي دود او رواج دی. د میراث موضوع چې شرعي حکم دی ځینې کسان یې د دود په توگه لونیو (لورگانو) ته هم ورکوي. د میرمنو له خوا د کور د کارونو ترسره کول او د پلار له خوا د کورنۍ د لگښتونو برابرول، لرغونۍ او منل شوی دود دی. د کورنۍ یووالي د پلار په مشرۍ تامینيږي.

د زیاتو ماشومانو او په تیره بیا د زوی لرل د کورنیو هیله ده، خو په ښارونو کې د زده کړی ځاوندانو ملاماتوونکې او خرافاتي رواجونه یو څه لرې کړي دي او په کلیو کې دغه شان دودیز چال چلندونه خوندي دي.

د ارغوان ترڅنګ د خواجه صفا میله او د سپرلې په لومړیو وختو کې د شیدو چایو برابرول او د منډوي د جنډې پورته کول ښاریانو ته د نوي کال نیک فال بلل کیږي.

په کلیوالي د ودونو کې زوم په آس سپریزې او له دهل او سورنای سره له خلکو سره یوځای د ناوې د راوستلو له پاره ځي او ناوې په ډولې او یاد آس په سپرلی، د زوم کورته بیا یې.

د کابل په ښار کې د ترافیکو دوران:

په کابل کې ښاري ترافیک په تیرو وختونو کې داسې وو چې د ښار له پلان سره سم او دوگړو د شمیر له مخې د هماغې زمانې حکومتونو هلې ځلې وکړې چې د امریکا له متحده ایالاتو، هند، ایران او بلغاریا سره په تماس کې شي او د ښاري سرویسونو د شمیر له پلوه له کابل ښار سره مرسته وکړي هماغه وو چې له ۱۳۲۵ کال وروسته یو شمیر امریکایي سرویسونه کابل ته راوړلېږدول شول او د دارالامان، مهتاب قلعه، کابل او د نوی ښار په تگ لور وکی یې کارنده ونډه لرله او په ډیرې تیتې کرایې یعنی له پنځه ویشو پولو څخه تر پنځو سو پولو پورې او وروسته په یوې افغانې ښاریان له یوې سیمې څخه د ښار د مرکز پل باغ عمومی ته او له دغه ځای څخه د ښار شاوخوا سیمو ته لیږدول. البته دولت د کرایې په سبسایډي (تخفیف) کې د لیږدونو (ترانسپورت) ریاست له لاری هم ونډه اخیستله.

شخصي او انفرادی سرویسونه هم موجود ؤ، البته په نامنظم ډول او په نسبي ډول په زیاتې کرایې سره د خلکو په لیږدونه کې همکاري کوله. کوچنی گړندی موټرونه دومره زیات نه وو، بلکې بگی «گادی» هم د اشخاصو د لیږدونې په لاره کې د خلکو په خدمت کې وي چې وروسته د سرویسونو په زیاتوالي سره په ښار کې د ترافیکو له دوران څخه لرې کړای شوې. یوازې د

ښار په شاوخوا سیمو کې دغه دوه څرخه عرادي له آسونو سره د استفادې وړوي. له ۱۳۴۰ هجري لمريز کال وروسته د ښاري ترافیکو دا صلاحاتو په لاره کې زیاتې هلې ځلې وشوې دولت هڅه وکړه چې ښار پراختیا ومومي او له دې سره جوخت ترافیکي وسایل ښه والي ومومي، هماغه وو چې یو شمیر ښاري تکسیانو په کار پیل وکړ او هغه ښاري سرویسونه چې له هند څخه پیرودل شوي وو په بیلابیلو ښاري استقامتونو او تگ لورو کې په کار واچول شول.

د محمد داود د جمهوري ریاست په دوران کې له بلغاریا سره د برقي سرویسونو قرار داد وشو او د لینونو د تمديد شبکې یې د میرویس میدان، پل باغ عمومي او له پل باغ عمومي څخه په حلقوي ډول د سالنگ واټ، آریانا کارتې او باغ بالا له لارې تر میرویس میدان په پورې دوام وموند چې د خلکو د تگ راتگ له پاره ډیر مساعد او گټور و. یو عمومي تم ځای کې په خوشحال مینه کې سیلوته مخامخ، دوهم تم ځای یې په پل باغ عمومي کې او فرعي تم ځایونه یې د لارې په اوږدو کې و.

برقي سرویسونو له پامیر سینما څخه د میوند واټ په استقامت ترسید نور محمد شاه مینې او بگرامیو پورې هم تگ راتگ کاوه. د وروستیو دوه نیمو لسيزو جگړو له امله برقي سرویسونه له منځه لاړل او برقي شبکو او دهغو برقي مرکزونو ته زیات زیان ورسید او یوازې له منځه تللي اغيزي یې تر سترگو کيږي چې بیا جوړونه یې د زیاتې بودجي غوښتنه کوي.

ښاري سرویسونو لوټ کړای شول او یو شمیر یې بهرته ولیږدول شول او یو محدود شمیر په ترمیم وړ حالت کې په ملې بس کې پاتې شول چې په دی وروستیو وختو کې له ترمیم وروسته له هغه څخه بیرنې ښاري استفاده کيږي.

خوله ۱۳۵۷ هجري لمريز کال څخه مخکې د يرشوزرو شخصي اورسمې سرويسونو او څلور زره دوه سوه شلو تکسيانو په کابل کې فعاليت کاوه چې وروسته وروسته دغه شمير کم شو.

د کابل ښار ترافیکي شريانونه:

د ۱۳۵۷ هجري لمريز کال له ماستر پلان سره سم کابل ښار زیاته پراختیا وموندله له دې امله ترافیکي شريانونو هم د خلکو له اړتیاو سر سم زیاته پراختیا وموندله. شخصي لیدوونکي وسایط گړندي موټرونه، مینی بسونه او نیمه بسونه، په زیات شمير سره د ښاري ترانسپورت د تگ را تگ له پاره د استفادې وړو گرځیدل چې تگ لوری یې په دی ډول بیانوو:

۱- د کابل ښار په لویدیځ کې ترافیکي شريانونه:

- د پغمان په دوه سرکه کې له کمپنی څخه د عمومي سړک په استقامت تر میرویس میدان پورې اوله دغه ځای څخه د باغ بالا د غاښې، کارته پروان، آریانا کارتې، مارکیټ او سالنگ واټ په استقامت ترده افغانانو پورې.
- د قمبر له څلور لارې او د قرغې له بلاکونو څخه د پولیتخنیک، د باغ بالا د غاښې، کارته پروان او د سالنگ واټ په استقامت ترده افغانانو پورې.
- د دشت برچي د پل خشک له ساحې څخه تر مهتاب قلعه، پل سوخته، سرای غزني (غزنوی مېنه) د پل سرخ څلور لاری، خواجه ملا، د دارالامان سړک د دهمزنگ له لارې د هارتن تر پله او پامیر سینما پورې.
- د چهاردهی له چهار قلعه، قلعهء شهاده، پل سوخته د غزنوي مینې

له لارې د پل سرخ تر څلور لارې خواجه ملا - د دارالامان سړک، د همزنگ د هارتن پل تر پامير سينما پورې.

- له دارالامان څخه د دارالامان سړک په امتداد تر پامير سينما پورې.

- له ده افغانانو څخه، واصل آباد، گذرگاه، هارتل پول تر پامير سينما پورې.

- له کابل پوهنتون څخه د جمال مينې په سړک، د همزنگ، هارتن پول

تر پل باغ عمومي پورې.

- له مېرويس ميدان څخه د شېر شاه مينې د سړک، بريکوت

(د همزنگ) او د هارتن پله په امتداد تر پل باغ عمومي پورې.

۲- د کابل ښار د شمال تر افیکي شريانونه:

- د خير خانې مينې له لومړۍ برخې څخه د شمالي سرای له

لارې د خشت هو ختيف تر څلور لارې پورې د دوهم پروان په تگ لورې کې تر ده افغانانو پورن.

- د خير خانې مينې دوهمه برخه د ده افغانانو او د خشت هو ختيف د

څلور لارې تر منځ د مريمې ليسي د سړک تر گولايي پورې.

- د خير خانې مينې دريمه برخه د کارگري قصبې په گډون له ده افغانانو

څخه د لب جرد سړک له لارې تر قصبې پورې.

- د تايمنيود پروژې په تگ لورې کې له ده افغانانو څخه د

سالنگ واټ په امتداد د تايمني واټ په استقامت د سرور کاینات

جومات تر گولايي پورې.

- د بی بی مهرو په تگ لوری د هوایی ډگر د سرک له لارې د مراد خانیوله تم غای خخه.

- د دوهم، دریم او څلورم مکروریان په تگ لوری کې د افغان ستر پلورنځي او باد مراد خانیوله تم غایونو خخه تر څلورم مکروریان اوبی بی مهرو پورې.

۳- د کابل په ختیځ کې ترافیکی شریانونه:

- د بنارد مرکز او د نوی کارته ترمنځ: د نوم ورکی سرتیری (سپاهی گمنام) تم غای خخه د شاه شهید (علیه الرحمه)، رحمن مینې او سید نور محمد شاه مینې په امتداد، تر یک لنگه غابني « کوتل یک لنگه » پورې او کله ناکله هم تر بگرامیو او ارزان بیه پروژې پورې.

- د لومړي مکروریان په استقامت: د پلخستی، فرووشگاه بزرگ افغان او د مراد خانیو د ساحی خخه تر لومړی مکروریان پورې په حلقوي ډول د شش درک له لارې د مکروریانو تر پله د مکروریانو تر شاوخوا سیمو او وروسته د جلال آباد د اډې او د پل محمود خان سرک په امتداد.

- د زمانخان کلا په استقامت د مرنجان غونډی د شمال له خوړو خخه د قلعه، زمانخان په استقامت د لومړي مکروریان او د زمانخان کلا د وروستی تم غای ترمنځ.

- د هوډ خیلو او د صنعتي پارکونو په استقامت: د شش درک او مراد خانیوله سیمو خخه تر صنعتي پارکونو، عمومي گمرک او پلچرخي پورې.

۴- د کابل بنار په جنوب کې ترافیکی شریانونه:

- دغه تگ لوری د لاهوری دروازی او سیاه بیني ترمنځ امتداد لري او کله نا کله د سهار او مازېگر له خوا تر موسهي پورې يې هم ترافیکی تگ لوری فعال وي. چهار آسیاب او ریشخور هم د سهار او مازېگر له خوا خپل ترافیکی تگ لوري لري چې له همدې لارې جلا کېږي. دغه راز د بنار د شمال ترافیک د خیرخاني د غاښې له لارې د پروان له ولایت سره د بنار ختیځ ترافیک د صنعتي پارکونو له لارې له ماهیپر او ننگرهار سره نښلول کېږي. د لویدیځ ترافیک د کمپنی له لارې د میدان وردگ ولایت له سړک سره او د جنوب لار د سیاه بیني د لارې په واسطه د لوگر له ولایت سره یوځای کېږي خود کابل بنار د ترافیکی دوران مرکز پیل باغ عمومي دي.

د تیلو ټانکونه:

په بناري ترانسپورت کې د آسانتیاو د برابرولو په مقصد په بیلابیلو سیمو کې د پټرولو، ډیزلو او د خاورو د تیلو ثابت ټانکونه جوړ شوي دي چې په ضروري وختونو کې ورڅخه کار اخستل کېږي لکه:

- د زرنگار پارک د تیلو ټانک

- د نوي بنار پارک د تیلو ټانک

- د شاه شهید د تیلو ټانک

- د سیاه سنگ د تیلو ټانک

- د شهر آرا د تیلو ټانک

- د کارتهء پروان د تیلو ټانک

- د آريانا کارتې د تيلو ټانک
- د د همزنگ د تيلو ټانک
- د ميرويس ميدان د تيلو ټانک
- د خوشحال مينې د تيلو ټانک
- د مکروريانو نو د تيلو ټانک
- د خيرخاني د غاښې د تيلو ټانک
- د ديوان بيگي د تيلو ټانک
- د باغ بالا د تيلو ټانک

ترافيکي ستونزې:

خرنگه چې دولت په اوسنيو شرايطو کې په کافي اندازه ښاري بسونه په واک کې نه لري او انفرادي اشخاص په شخصي ډول ليدوونکي و سايط په بيلا بيلو تگ لورو کې په کار اچوي او کرايه يې په خپله خوښه تشبته، ترافيک نه شي کولای چې د کرايې د ټاکنې لايحه کنترول کړي، له دې امله بايد دولتي سرويسونه زيات شي.

د مازيگر، ماښام او ماخستن له خوا ښاري ترافيک، ټکسيان او بسونه د خلکو په واک کې نه وي.

- په گڼ ميشتو ښاري ساحو، روغتونونو، هوايي ډگر او د ښار په شاوخوا سيمو کې کرايې له انصاف څخه لرې دي.

- په سرويسونو، ټکسيانو او مېني بسونو کې گڼه گونه زياته ده او د بسونو او ټکسيانو په څو کيو کې له ښاري او ترافيکي نورم څخه زيات اشخاص کيښوي او د ښاريانو د تکليف سبب کيږي.

په ښاري سرویسونو کې باید میرمنو، سپین ږيرو او معیوبینو ته درناوی په پام کې ونیول شي. ځوانان اخلاقي او ملي وجیبه لري چې انساني کرامت په سربښندنې سره رعایت کړي.

- د ترافيکي شريانونو په تگ لوري کې د افرادو د مصئونیت په خاطر باید د ترافيکورياست له مؤظفينو څخه گرځنده کنترولې ترافيک جوړشي، چې مزاحم افراد او اشخاص سپرليو او چلوونکو ته زیان ونه رسوي.
- تم ځایونه وټاکل شي او له گرځنده پلورونکو څخه خلاص شي او په معیاري ډول ترافيکي د سپلین تطبیق شي.

شپږم خپرکی

په کابل کې د صنایعو او تخنیک پرمختیا

د صنعتي تولیداتو او معاصرې تکنالوژي د ورپېژندلو لپاره، دولت هڅه وکړه چې په کابل کورني پانگې اچونې ترسره شي، په دې برخه کې هم دولت او هم ملي سوداگرو همت وکړ چې په تولیداتو سره د خلکو ځینې اړتیاوي لرې شي.

لومړنۍ صنعتي او تخنیکي دستگاه د کابل ماشینخانه وه چې د امیرشیرعلي خان په وخت کې جوړه شوه او په هغې کې په محدودو توگه جنگي سامان آلات جوړېدل، خود امیر عبدالرحمن خان په وخت کې یې فعالیتونه او تولیدات زیات شول، ورپسې ورپس توکران هم تولید شول چې د عسکري جامولپاره ورڅخه کار اخستل کېده. دغې ماشینخانې د سنهار له اوو بجو څخه کارپیل کاوه او د مازبگر په څلور بجو یې کارپای ته رساوه چې ټولو بناربانو د خپل کار پیل او پای له هغه سره برابر اوده. دغه حربي ماشینخانه د علم گنج په بڼه کې جوړه شوې وه.

امان الله خان غوښتل چې صنعتي ریفورم هم رامنځته کړي. خو برهالي نشو. مگر د محمدظاهر شاه د حکومت په لومړیو وختو کې په واصل آباد کې د شپږ دروازي په لوېدیځه لمنه کې د جنگلک د فابریکې په جوړولو سره د صنعتي

مجتمع پو شمېر فابريکو په کار پيل وکړ چې د موټر و تخنيکي سامانونه،
بايسکلونه لرگين صنايع او طباعت په کې تر لاس لاندې نېول شوي وو.

له هغه وروسته د کابل په لوېديځ کې داوسنې کمپني په برخه کې د
پغمان په دود لارې کې د بوتانو د گنډلو او د صابون جوړلو پو شمېر فابريکي په
پام کې ونېول شوي چې له بده مرغه هغو هم ونه کړای شول پراختيا ومومي او
وروسته بيا له هغونه د دولتي گدامونو په توگه استفاده وشوه.

د کابل په انکشاف سره هغي ته ورته صنعتي دستگاه په کار پيل وکړ
او ملي سوداگرو د دولت په مرسته ځېني دستگاوي جوړې کړي. د مثال په ډول
په ۱۳۲۹ کال کې د (۹ , ۶۰۰ , ۰۰۰) افغانيو په پانگه د حجاري فابريکي
په خواجه ملاکي په کار پيل وکړ چې په سهامي ډول پي سمنتي ډبري پرمرو
او رخامو هواري شوي ډبري او مويل فرنيچري په لوړه سطحه توليدولي.

د بوتانو د گنډلو او د څرمني فابريکي په ۱۳۳۰ کال کې د لس مليونو
افغانيو په پانگه او عمومي نساجي فابريکي په ۱۳۳۰ کال کې د ۴۶۲ مليونو
افغانيو په پانگه په کار پيل وکړ.

د کابل د بريننا د توليد فابريکه په ۱۳۳۱ کال کې د (۲۴۰) مليونو
افغانيو په سهامي ډول په سروبي کې جوړه شوه.

د کابل د سرويس شرکت ورکشاپ په ۱۳۳۱ کال کې د
(۴ , ۱۰۴ , ۰۰۰) افغانيو په پانگه په سهامي توگه.

د کابل ملي مطبعه په ۱۳۳۳ هـ ش کال (۱۵۰ , ۰۰۰) افغانيو په
پانگه د کتابونو د چاپ له پاره.

د شاکرد چيني جوړولو فابريکه په ۱۳۳۵ هـ ش کال د

(۷, ۷۰۰, ۰۰۰) افغانیو په پانگه د چيني لوښود تولید په مقصد په همدې ډول په بیلابیلو برخو کې زیاتې صنعتي فابریکې جوړې شوې چې په ۱۳۴۶ هـ ش کال کې د څرخي پله په سیمه کې د صنعتي پارک په فعالېدو سره د ښار دننه او د صنعتي پارک په برخه کې د فابریکو شمیر (۱۲۰) دستگاؤ ته لوړ شو چې د جامو، جاکټ، بوتانو، کیمیاوي سامان، صابون، کوښو، شربو، تخنیکي او عمراني چارو، گول سیخانو، د موزائیک خښتو او سمټو، درملو، د چاپ د چارو او نورو په شان د خلکو لومړنی اړتیاوی لري کولې، دلته ېې خو نمونې وړاندې کوو:

مرکزي سيلو:

په ۱۳۳۳ هـ ش، کال کې د علي آباد د غره په لوبډېځ کې د مرکزي سيلو بنسټ کېښودل شو او له درېو کالو وروسته بشپړه شوه، په څلورويشتو ساعتو کې دغی سيلو د اوږو ظرفيت ۱۸۰ تنه غنم و، خود کابل د خلکو اړتيا ېې نه شوای لري کولای، نو دهغي ترڅنگ بله سيلو جوړه شوه. دغی دويمې دستگاه په ۲۴ ساعتو کې ۱۰۰ تنه لومړی درجه اوږه او ۷۵ تنه دويمه درجه اوږه توليدول. د تهبی، برېښنا او په گودامونو کې د غنم د حرکت سېستم ټول په پام کې نېول شوی و د سيلو توليدات بازار ته دوه ډوله وړاندې کېدل: د سيلو توليدات بازار ته دوه ډوله وړاندې کېدل:

لومړی داچي اوږه ېې نانوايانو او کوپون لرونکو ته ورکول کېدل. دويم پخي ډوډی او کلچې ېې هم د سيلو په مربوطو پلورنځيو کې په ښارباتو او عسکري قعطو وېشل کېدې. په دې فابریکه کې په يوه شفت باد کار پراو کې

۶۶۴ تنو کار کاوه او د ډوډی تولید او د پخولو له پاره د مؤسسي د غوښتنې له مخې د شپې له خوا هم د کار پراو وچې د ډوډی او کلچو په تولید کې برخه درلوده. له بده مرغه په وروستيو جگړو کې دغې د ستگاه زيات زبان ولېد او بيا جوړونې او ترميم ته يې ضرورت پېدا کړ.

د آهو بوتانو د توليد فابريکه:

دغه فابريکه په ۱۳۴۰ هـ، ش کال کې د کورنۍ او بهرنۍ پانگې اچونې له مخې را منځته شوه او په ۱۳۴۲ کال کې يې د شش درک په سېمه کې په عملي توگه په کار پيل وکړ. هغه په يووولس جريبه ځمکه کې د ۱۴ مليون افغانو په پانگه پرانستل شوه وروسته بيا پوي سوېسي کمپنۍ زرډالره مرسته وکړه او د افغانو پانگه يې دېرش مليونو افغانو ته لوړه کړای شوه، د دولت شل مليونه افغانو پوره پکې شامل وې مواد يې د غوايانو پسونو او وزو پوستکي وو. توليدي برخه يې د څرمنو برابرولو په برخه کې هوازي د غويي له پوستکي څخه يې لس ډوله څرمنې توليدولې. د بوتانو توليداتو ته يې يوه ورځ کې له ۷۰۰ جوړو څخه زرو جوړو ته پرمختيا ورکړې شوه او په ۱۳۴۳ کال کې يې د کلنو توليداتو بېه دوولس نيم مليونه افغانۍ وه. خو په ۱۳۴۸ کال کې اووه دېرش نيم (۳۷, ۵) مليونه افغانو ته لوړه شوه، په هغې کې ۱۲۲ ماشينونو او ۶۵۱ تنو کار کاوه توليدات يې په کابل او بېلابېلو ولايتونو کې پلورل کېدل. دغه فابريکه په وروستيو جگړو کې بېخي وسوځېده او له مېنځه لاړه.

د بگرامبډ نساجي فابريکه:

د بگرامبډ نساجي فابريکي د جوړولو چاري په ۱۳۴۶ هـ، ش کال کې پيل او په ۱۳۴۸ کال کې پای ته ورسېدې، دا فابريکه په شل جريبه ځمکه کې جوړه شوه. ټوله پانگه يې ۲,۳۵ ملېونه سترلنگ پونډه وه. چې په ۱۹۶۶ کال کې پنځه سوه ملېونو افغانيو لوړه شوه. د دغې فابريکې بنسټ د چين د دولت په مرسته کېښودل شو، توليدي ظرفيت يې په کال کې ۱۲ ملېونه متره سپين او چارخانه او ۸۰۰ تنه تار د هېواد د صنعت گرانو او لگوونکو له پاره و، د کار گرانو شمېري ۱۷۰۰ تنو او د مامورينو شمېر يې (۱۵۰) تنو ته رسېده په لومړي وخت کې يې چينايي ماهران ۱۸۶ تنه و او وروسته بيا شمېر ۱۵ تنو ته راټيټ شو، د کورنيو کارگرانو له جملې څخه يې ۴۰۰ تنه بنځينه وې.

ورځني توليدات يې پنځوس زره متره ټوکران و چې ۴۰ رنگه و او په هغې کې ۸۰ ډوله بېلابېل ډيزاينونه په کارېدل. د تار تاوولو ۵۰ ماشينونه او د بېلابېلو ټوکرانو له پاره د او بدلو ۶۱۶ ماشينونه و چې ۵۰۴ يې د ساده ټوکرانو له پاره او ۱۱۲ يې درنگه ټوکرانو له پاره په کارېدل. د پنبې خام مواد يې له کوهستان او ۳۰۰ کېلوميټري واټن څخه برابرېدل، پوره برېښنا او اوبه يې درلودې.

توليدات يې کابل او د هېواد نورو ولايتونو ته وړاندي کېدل او زيات پېرودونکي يې درلودل، خو سامان آلات يې لوټ شوي دي.

د عقاب د بوتانو فابريکه:

دغه فابريکه د کابل د لوېديځ په ۱۲ کېلوميټري کې د پغمان په دوه

لاري کې جوړه شوي او په ۱۳۴۶ کال کې په خپل توليدي کار پيل وکړ. لومړني پانگه يې يو ملهون افغاني وه، وروسته بيا څلورو ملهونو افغانو ته لوړه شوه. په ۱۳۴۸ کال کې په دغې فابريکه کې د بوتانو د گنډلو ۶۳ ماشينونه و او مواد يې زياتره له گاونډيو هيوادو څخه کله هم له انگلستان او جرمني څخه راوړل کېدل. د دغې فابريکې توليدي ظرفيت په ورځ کې ۴۰۰ جوړو بوتانو ته رسېده. د لومړنيو موادو د گمرکي محصول ورکولو او له گاونډيو هيوادو څخه د تپتې بيې د بوتانو واردولو دهغي د توليد سطحه تر يوې اندازې را تپته کړه. په ۱۳۴۸ کال کې د کارگرانو شمېر ۱۳۰ تنه و او په ۱۳۴۹ کال کې ۷۵ تنو ته را تپت شو. څرنګه چې د بهرنيو بوتانو په وړاندې يې سيالي نه شوای کولای، نو توليدات يې د را تپيدلو په حال کې وو.

دغې فابريکه په ۱۳۴۷ کال کې ۲۳ زره جوړي بوتان په ۷,۸۲۰,۰۰۰ افغانو او په ۱۳۴۹ کال کې يې ۱۸,۵۰۰ جوړي بوتان په ۶۲۹۰,۰۰۰ افغانو په ټوله بڼه توليد کړل. چې له بده مرغه له تپيدو سره مخامخ وده او اوس غېر فعاله ده.

د کابل ضايعتي پارک:

د کابل صنايعتي پارک له ۱۳۴۷ هـ ش کال څخه وروسته د کابل په ختبخ څرخي پله کې، د حربي پوهنتون د لوېديځ دېوال تر څنګ، په پراخه سيمه کې سروې او بنسټ يې کېښودل شو. په هغه کې د نساجي، وړی او بدلو، جاکټ او بدلو جوړاېو او بدلو، د سمنټو توليدول، گول سپخانو، بوټ گنډلو، د موزاييک ډبرو، کېمياوي موادو، درملو، پلاسکو، پلاستيکونو، د مېوې د

سمون، مکروني، ساختماني دستگاوې، مشروبات، نوشابې، باپسکل او داسې نور چې په بيلا بيلو توليداتو او بيلا بيلو نومو سره څه د پاسه سل ډول ډول دستگا وو يې خپل فعاليت پېل کړ. دلته يې د بيلگې په ډول په لنډه توگه د پوې فابريکې په باب لنډې خبرې کوو (دغه ټولې فابريکې وپجاړې او له خاورو سره خاورې شوي دي.)

د وطن پلاستيک:

دې فابريکې د (۳۰) مليونو افغانيو په پانگه په ۱۲ جريبه ساحه کې په کار پېل وکړ او بيا يې پانگه پنځوس مليونو افغانيو ته لوړه کړای شوه، په هغې کې ۲۰۰ تنه کارگران چې له هغې جملې څخه دوه تنه ايرانيان وو او ۳۵ ډول ډول ماشينونه په کې په کار واچول شول. د پلاستيکي بوتانو توليدي په ورځ کې له لسونه تر ۱۲ زرو جوړو پورې و او د جنسيت له لحاظه يې د توليد بڼه نظر گاونډيو هيوادو ته غوره او بهتره وه.

په صناعتي پارک کې د هوخست د درملو د توليد فابريکه له روغتيايي پلوه او هم درملتونونو ته د درملو په وړاندې کولو کې زياتره د پاملرنې وړ گرځېدلې وه. په هر حال دغه صناعتي پارک له ۱۳۷۲ نه تر ۱۳۷۵ کال پورې د خاورو په ډيرې بدل شو، پانگه، شتمني او سامان آلات يې چور او تالان شول او کابل يو ځل بيا د پرديو د مالونو راتلو ته سترگې په لار شو.

چاپ او خپرونې:

ددې توليدي دستگاؤ تر څنگ شخصي او دولتي مطبعې، راډيو او

تلویزیون او د هغه اړوند ورکشاپونه د کابل په گوټ گوټ کې رامنځ ته شول. رادیو په ۱۳۰۲ کال په فعالیت پیل وکړ او تلویزیون په ۱۳۵۷ هـ ش کال د شمشاد دستگانه لارې په کار پیل وکړ.

نوټ: د لومړي ځل لپاره رادیو په ۱۳۰۲ هـ ش کال کابل ته راوړل شوه، په ۱۳۰۴ ش کال پر یو شمیر خاصو کسانو دیرش گوشکي رادیوگانې وویشل شوې، په ۱۳۰۷ ش کال د ۲۰۰ کیلو واټو په ظرفیت په کابل کې یوه دستگانه په کار واچوله شوه.

د ۱۳۱۰-۱۳۱۲ هـ ش کلونو ترمنځ د کورنیو چارو وزارت په چوکاټ کې د کابل رادیو فعالیت کاوه. له ۱۳۱۶ هـ ش کال وروسته کابل رادیو خپل پراختیایي پړاوونه وهل. په ۱۳۳۰ کال کې د کابل رادیو نوم په رادیو افغانستان واوښت او په منځنیو اولنیو خپوښی خپرونې کولې چې تراوسه ادامه لري. په ۱۲۸۳ هـ ش کال د امیر شیر علیخان دواکمنی پرمهال د شمس النهار په نامه لومړنۍ جریده له چاپه راووتله او لومړنۍ سنگی مطبعه هم وکارول شوه. د امیر حبیب الله خان په وخت کې (۱۹۰۶م) د سراج الاخبار اوونیزه د سراج الاخبار په مطبعه کې چاپ شوه، په همدې مهال حروفی مطبعه هم کابل ته راوړل شوه. د عنايت په نامه یوه بله مطبعه هم د حروفی چاپ د وسایلو او د زنگو گرافي دستگانه په لرلو، جوړه شوه. د امان الله خان په وخت کې د امان افغان جریدې د سراج الاخبار ځای ونیو. هغه وخت په کابل ښار کې ۲۹ ورځپانې، اوونیزې او مجلې چاپیدلې. انیس د یوې آزادې ورځپانې په توگه چاپ او خپور شو. اصلاح د محمد نادر شاه په وخت کې په خپرونو پیل وکړ او د خپرونو ډېره ځلانده مرحله د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د مطبوعاتو روښانه

دورد د چې له ۱۳۵۰ کال ۱۴ ورځپاڼې، ۲۹ اوونيزې (جریدې) او ۲۷ مجلې چاپ او خپریدلې چې له دې جملې څخه ۴ ورځپاڼې، ۸ جریدې او ۲۴ مجلې په رسمی ډول د کابل مربوطې وې هغه هم په لاندې توگه:

الف: د کابل ورځپاڼې

- ۱- د اصلاح ورځپاڼه، د تاسیس کال ۱۳۰۸ ش
  - ۲- د انیس ورځپاڼه، د تاسیس کال ۱۳۰۶ ش
  - ۳- د هیواد ورځپاڼه، د تاسیس کال ۱۳۲۸ ش
  - ۴- د کابل تایمز ورځپاڼه په انګلیسي، د تاسیس کال ۱۳۴۰ ش
- دغه ټولې ورځپاڼې او جریدې په ملي مطبعه، دولتي مطبعه، عسکري مطبعه او د پوهنې مطبعه کې چاپېدلې او په کابل بنار کې په کمپیوټر مجهزې زیاتې وړې مطبعې شته چې د مجلو، جریدو او ورځپاڼو اړتیاوې پوره کولی شي.

ب: هغه اوونيزې (جریدې) چې په اوونيزه توگه په مرکز کې خپریدې:

گڼه	د اوونيزې نوم	مربوط ارگان	د تاسیس کال
۱-	د پامیر جریده	بنار والی	۱۳۳۰ هـ.ش
۲-	د زیرې جریده	پښتو ټولنه	۱۳۱۶ هـ.ش
۳-	د روغتیا زیری جریده	د روغتیا وزارت	۱۳۲۸ هـ.ش
۴-	د اقتصاد جریده	د سوداګرۍ اتاقونه	۱۳۱۰ هـ.ش
۵-	رسمي جریده	د عدلیې وزارت	۱۳۴۲ هـ.ش
۶-	د ولسي جرګې جریده	ولسي جرګه	۱۳۴۴ هـ.ش
۷-	د ګرځندوی جریده	په خپله ګرځندوی	۱۳۴۷ هـ.ش
۸-	د خبرونو جریده	د پوهنې وزارت	۱۳۳۰ هـ.ش

ج- هغه مجلې چې په مرکز کې خپریدې:

- ۱- ژوندون مجله د ژوندون د خپرونو مؤسسه ۱۳۲۷ هـ.ش
- ۲- پښتون بزغ راډیو افغانستان ۱۳۱۹ هـ.ش
- ۳- پیام حق مجله د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۳۱ هـ.ش
- ۴- افغانستان مجله په انګلیسي ژبه، د تاریخ ټولنه ۱۳۲۷ هـ.ش (۱)
- ۵- د کابل کالني د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۱۱ هـ.ش
- ۶- میرمن مجله د میرمنو ټولني ریاست ۱۳۳۲ هـ.ش
- ۷- عرفان مجله د پوهني وزارت ۱۳۳۲ هـ.ش
- ۸- سپانس مجله د علومو پوهنځي ۱۳۴۱ هـ.ش
- ۹- قضا مجله ستره محکمه ۱۳۴۶ هـ.ش
- ۱۰- د کوچنیا نوبزغ مجله د پوهني وزارت ۱۳۳۸ هـ.ش
- ۱۱- د ادب مجله د ادبیاتو پوهنځي ۱۳۳۲ هـ.ش
- ۱۲- د کابل پوهنتون خپرونه (مجله) کابل پوهنتون ۱۳۳۸ هـ.ش
- ۱۳- د جغرافیه مجله د ادبیاتو پوهنځي ۱۳۴۱ هـ.ش
- ۱۴- ورمي مجله د ادبیاتو پوهنځي ۱۳۳۶ هـ.ش
- ۱۵- وپسامجله تجارتي بانک ۱۳۲۸ هـ.ش
- ۱۶- اردو مجله د ملي دفاع وزارت ۱۲۹۲ هـ.ش
- ۱۷- طبي بولتن د طب پوهنځي ۱۳۳۵ هـ.ش
- ۱۸- د حربي پوهنتون مجله حربي پوهنتون ۱۳۴۳ هـ.ش
- ۱۹- د هوا مجله د ملکي هوايي چلند ریاست ۱۳۳۶ هـ.ش

(۱) په ۱۳۵۷ کال کې د افغانستان د علومو اکاډمي له تاسیس سره سم د افغانستان د تاریخ ټولنه د علومو له اکاډمي سره مدغم او دواړه مجلې یې افغانستان او آریانا اوس په دې اکاډمي پورې اړه لري. (ژباړن)

- ۲۰- د بدني روزني مجله کابل پوهنتون ۱۳۳۸ هـ. ش
- ۲۱- د آريانا مجله تاريخ ټولنه ۱۳۲۱ هـ. ش
- ۲۲- د لمر مجله د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۴۹ هـ. ش
- ۲۳- د کورچنپانو انيس مجله د انيس خپرنډوبه موسسه ۱۳۴۸ هـ. ش
- په مرکز کې دملي جرید و فهرست: دا جریدې پخوا خپريدلې خواوس نه چاپيږي:

د جريدې نوم	د امتياز خاوند	ګڼه
کاروان ورځپاڼه	صباح الدين کشکي	۱
مساوات	عبدالشکور رشاد	۲
ترجمان	علي اصغر بشير هروي	۳
سبا	غلام نبي خاطر	۴
خيبر	محب الرحمان هوسا	۵
ګڼيځ	منهاج الدين ګڼيځ	۶
پکتيکا	شاه زمان وريځ	۷
اتحاد ملي	عبدالحميد مزده	۸
پيام وجدان	عبدالرؤف ترکمني	۹
روزگار	محمد يوسف فرید	۱۰
افکارنو	انجنیر نور الله نورزاده	۱۱
پیکار	غلام محمد الماسک	۱۲
ملت	فدا محمد فدائي	۱۳
افغان	محمد حسن ولس مل	۱۴
ندای حق	مولوی عبدالستار صديقي	۱۵
شوځک	عبدالعزيز مختار	۱۶
صدای عوام	عبدالرحيم فوزان	۱۷
سپیددم	سيد محمد بامداد	۱۸
جبهه، ملي	عبدالرب اخلاقي	۱۹
پروانه	امان الله پروانه	۲۰
شعله، جاويد	عبدالرحيم محمودی	۲۱

د کابل مشاهیر: (۱)

د کابل په ښکلي اوښه آب و هوا کې پوهان، فضلا، عارفان، هنر مندان او بي شمېره اتلان (قهرمانان) روزل شوي او د تاريخ په پاڼو کې يې خپل نومونه د تل لپاره پرېښي دي. دهغو ټولو له پېژندنې د زرمه کاغذ مشنوي جوړېږي. مور د دې کتاب د حوصلي په پام کې نېولو له مخې په لنډه توگه د ځينو بادونه کوو:

۱- شيخ سعد الدين انصاري (۱۱۰۸-۱۱۹۸ هـ ش):

زموږ د هېواد نومبالي عارف، شاعر او صوفي چې په «حاجي صاحب پايمنار او «حاجي صاحب ده يحيي» مشهورو، آثار يې ۴۳ ټوکه ښوول شوي او د وخت د نومبالي، علمي او روحاني شخصيت مولانا عبدالقهار زوي و.

۲- استاد بهتاب (۱۲۷۰-۱۳۴۷ هـ ش):

عالم، فاضل او د هېواد منلي ادیب استاد عبدالحق بهتاب د ملا عبد الاحد عطار زوی د کابل په قصاب کوڅه کې زېږېدلي او کلونه کلونه يې د ښوونکي، د کابل پوهنتون د استاد او د سناتور په توگه هېواد ته خدمت کړي او د کابل پوهنتون له خوا د پوهاند د افتخاري علمي رتبې په ترلاسه کولو برېالي شوی دی. له استاد نه په نظم او نثر کې ارزښتناک آثار را پاتې دي.

۳- عبدالهادي داوي پرېشان (۱۲۷۷-۱۳۶۶ هـ ش)

د افغانستان وتلی سیاستپوه، فاضل، لېکوال او شاعر د عبد الاحد زوی چې د علیمردان ښي کې زېږېدلي او د برتانېاله دولت سره د

افغانستان د استقلال د مذاکراتو د هيات غړي و. له هغه نه په نظم او نثر زيات شمير آثار پاتې دي.

۴- عبدالحسين توفيق (زېږېدنه ۱۲۹۷ هـ ش):

د دري ژبې له وتليو شاعرانو او ليکوالو څخه دی، چي له شوره ډک شعرونه لري.

۵- ميرزا محمد جاذبي (مړېنه ۱۲۶۰ هـ ش):

په ملامتيزه شعر د ملا محمد اسماعيل زوی مشهور عارف چي د طريقت خلور طريقې پي رهبري کولې، نو مورې د چاردهي په قلعه واحد کې اوسېده. د چنل ستون د واصل آباد د غره په لمن کې د هغه جاذب مزار د زرونو د خاوندانو زيارتگاه ده.

۶- محمد ابراهيم خليل (۱۲۷۷-۱۳۶۷ هـ ش):

د هېواد دغه مشهور خطاط، ليکوال او شاعر د ميرزا محمد افضل زوی و. څه موده پي د امان الله خان د دربار د منشي په توگه دنده (وظیفه) ترسره کوله او بو وخت پي د تکړه ژورنالېست په حيث خدمت کاوه. له هغه نه زيات شمير آثار پاتې دي.

۷- خليل الله خليلي (۱۲۷۸-۱۳۶۶ هـ ش):

دغه نومبالي شاعر او وتلي ليکوال د ميرزا محمد حسين زوی دی چي د کابل د باغ جهان ارا په سېمه کې پي سترگي پرانېستي دي. ده د پوهنتون د استاد، د شوراد وکيل او سفير په توگه دندې ترسره کړي. له زياتو خدمتونو وروسته د هجرت په پاتوې کې وفات شو.

۸- غلام سرور دهقان (۱۲۹۸-۱۳۶۲ هـ ش):

شاعر او عارف، خطاط د میرزا محمد اعظم زوی دی چې د کابل په ده بوري کې اوسېده. پر اداری او دولتي چارو برسیره یې عرفان او تصوف ته هم پام اړولی و. د شعرونو دیوان یې د (مزرعه، دهقان) په نامه چاپ شوی دی.

۹- شاق جمال (مړینه: ۱۳۵۰ هـ ش):

ارواښاد میر غلام حضرت شابق په شابق جمال مشهور د امیر حبیب الله خان د زمانې له شاعرانو څخه دی. هغه خور ژبی، د سلبقي خاوند وېناوال، ظریف او حاضر ځواب و. پلار یې حافظ میر جمال الدین نومېده.

۱۰- محمد ابراهیم صفا (۱۲۸۹ هـ ش):

محمد ابراهیم صفا د محمد صفر زوی، د هېواد مشهور وېناوال دی چې حساسې دولتي دندې یې تر سره کړي دي. له آثارو څخه یې نوای کهنساران او مختصر منطق چاپ شوي دي.

۱۱- ضیاء قار بزاده (زیربډنه ۱۳۰۰ هـ ش):

دغه د لور مقام خاوند شاعر، لېکوال او هنرمند د تازه شعرونو په وپلو برسیره د موسیقي په هنر هم برلاسي (مسلط) و، د هغه ډېرو اشعارو د خپرونو پانې ښکلې کړي او مشهورو سندر غاړو هم وپلي دي.

۱۲- میر محمد علي آزاد (۱۲۵۹-۱۳۲۳ هـ ش):

آزاد کابلي د کابل د بالا حصار په لمنه کې نړۍ ته سترگي پرانېستي او د حبیب الله خان د دورې د لومړۍ ډلې او نومېالېو شاعرانو څخه دي چې له آثارو څخه یې: د سراج الاخلاق، د سعدي د گلستان نظم، نخلستان، د

غزلباتو دېوان، د شيخ محي الدين بن عربي د وصاها و ترجمه او د آزاد
ذخيره نومونه ياد ولي شو.

۱۳- صوفي عشقري (۱۲۷۱-۱۳۵۸ هـ ش):

صوفي غلام نبي عشقري د عبدالرحيم زوي دی چې د پغمان په چهلتن
کې زيږيدلي او اولسي خورژبی شاعرو. هغه د خپل عمر کلونه په بواختوب، د
نصوارو په پلورلو، صحافت او شعرويلو تير کړل دی.

۱۴- مير غلام محمد غبار (۱۲۷۶-۱۳۵۶ هـ ش)

مؤرخ، ليکوال، سياست پوه، د خوځښت او حرکت غوښتونکی چې
مشهور اثر يې (افغانستان در مسير تاريخ) د هغه پيژندنه تلپاتې کړه. د پلار
نوم يې سيد محبوب و.

۱۵- قاری عبدالله (۱۲۵۲-۱۳۲۲ هـ ش)

د هيواد دغه نوميالی عالم، شاعر او ليکوال د حافظ قطب الدين زوی
و. استاد د حبيبي ليسي له لومړينو ښونکو څخه وو. او د ملک الشعراء
ويارمن لقب يې ترلاسه کړی و. د اشعارو پرديوان سربيره له استاد څخه نور يې
شمير آثار هم پاتې دي.

۱۶- عبدالعلي مستغنی (۱۲۵۷-۱۳۵۷ هـ ش):

د ملا رمضان زوی او د امير حبيب الله خان د وخت له زبردستو ويناوالو
څخه دی چې په پښتو او دري ژبو يې شعرونه ويل او ډير آثار ترې پاتې دي.

۱۷- آمنه فدوی (۱۲۴۱-۱۳۰۴ هـ ش):

د هيواد نوميالی اديبه شاعره، مفسره، محدثه او ليکواله، د سردار نور

محمد خان لور وده. له هغې نه ډیر منثور او منظوم آثار راپاتې دي. آمني فدوي حج ته د تگ په لاره کې د یوه موټر د ټکر له امله خان حق ته سپارلی دی. چې په بیت المقدس کې د حضرت بلال (رض) د زیارت تر څنگ خاورو ته سپارل شوي ده.

۱۸- احمد علی کهزاد (۱۲۸۷-۱۳۶۲ هـ.ش):

د هیواد پیژندل شوی تاریخ لیکونکی احمد علي کهزاد د میرزا محمد علی زوی په مهمو دولتي ادارو کې د دندو د اجرا تر څنگ کې تر ډیر شوزیات تاریخې آثار هم لیکلي دي او همدارنگه یې له شعر و یلو سره هم مینه درلوده.

۱۹- عبدالغفور بریښنا (۱۲۸۲-۱۳۵۲ هـ.ش):

د هیواد هغه ممتاز مثل، انځور گر او هنرمند دی چې هنري آثار یې له نړیوالو شاهکارونو څخه گڼل کیږي. استاد بریښنا لومړنی افغانی هنرمند دی چې د انځور گری او رسامی په څانگه کې یې لوړې زده کړې درلودې.

اووم خپرکی

د کابل نزولني حرکت او د ږنگیدو پړاو

له ۱۳۵۷ هـ.ش کال څخه را په دیخوا د کابل ښار د شاته تگ پر لور روان وو او ورو ورو د توغندیو تخریبونو هغه تهديد اوډه. خوله ۱۳۷۲ نه تر ۱۳۷۵ کاله کابل د وحشت، تخریب چوراو تالان په ډیر بد حالت کې واقع شو چې په پایله کې لاندینی سیمی وړانې اوله منځه لاړې:

لویدیځ او جنوب لویدیځ:

د افشار د غره جنوب ته له قرغی نه د مامورینو تر کارتې اوله خوشحال خان مینې او قلعه، واحد څخه د تاج بیگ تر غونډې او د دارالامان ترمانې او د چهلستون له مانی څخه تر واصل آباد، گذرگاه، بریکوټ، د کابل ژوبن د شیر شاه مینې د لوی واټ په اوږدو کې، دریمه کارته، جمال مینه او کابل پوهنتون، د سیلو، ترانسپورتي مرکزونو او برقي بسونو په شمول ځایونه ږنگ شول.

په دې لویدیځه او جنوب لویدیځه ساحه کې ټول صنعتي کلتوري، عرفاني، روغتیایی تاسیسات، فابریکې، شخصي کورونه، پارکونه، واټونه، د تیلیفون ډاگې، سیلو، جوماتونه، لابراتوارونه، کتابتونونه، پولي تخنیک

کابل پوهنتون، روغتونونه، د جنگلک فابریکه، سینما گانې، د نجاري او حجاري فابریکې، عالی لیسې، ورکتونونه، ژوبن او دده همزنگ د محبس سیمه په خاورو او ایرو بدله شوه.

د گذرگاہ ختیځ:

د گذرگاہ له پله څخه د پامیر سینما پر لورې، د ماشینخانې سیمه، د کابل سیند دواړه خواوې تر شاد دوشمشیره (علیه الرحمه). د میوند واک په استقامت میوند واک، زور بنار، چند اول، شور بازار، باغ علي مردان، د پل خشتي د جومات مخامخ سیمه، د مراد خانې او ملي بس تصدې منځنۍ سیمه، شش درک د مکروریان تر پله پورې د لومړي مکروریان په شمول، د مرنجان د غونډۍ دواړه خواوې د شاد شهید په شمول بالاحصار، سید نور محمد شاه مینه تر یک لنگه کوتله او د جشن سیمه له یوې مخې ښکته او بې درنگه په خاورو او ایرو بدل شول.

د مکروریانو د لوی پله ختیځ:

له دې ساحې وروسته د کابل - څرخي پله د سرک په اوږدو کې ټول تاسیسات، شخصي او دولتي ودانې د پلچرخي تر تنگي د افسو تر، د کابل بریښنا ادارې، گمرک او د صنعتي پارک ټول تاسیسات، حربي پوهنتون، زغرواله قوادا ټول له چته تر بنسټه له خاورو سره خاورې شول.

په همدې ترتیب د پغمان د دوه لارې له کمپنۍ څخه تر پلچرخي او تنگ غارو پورې ټولې صنعتي، تخنیکي او تولیدي دستگاه گانې له منځه لاړې.

د غوړ اړادې وړاندې کابل یو ځل بیا له صنعتي، کلتوري او بشري ځواک څخه بې برخې او ضعیف کړ.

په همدې توګه د (۵۰۰,۰۰۰) زرو په حدود کې د کابل او سیدونکي له خپله ځایه او خپل استوګنځي څخه یا مسافر او پردې وطن ته په مهاجرت مجبور شول یا څه نا څه شهیدان شول. مالونه یې چور، خپله بې کوره اواره، متواری او در په در شول. د ژړا او چیغو غږ یې د چا غور ته ونه رسید.

د کابل د بیارغونې لپاره څه باید وکړو؟

ددې پوښتنې په وړاندې د کابل ښار د بیارغونې او ودانولو په باب باید څرګنده کړو چې له وسله والو افرادو نه یوې لنډ مهالې ادارې ته د واک لیدول او دهغې په دوام انتقالی حکومت د افغانستان د بیارغونې په تیرد بیا د کابل ښار لپاره له ځان سره نوی زیری ډالی کوي.

بشپړ باور لرو چې د موقت حکومت د پروسې په عملي کیدو سره چې د کابل په ښار او د هیواد په نورو سیمو کې سوله، امنیت او د افغانانو مصونیت تأمین شوي او دهغه په رڼا کې د بیارغونې پلانونه او پروګرامونه عملي کیږي.

لکه څنګه چې د مخه ورتنه اشاره وشوه کابل د پغمان له دوه لارې نه ته څرخي پله پورې د کابل سیند د غاړو په اوږدو کې ږنگ او خراب شوی دي. د ۱۳۶۸ هـ. ش کال د احصائې له مخې د ږنگو شوو ناحیو د نفوسو او کورنېو

شمیر په لاندې ډول وو:

د رنگې شوی ناحیې	نفوس	د کورنیو شمیر	د رنگیدو سلمې
پنځمه ناحیه د قلعه واحد په شمول	۱۴۷,۰۰۰	۲۱۳۰۴	په سلوکې ۵۰
دریمه ناحیه	۹۸,۲۰۰	۱۴۸۷۹	په سلوکې ۱۰۰
دویمه ناحیه	۵۴,۶۰۰	۸۸۰۶	په سلوکې ۵۰
لومړۍ ناحیه	۹۷,۳۰۰	۱۸۸۵۰	په سلوکې ۱۰۰
اتمه ناحیه	۱۱۷,۹۰۰	۱۷۳۳۸	په سلوکې ۵۰
اوومه ناحیه	۱۶۹,۰۰۰	۲۴۸۵۲	په سلوکې ۵۰

په دې حساب د (۵۰۰,۰۰۰) زرو په شاوخوا کې کسانو په

۱۳۷۵-۱۳۷۲ کلونو کې کابل پریښی دي. د کابل په لویدیځ، د کابل په

مرکز، په رحمان مینه، او شاه شهید علیه الرحمه کې زیاتره کورونه وړان او چور

شوي دي او په دې ترڅ کې ټولې صنعتي او تجارتي دستګاه ګانې، ښوونځي،

د اوبو رسولو شبکې، د بریښنا شبکې، تېلفون، تعلیمی مؤسسی، پوهنتون او

نورې بیلګې یې په بشپړ توګه له منځه تللي دي، بنأد بیارغونې محترم وزارت

دې پاملرنه وکړي خو په دې ډګر کې د لاندینیو وزارتونو د کار پوهانو په مرسته

د تخریب ساحه، د تخریب بڼه او د هغه احتمالي بر آورد تعیین او تثبیت کړی:

- د پوهنې د وزارت کارپوهان دې د ښوونځیو او لیسو وړانې او

تخریب وڅیړي.

- د لوړو زده کړو وزارت کارپوهان دې د پوهنتون او د لوړو زده کړو د

مؤسسو تخریبات او وړانې وڅیړي.

د اوبو لګولو او د بریښنا د انرژي وزارتونو کار پوهان دې د اوبو رسولو

او بریښنا د شبکو وړانې وڅیړي.

- د مخابراتو وزارت کارپوهان دې د تيلفون د شبکو تخريبات وڅيړي.
- د صنايعو د وزارت کارپوهان دې صناعتي مرکزونه او تخنيکی
دستگاه گانی وڅيړي.

د فوايد عامې او ساختماني وزارت دې لارې او سرکونه وڅيړي.
له هغه وروسته چې د کارپوهانو مقدماتی چارې ترسره شوي او يو
تخمینی برآورد وړاندې شو، د بيارغونې محترم وزارت دې له ذيعلاقه هيوادو
څخه د مالی وجوهاتو د برابرولو په لټه کې شي.

- د نړيوال وجهي صندوق، اسلامي هيوادونو، د امريکا متحده
ایالاتو، انگلستان اروپايي ټولني، چاپان او شمالي، ختيځو لويديځو گاونډيو
په مرسته د کارپوهانو بشپړه توگه د پانگې اچونې او زيرمه کولو او سامان
آلاتو د جلبولو لارې ولټوي.

- د بيارغاونې په برخه کې لومړيتوبونه، د لنډې مودې
بيارغونه، د اوږدې مودې بيارغونه، فرهنگي او کلتوري بيارغونه،
د اتول په پام کې ونیول شي.

- د کورونو او استوگنځيو، روغتونونو، ښوونځيو او روزنيزو مؤسسو
ټولې ودانۍ دې په ټاکلو تصنيفونو او کټگوريو کې مطالعه شي.

- هڅه دې وشي چې د بيارغاونې د هرې برخې په باب له تحويلونکي
مرجع سره توأمیت ورکړل شي. هغه ژر بشپړيدونکي ودانۍ چې هغو ته د
لومړيتوب حق ورکول کيږي، ډير ژر له تحويلونکو سره په اړيکو کې د هغو
درغاونې کار پيل شي. د اوږدې مودې اوزيات لگښتي پروژې دې له لويو
تحويلونکو هيوادونو سره په دويمه مرحله کې په پام کې ونيسي، خود هغو کار
بايد له همدا اوسه پيل او په دې اړه جدي تدابيرونېول شي، خود کار پایله د

کابل د بیارغونې په گټه پای ته ورسیري: په هرڅه برخه کې کاري او فني ډلې (تیمونه) ضروري دي خو د چارو د پرمخبیولو او سرعت په باب د بیارغاونې وزارت ته ډاډه وړ کړي او غوره لارې چارې ولټول شي.

د کابل بنار د بیارغاونې په اړه باید هر وزارت، هر تصدی او لوی ریاستونه د بیارغونې د ساحو د تثبیت واکمن کیمسیونونه ولري. خو په مستقیمه توگه په بیارغونې پورې اړوند مسایل تعیین، تثبیت او مربوطې ادارې ته یې وړاندې کړي او ټول د بیارغاونې په وزارت کې توحید شي.

لازمه بلل کیږي چې د بیارغاونې لپاره یوه ځانگړې خپرونه رامنځ ته شي خو د بیارغاونې ساحې، د بیارغاونې بڼه، څرنگوالی او له دې ستونزې نه دوټلو لارې پکې منعکس شي.

د کابل بنار د ماستر پلان په اړه:

د کابل بنار د ماستر پلان په اړه باید وویل شي چې د کابل بنار بیارغاونه دې په اوسني بنسټیز جوړښت تر سره شي. ځکه چې په ماستر پلان کې په بشپړه توگه خو پوریزې ودانۍ په نظر کې نیول شوي دي. شنی ساحې ته پراختیا ورکړه شوې او په پام کې وو چې په زیاتره ځایو کې یو پوریزې ودانۍ وړاندي شي، خو د دغه پلان عملي کول دوه لویې نیمگړتیاوې لري:

۱- د کابل خلک مالي توان نه لري خو دغه د روند بار او زیات لگښت وزغمي. ځکه چې د دوه نیمو لسیزو جنگ جگړو اوبی ځایه کیدو د خلکو توان او حوصله له منځه وړې ده.

۲- په لوړ پوړیزو او خو پوریزو ودانیو کې ژوند کول د شورو پانود ژوند د اکثریت مجوزه ده او په هغه ماستر پلان کې د شوروی د کار پوهانو او

مهندسينو ذهنيت ته انعكاس ورکړل شوی و چې د کابل اوسيدونکي غوره گڼي خو خپل ځانگړی (انفرادی) کورونه په خپلو دوديزو احاطو سره وساتي او په ورواولو يو محدودو کې له خپلې فاميلي آزادی څخه برخمن واوسي.

د کابل ښار د وضعې د ښه کولو بيارغاونه:

دا به غوره وي چې د سخي د غاښی په برخه کې يولوی تونل رامنځته شی خو د کابل لويديځې ناحیې د کابل له شمال او مرکز سره وصل کاندې او د گذرگاه او باغ بالا ترمنځ ترافیکي فشار له منځه يوسي.

کابل ښاروالي او امنيتي ادارې به دنده ولري ترڅو د ښار د عمومي واټونو او پليولارو مؤقت او سيار دوکانونه له مخې لري کړي، ځکه چې دغه وضعه په ښار کې غير عادي گڼه گونه را منځته کوي، په سرکونو او پليولارو کې تگ راتگ اخلاص او هم ښاري ترافیک له خنډونو سره مخامخ کوي. دويم دا چې د ښار نظافت او حفظ الصحة غير مطمئن او ملوټه کوي.

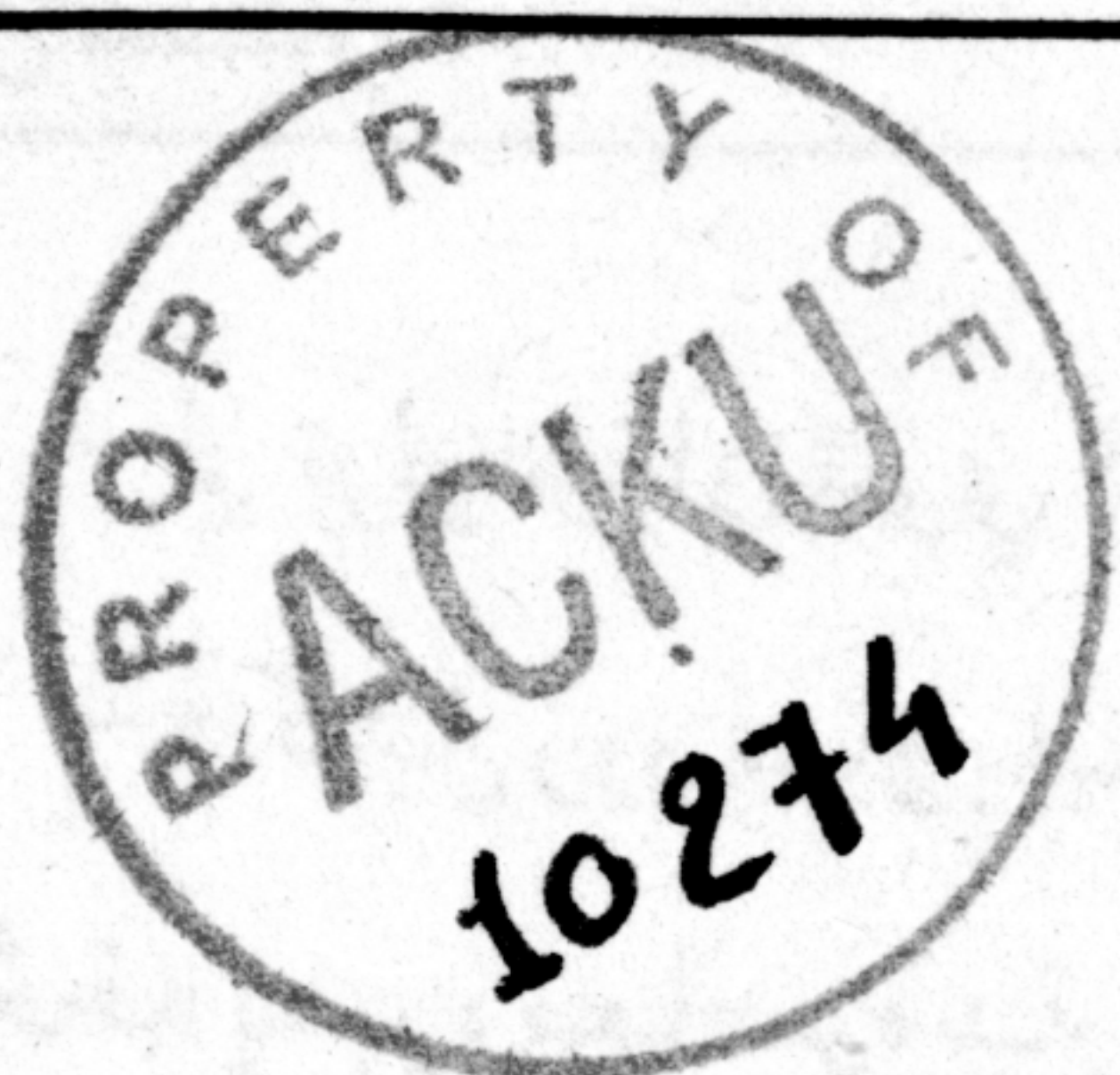
- ترافیکي څراغونه دې په کمپيوټري سيستم عيار شي، ټاکلی ثابتې او سيارې کنټرولي نقطې دې ولري.

د مسکوني او رهائشي سيمو بيارغاونه:

- کابل ښاروالي د کابل خلکو ته يوه عمومي بلنه په پام کې ولري خو دځښتن په مستقېمه مراجعه او مشاهده اړوند کورونه او ناحیې، د خسارې او تخريب ښه او اندازه تثبيت شي.

- د استفادې نه وړ خاورې دورې او دورانو شوو کورونو پاتې شوني بايد له کورونو او د ښار له ناحيو څخه لرې کړای شي.

- لږ تر لږه وړان شوي کورونه پاک او د کار لپاره دې چمتو شي.
- د کابل زوړ ښار بايد د بيارغاوونې پړاو ته ورننوزي، اوله دې خراب حالت څخه په يوه معاصره ښاري هسته بدل شي. د کابل د زاړه ښار د بيارغاوونې په وخت کې دې د گذرونو او تاريخي ځايونو نومونه وساتل شي.
- د کابل بالاحصار او د شير دروازی پرسر پراته ديوالونه دې د تاريخي ودانيو په توگه وساتل شي او د گرځندويانو او سيلانيانو، لرغونپوهانو د ليدلو او کتنې لپاره دې چمتو شي او دهغو د لويدلو او زيات تخريب مخنيوی دې وشي او دهغو عايد دې د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته ورکړل شي.
- وړاندیز کېږي چې د شير دروازی د غره له څوکې دې تر بالاحصار پورې د هوايي ترانسپورت کېبلونه وغزول شي او هم دې د شير دروازی د غره له څوکې د آسمایي غره تر څوکې د هوايي ترانسپورتې کوچونو بريننايي کېبلونه په پام کې ونیول شي. خو د شير دروازی د غره لپاسه د ديوالونه او د کابل ښکلې او توريستيکي منظره؛ سيلانيان، گرځندويان او نور مراجعین له هوانه په مستقیمه توگه وگوري په بشپړ باور سره ويلاي شو چې د کابل لپاره به له دې درکه د يادونې وړ عايد ترلاسه شي.
- په پای کې د لنډ مهاله حکومت د موجوديت او د انتقالي حکومت د زيرې، سياسي ثبات او امنيت په پام کې نيولو سره دې روڼ اندو (روښانفکرو)، کارپوهانو، سوداگرو او تکنوکراتانو ته د نړۍ په سطحه يوه عمومي بلنه ورکړه شي، خو ټول يو بل ته لاسونه سره ورکړي، د کابل او هيواد په بيارغاونه کې کارنده ونډه واخلي او په بيلابيلو برخو کې يې له تجربو څخه استفاده وشي. په همدې هيله.

د مأخذونو لړلیک

- آریانا دایرة المعارف، اطلاعات او کلتور، په شپږو ټوکونو کې، ۱۳۴۶ هـ. ش.
- آهنگ، محمد کاظم. تاریخ مختصر وسایل رسانه های جمعی در افغانستان، توانا، اریک، د اکبر د اطلاعاتی او نشراتی منابعو مرکز، پېښور، ۱۳۸۰ هـ. ش.
- حبیبی، عبدالحی. بالاحصار کابل، د کابل پوهنتون مجله، ۱۳۴۸ هـ. ش.
- ذهین، عبدالرسول. شهر کابل، د جغرافیې مجله، کابل پوهنتون، ۱۳۴۸ هـ. ش.
- سالنامه، احصائیه مرکزی. نفوس نواحی شهری، کابل، ۱۳۵۸ هـ. ش.
- سالنامه، احصائیه مرکزی. نفوس نواحی شهری، کابل، ۱۳۷۵ هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. جغرافیای شهری، درسی متن، کابل پوهنتون، ۱۳۶۱ هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. شهر کابل، د جغرافیې مجله، کابل پوهنتون، ۱۳۴۴ هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. کابل مجله، انگلیسی متن، پښتو ټولنه، ۱۳۵۴ هـ. ش.
- عارض، غلام جیلانی. کابل دیروز... د پېښور چاپ، ۱۳۷۷ هـ. ش.
- غبار، میر غلام محمد. افغانستان در مسیر تاریخ، ۱۳۴۶ هـ. ش.
- مرغښت. رهنمای کابل، کابل بناروالی، ۱۳۵۰ هـ. ش.
- فقیر، احمد فواد. نواحی شهری، شخصی یادداشت، ۱۳۸۰ هـ. ش.
- فاولز. ل. گری سکونت در شهر، ژورنال جغرافیه نمره، المان، ۱۹۷۲ م.
- ورکشاپ طرح پالیسی ملی مسکن در افغانستان، کابل، د ۱۳۶۹ هـ. ش کال سنبله.
- یمین، محمد حسین. افغانستان تاریخی، د پېښور چاپ، ۱۳۸۰ هـ. ش.

د اړیک د گرځنده کتابتونونو د ادارې خپاره شوی کتابونه

۶۳- شاهراه های افغانستان ۶۴- د افغانستان لوي لاري ۶۵- ورزش ۶۶- ورزش (پښتو) ۶۷- تاريخ مختصر وسایل اطلاعات جمعې در افغانستان ۶۸- په افغانستان کې د ډله ايزو اړیکو وسایلو لنډه تاريخ ۶۹- سيمای محیط زیست افغانستان ۷۰- د افغانستان د چاپیریال بڼه ۷۱- اقتصاد ۷۲- اقتصاد (پښتو) ۷۳- تخنیک ابتدایی رادیو ۷۴- د رادیو لومړنی تخنیک ۷۵- د افغانستان مشاهیر (دویم ټوک) ۷۶- مشاهیر افغانستان (جلد سوم) ۷۷- دانستی های مالداري و وترنری ۷۸- د وترنری او مالداري په هکله لارښوونې ۷۹- صنایع دستی افغانستان ۸۰- د افغانستان لاسي صنایع ۸۱- هرات در دورد- تیموری ها ۸۲- هرات د تیموریانو په دوره کې ۸۳- نباتات صنعتی ۸۴- صنعتی بونی ۸۵- جهان نما ۸۶- نړی، بنود ۸۷- گلسته، اطفال ۸۸- د ماشومانو گل غونچه ۸۹- آب های تحت الارضی و معدنی افغانستان ۹۰- د افغانستان ترڅمکې لاندې او کانی اوبه ۹۱- روغه ټولنه ۹۲- جامعه، صحمد ۹۳- شهر کابل در طی قرون	۲۲- مشاهیر افغانستان ۳۳- د افغانستان کلک پوستي میوي ۳۴- میوه های سخت پوست افغانستان ۳۵- جغرافیای ولایات افغانستان ۳۶- د افغانستان د ولایتونو جغرافیه ۳۷- تکنالوژی بایوگاز ۳۸- د بایوگاز تکنالوژی ۳۹- پر خوری یا خود خوري ۴۰- ډیر خوراکی ۴۱- بازی های عامیانه اطفال ۴۲- د ماشومانو ولسي لوبې ۴۳- ۴۴- لنډي ها ۴۵- رهنمای تشخیص و تداوی امراض چشم، گوش، گلو و بینی ۴۶- دسترگو، غور، ستوني او پزی ناروغیو د تشخیص او درملنی لارښود. ۴۷- سرگرمی با تجربه های علمی ۴۸- په عملي تجربو سره وخت تیروول ۴۹- په افغانستان کې کانی زیرمی ۵۰- ذخایر معدنی افغانستان ۵۱- اساسات ماهی پروری ۵۲- د کبانو د روزلو لارښوونې ۵۳- اوبه د ژوند سرچینه ۵۴- آب سر چشمه، حیات ۵۵- تدبیر منزل ۵۶- د کور سمبالښت ۵۷- سبزی ها ۵۸- سابه ۵۹- د افغانستان مشاهیر (دویم ټوک) ۶۰- مشاهیر افغانستان (جلد دوم) ۶۱- توصیه های مفید برای انکشاف باغداری در افغانستان ۶۲- په افغانستان کې د باغونو د پرمختگ په هکله گټورې لارښوونې	۱- د افغانستان عمومی جغرافیه ۲- جغرافیای عمومی افغانستان ۳- د افغانستان تاریخی ودانی ۴- بناهای تاریخی افغانستان ۵- د افغانستان محلی خواره ۶- ورزشهای محلی افغانستان ۷- سپینه کوتره ۸- کمان طلايي ۹- زده کړو چی ورزده کړو! ۱۰- بیا موزیم تا بیا موزانیم! ۱۱- په افغانستان کې د چاپیریال ساتنه ۱۲- حفاظت محیط زیست در افغانستان ۱۳- په افغانستان کې د بوزغلیو او باغونو جوړونه او روزنه ۱۴- تربیه و تهیه، بزق و باغها در افغانستان ۱۵- د تمدن سوغات ۱۶- ارمغان تمدن ۱۷- زلزله در افغانستان ۱۸- په افغانستان کې زلزلی ۱۹- معیوبین و جامعه ۲۰- معیوبین او ټولنه ۲۱- د افغانستان لنډکی تاریخ ۲۲- تاریخ فشرده، افغانستان ۲۳- د چرگانو ساتنه او پالنه ۲۴- مرغداری ۲۵- د نیای کودک ۲۶- د ماشوم نړی ۲۷- نگاهی بر اوضاع اقتصادی افغانستان ۲۸- د افغانستان اقتصادی حالت ته یوه کتنه ۲۹- د شاتو مچپو روزنه ۳۰- زنبور داری ۳۱- د افغانستان مشاهیر

ARIC

B

2.12601

ARE

10274

cop. 1

پوهاند غلام خیلاني عارض د محمد اسمعیل
خوي د کابل ولایت د چهار دهی ولسوالي په قلعه قاضي
کي زیږیدلي.

لورې زده کړې:

د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي د تاریخ او جغرافیې
له څانګې لسانس (۱۹۶۳ م کال)، د جغرافیې په څانګه کې
د امریکا د متحده ایالاتو د کالورادو پوهنتون څخه

ماستري (۱۹۶۶ م کال) د متحده ایالاتو د اریزونا پوهنتون فولبرایت سکالرشپ او
په تاریخ کې د دوکتورا کانديد (۱۹۹۳ م کال).

رسمي دندې او اداري کارونه:

برسیره پردې چه د جغرافیې د څانګې استاد و، په ۱۳۵۵ هـ ش کال یې د پوهاند (پروفیسور)
علمي رتبې ته ترفیع کړې او مافوق دولتي رتبه لري. د جغرافیې د موسسې امر، د جغرافیې
مجلې او جغرافیې بولتن مسؤل مدیر، د جغرافیې د څانګې امر، دوه ځله د ځمکپوهنې
د پوهنځي رئیس، دوه ځله د پوهنتون علمي مرستیال او څو ځله د پوهنتون علمي شورا غړي.
په نړیوالو کنفرانسونو کې گډون:

په هندوستان، امریکا، ایران، پاکستان او کابل کې یې په (۱۱) نړیوالو سیمینارونو کې
گډون کړي دي.

چاپ شوي علمي آثار:

جهان امروز، اقلیم حیاتي افغانستان، اقلیم شناسي عمومي، جغرافیه فزیکي، جیومورفولوجي،
کارتوگرافي و فوټوهای هوایی، اساسات نقشه برداري، روش تحقیق جغرافیه شهری، جغرافیه
عمومي افغانستان، جغرافیه طبیعی افغانستان، جغرافیه فزیکي عمومي، خاکشناسي و جغرافیه
عمومي، مطالعات مقایسوي دره لوگر و غوربند، د افغانستان ولایتونو جغرافیه د افغانستان
جغرافیه (په انګلیسي ژبه)، د معارف داوومو او لسمو ټولګیو جغرافیه، د افغانستان لويي لاري او
هم دا اثر (کابل ښار د پېړیو په اوږدو کې)، همدا رنگه په دري پښتو او انګلیسي ژبويي د هیواد
دنده او بهر په مطبوعاتو کې زیاتو مقالې خپرې شويدي.

د اریک د گرځنده کتابتونونو د خپرونو لړۍ

پرله پسې نومره ۹۴

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**